

פרשת וארא

אני ה'

ו:ב - ו:כח

MAAREH MEKOMOS BOOKLET

24Six

naki

GET WEEKLY REID BITES & PARSHA UPDATES AT
WHATSAPP.LAKEWOODDAFYOMI.COM

THECHUMASHSHIUR.COM

לע"נ

ברוך דוב ז"ל בן יבלחט"א משה חיים ווידרא נ"י | הרב שמעון דוד בן ר' יעקב יוסף איידער זצ"ל

מראה מקומות רשפי אש לע"נ

מרים שיינדל בת יבלחט"א אפרים שמעון סינאוויץ | ר' אהרן צבי בן ר' מאיר ווייס ז"ל

לֹא־יִנְתֶן לָכֶם וְתִכֶן לְבָנִים תִּתְּנוּ:
 יִשְׂרָאֵל וַיֵּרְאוּ שְׂמֵרֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֹתָם
 בָּרַע לֵאמֹר לֹא־תִגְרְעוּ מִלְּבַנְיֹכֶם
 דְּבַר־יֹזֵם בְּיֹזְמוֹ: כ וַיִּפְגְּעוּ אֶת־
 מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן נְצַבִּים לְקִרְאָתָם
 בְּצֵאתָם מֵאֵת פְּרַעֲה: כא וַיֹּאמְרוּ
 אֱלֹהִים יִרְא יְהוָה עֲלֵיכֶם וַיִּשְׁפֹּט
 אֲשֶׁר הִבְאִשְׁתֶּם אֶת־רִיחֵנוּ בְּעֵינֵי
 פְּרַעֲה וּבְעֵינֵי עֲבָדָיו לְתַת־חֶרֶב
 בְּיָדָם לְהַרְגֵנוּ: מפטיר כב

תתנו: יט וחזו סרכי בני
 ישראל יתהון בביש
 למימר לא תמנעו
 מלבניכון פתגם יום
 ביומיה: כ וערעו ית משה
 וית אהרן קימין
 לקדמותהון במפקהון
 מקדם פרעה: כא ואמרו
 להון יתגלי יי עליכון
 ויתפרע די אבאשתון ית
 ריחנא בעיני פרעה ובעיני
 עבדוהי למתן חרבא
 בידיהון לקטלוותנא:
 כב ותב משה קדם יי ואמר
 יי למא אבאשתא לעמא
 תולדות אהרן נצבים. גררים סד:

וישב משה אל-יהוה

ויאמר אדני למה הרעתה לעם הזה למה זה

שפתי חכמים

רש"י

א לא השוטרים כי שוטרי בני ישראל כשרים היו כדלעיל. (נמ"י)
 ול"ג דודאי מהשוטרים היו דהא כתיב בצאתם מאת פרעה וא"א
 הכסף המתוכן המנוי כמו שאמר צענין וילורו וימנו את הכסף: (יט) ויראו שמרי בני ישראל. את חזריהם
 הנרדים על ידס: ברע. ראו אותם צרעה וזרה המוצאת אותם בהכזידס העבודה עליהם לאמר לא תגרעו וגו':
 (ב) ויפגעו. אנשים מישראל א את משה ואת אהרן וגו'. ורבותינו דרשו כל נלים ונצבים דתן ואצירס היו
 שנאמר בהם ילאו נצבים: (כב) למה הרעתה לעם הזה. וא"ת מה איכפת לך קוצל אני על ששלחתי:
 * ש"ר

בעל הטורים

ספורנו

שתאמרו נזבחה אלא כדי להתרפות מן המלאכה:

פרעה שלא נתן תנן טבע זיס ולא עוד אלא שירד לגיהנם דכתיב
 בחוק חללים נתן (אל יורדי צור) דכתיב שמה פרעה וכל המונו אכל
 לחמו נתן מי שנתן מלחמו לל מימיו נאמנים דכתיב הלא פרוס לרעב למתן וגו' וכתיב בתריה והיית כגן רזה וכמואל מים אשר לא יכזבו
 מימיו: (יח) צבנים. ג' וחוקן לצבים חתנו. נלכנה לצבים. לנשים נפלו. זהו שדרשו שכל מה שהיו בוטין ציוס היה נופל בלילה חוה לצבים
 נפלו וכן בלנשי המגדל אמרו שליש נפל ושלש נשקע בחוק ושלש עודנו קיים: (כב) הרעת. ג' הכא ואידך למה הרעת לעבדך כמו כן

אור החיים

כב. וישב משה וגו' למה וגו'. כוונת הכתוב הוא על
 זה הדרך, למה הרעתה, פירוש כי לא אמרת לי אלא
 שיחוק לבו ולא ישלח את העם אצל לא שיכבד עליהם
 הרע, וא"ת שעדיין לא הגיע הקץ להקל מעליהם השעבוד,
 וזה הוא סיבת הרע, אם כן למה זה שלחתי, פירוש בזמן
 זה והיה לך להמתין עד קץ השעבוד:
 עוד ירצה על פי מה שכתבנו למעלה כי גילה ה' אליו,
 שהגם שעדיין לא קרצ קץ גאולתם אף על פי כן

שְׁלַחְתָּנִי: כַּג וּמֵאֲזוּ בְּאֶתִי אֶל-

פְּרַעֲהַ לְדַבֵּר בְּשִׁמְךָ הִרַע לְעַם

הַזֶּה וְהִצֵּל לֹא-הִצַּלְתָּ אֶת-עַמְּךָ:

ו א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה עֲתָה

תִּרְאֶה אֲשֶׁר אַעֲשֶׂה לְפְרַעֲהַ כִּי

הָרִין וּלְמֵאֲזוּ דִנְן שְׁלַחְתָּנִי:
כַּג וּמֵעֵדֵן עֲלִית לְוֹת פְּרַעֲהַ
לְמַלְלָא בְּשִׁמְךָ אֲבָאֵשׁ
לְעַמָּא הָרִין וְשׁוֹבָא לֹא
שׁוֹבְתָא יְת עַמְּךָ: א וַאֲמַר
יְי לְמֹשֶׁה כְּעֵן תַּחֲוִי
דְּאֶעֱבַד לְפְרַעֲהַ אֲרִי בִידָא

תולדות אהרן ומאז באתי. סנהדרין קיא.
והציל לא. סנהדרין שם: עתה תראה.
עקידה שער מג:

שפתי חכמים

לפרש דקאי א משה ואהרן דהא לא היו עכשיו אצל פרעה וכו' וכן הוא בש"ר וע"ש: ב וא"ת דהכא משמע שהיה מרמו לו עכשיו שלא יכנס משה לארץ ולקמן בפרשת בהעלותך על פסוק נוסעים אנחנו אל המקום פירש"י בעצמו דסבר משה שיכנס לארץ וי"ל שהיה סבר שיהי' נכנס שם וימות קודם שיכבשו הז' אומות דזמן ארוך היו ישראל לוחמים קודם שכבשו אבל מ"מ קשה דהא רש"י פי' לעיל על שלה נא ביד תשלח אין סופי להכניסם לארץ א"כ משמע בהדיא שהיה יודע משה שלא יכנס שם וי"ל שהיה סבר נהי דלא יכנסו על ידו ולא יהיה שר ומושל עליהם אבל מ"מ יכנס שם כשאר ישראל ומ"ש רש"י בפי' בשלח תביאמו ותטעמו נתנבא שלא יכנס לארץ י"ל

רש"י

(כג) הרע. לשון הפעיל הוא הרצה רעה עליהם. ומרגומו אנאיש: (א) עתה תראה וגו'. ההרהרת על מדותי לא כאלהם שאמרתי לו כי ציחק יקרא לך זרע ** ואחר כך אמרתי לו העלהו לעולה ולא הרהר אחרי מדותי. לפיכך עתה תראה. העשו לפרעה תראה ולא העשו למלכי מצרים אומות ב כשאניאם לארץ:

* סנהדרין קיא ** בראשית כא

דודאי הוא שנתנבא אבל לא בדרך נבואה ממש נתנבא אלא ניבא

בעל הטורים

נמשה ונצנייהם שגג וכן עתה תראה שנים גבי משה שנענש בזה הלשון הכא שאמר לו עתה תראה ורמז לו שלא יכנס לארץ וכן לקמן א"ל עתה תראה היקרך דברי שאמרתי לך שלא תכנס לארץ. ואידך הרעם גבי אליהו הרעם להמית את צנה דכמו גבי משה צה מלאך להרוג את בנו והיגילו משה בתפלתו כך אליהו המיה בן האלמנה בתפלתו וכמו גבי משה כתיב עליה למרום שנית שני כן גבי אליהו ועל אליהו בסערה השמימה: (כג) והציל. ב' נמש' הכא ואידך

ספורנו

(כב) לפה זה שלחתיני. אם היו ראויים לזה הפרוענות, למה גלגלת אותו על ידי: (כג) והציל לא הצילת. את שוטרי ישראל המוכים: (א) עתה תראה. עתה שראית בפשע פרעה המחאמץ להחזיק בישראל בשבט עברתו, תראה כי ביד חזקה ישלחם. שיחאמץ מעוצר רעה ויגון לשלחם בכל כחו:

גבי דוד והלל תליל דליחקש דוד למשה דפרשיין גבי ויאמן:

דעת זקנים

מתפרש אל יפנו: (א) עתה תראה. פרש"י שאמר לו הקב"ה לאצרהם נסיתי ולא הרהר אחרי ואתה הרהרת מיד ואע"פ שאצרהם אמר במה אדע אין זה הרהור אלא אמר אצרהם להקב"ה בלתי זכות אדע כי ארש הארץ ואמר לו ית' קחה לי עגלה משולשת כלומר על ידי זכות הקרננות תוריש הארץ:

רשב"ם

ליגאל א"כ למה זה שלחתיני אם אינן ראויין לגאולה ולהושע: אמר במה אדע אין זה הרהור אלא אמר אצרהם להקב"ה בלתי זכות אדע כי ארש הארץ ואמר לו ית' קחה לי עגלה משולשת כלומר על ידי זכות הקרננות תוריש הארץ:

בלי יקר

(א) עתה תראה אשר אעשה לפרעה. מלת עתה תשובה נכונה למשה על אשר אמר למה הרעות לעם הזה. כי לא נתרעם משה על מה שלא שלח פרעה את ישראל תיכף ומיד בבואו אליו, שהרי כבר אמר לו הקב"ה שני פעמים שלא יתן אותם מלך מצרים להלוך אך שנתרעם על מה שהרע לעם הזה יותר מבראשונה, כי לפחות אם שליחותו לא יועיל להם תיכף, לא יזיק והרי עינינו הרואות כי הזיק להם בשליחותו, ואמר משה אולי אני הייתי סיבה לזה לפי ששלחתי אליו איש כבוד פה ולשון כמוני, על כן חרה אפו של פרעה ביותר כי אמר ראה היהודים משחקים בי וא"כ למה זה שלחתיני. ואולי הבין זה מדברי פרעה שאמר למה משה ואהרן תפריעו את העם כי הוה ליה

אור החיים

הוא מקדים להציל אותם מהעוני, וכשיגיע קץ הגאולה לאחר י"ג חודש יעלה אותם, והוא אומר למה הרעתה לעם הזה, וא"ת מוטב שיסבלו צרה זו לתכלית הגאולה אם כן למה זה שלחתיני, שהרי כל עיקר השליחות מקודם זמן הגאולה הוא לצד הסרת השעבוד, ואם אין תכלית טוב לדבר אלא היציאה ולא הצלתו מצרה, אם כן למה זה שלחתיני, ורמזו צאמרו "זה", ליי"ג חודש שנחשכנו ישראל במצרים בזמן זה עד הגאולה, וחשש משה כי צרה זו שהכניד פרעה על ישראל תהיה כן עד זמן יציאתם ממצרים:

עוד ירצה להיות שהיו צישראל כח המשתעבדים וכת שאינם משתעבדים והוא שצט לו לזה אמר כנגד כח המשתעבדים למה הרעתה לעם הזה, אמר הזה, לשלול

ב וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר ב וּמַלִּיל יי עִם מֹשֶׁה וַאֲמַר

שפתי חכמים

רש"י

(ב) וידבר אלהים אל משה. דבר אמו משפט א

על שהקשה לדבר ולומר למה הרעותה לעם הזה:

א דייק מדכתיב אלהים שהוא מדת הדין. אינ י"ל דרש"י דייק מדכתיב וידבר לי קשה הוא. רא"ם. ואל תקשה לך דהא הרבה פעמים כתיב בתורה וידבר ה' אל משה לאמר ואין פירושו לשון קשה ד"ל דהתם כתיב אתריו לאמר וא"כ וידבר הוי כלל ולאמר

רמב"ן

אבן עזרא

(ב) וידבר הכמוז אמר ויאמן העם ולא כל העם והכל מודים באלהים אפי' פרעה כאשר אפרש עוד.

על כן אמר ויאמר אליו אני ה'. לכן אמור לנבי ישראל אני ה'. וידעם כי אני יי אלהיכם המוליד אתכם:

ב. וידבר אלהים אל משה. לשון רש"י דבר אחר משפט על שהקשה לומר ולדבר למה הרעותה לעם הזה. ויאמר אליו אני ה', נאמן לשלם שכר למתהלכים לפני בתמים. ובלשון הזה מצינו שהוא נדרש בכמה מקומות וכו'. וארא אל אברהם וגו' באל שדי,

הבטחתי הרכה הבטחות, ובכלן אמרתי להם אני אל שדי. ושמי ה' לא נודעתי להם, לא הודעתי אין כתיב כאן אלא לא נודעתי להם, שלא נודעתי להם במדה אמתית שלי שעליה נקרא שמי ה', נאמן לאמת הדברים, שהרי הבטחתי ולא קיימתי. כל אלו דברי הרב. וירצה לפרש שעדיין לא נודע קיום ההבטחה. ואף על פי שעדיין לא הגיע הזמן, מכל מקום לא נודע להם בקיום הבטחתו. ועם כל זה לא תקן הלשון, שהיה ראוי לומר לא הודעתי, או שיאמר ושמי ה' לא נודע להם. ואולי לדעתו יאמר ושמי ה' ולא נודעתי להם, כלומר שלא נודעתי להם בו:

והחכם רבי אברהם פירש כי ב"ת באל שדי מושכת, ושיעורו וארא אל אברהם וגו' באל שדי ובשמי ה' לא נודעתי להם. וענין הכתוב, כי נראה לאבות בשם הזה שהוא מנצח מערכות שמים ולעשות עמם

נסים גדולים שלא נחבטל מהם מנהג העולם, ברעב פדה אותם ממות ובמלחמה מידי חרב, ולתת להם עושר וכבוד וכל טובה, והם ככל היעודים שכתורה בברכות ובקלות, כי לא תבא על אדם טובה בשכר מצוה או רעה בעונש עבירה רק במעשה הנס, ואם יונח האדם לטבעו או למזלו לא יוסיפו בו מעשיו דבר ולא יגרעו ממנו. אבל שכר כל התורה וענשה בעולם הזה הכל נסים והם נסתרים, יחשב בהם לרואים שהוא מנהגו של עולם, והם באדם עונש ושכר באמת. ומפני זה תאריך התורה כיעודים שבעולם הזה, ולא תבאר יעודי הנפש בעולם הנשמות, כי אלה מופתים שכנגד התולדה, וקיום הנפש ודבקה באלהים הוא דבר ראוי בתולדתה שהיא תשוב אל האלהים אשר נתנה. ועוד אפרש זה (ויקרא כו יא ד"ה ונתתי) אם גומר ה' עלי:

והנה אמר האלהים למשה נראיתי לאבות בכח ידי אשר אני שורד בו המזלות ועוזר לבחירי, אבל בשמי של יו"ד ה"א אשר בו נהיה כל הווה לא נודעתי להם לברוא להם חדשות בשנוי התולדות, ולכן אמור

לבני ישראל אני ה', ותודיע להם פעם אחרת השם הגדול כי בו אני עושה עמהם להפליא, וידעו כי אני ה' עושה כל. וצדקו כל דברי ר"א בענין הזה, אלא שהוא כמתנבא ואינו יודע. והנה גם לדבריו היה ראוי שיאמר הכתוב ואודע אל אברהם וגו' באל שדי ובשמי ה' לא נודעתי להם, או שיאמר ובשמי ה' לא נראיתי להם. אבל הוא יתקן בזה, כי מפני היות נבואת האבות במראות הלילה אמר בהם וארא, ובעבור היות של משה פנים אל פנים אמר לא נודעתי להם, כאשר נודעתי לך:

יעל דרך האמת בא הכתוב כפשוטו ומשמעו, יאמר אני ה' נראיתי להם באספקלריא של אל שדי, כטעם במראה אליו אתודע (כמדבר יב ו), ואותי אני ה' לא נודעתי להם, שלא נסתכלו באספקלריא המאירה שידעו אותי, כטעם אשר ידעו ה' פנים אל פנים (דברים לד י), כי האבות ידעו ה' המיוחד אבל לא נודע להם בנבואה, ולכן כשידבר אברהם עם השם יזכיר השם המיוחד עם אלף דלת, או אלף דלת לבדו. והנה הענין, שהאבות היה גלוי השכינה להם והדבור עמהם במדת הדין רפה ונהג עמהם בה, ועם משה יתנהג ויודע במדת הרחמים שהוא בשמו הגדול, כטעם מוליק לימין משה זרוע תפארתו (ישעיה סג יב), וכתיב (שם שם יד) כן נהגת עמך לעשות לך שם תפארת. ולכן לא יזכיר משה מעתה שם אל שדי, כי התורה בשמו הגדול נתנה, שנאמר (להלן כ ב) אנכי ה' אלהיך, והוא שנאמר (דברים ד לו) מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה. וכבר רמזתי פירוש "השמים". והקב"ה יגלה עינינו ויראינו נפלאות מתורתו. וטעם וגם הקימותי את בריתי אתם, וגם אני שמעתי, כלומר נראיתי להם באל שדי וגם הקימותי להם הברית ההוא לפני, וגם בשמי הגדול שמעתי עתה אני נאקת בני ישראל ואזכור את בריתי אשר הקימותי להם עמדי, והמשכיל יבין:

ומה שדרשו רבותינו בענין הזה (שמו"ר ו ד) חבל על דאבדין ולא משתכחין, הרכה פעמים נגליתי על אברהם

ב וידבר ומליל יי עם משה ואמר ליה אנא יי הוא דאתגלית עקך בגו סגיא ואמרית

פ' יונתן

(ב) בגו סגיא. פ' שנחגלית לך מוך הסנה ומה שק' לרש"י גם היא מתורגמת בענין אחד ויק"ל:

ש"ב"ם

(ב) וידבר אלהים אל משה. בארץ מצרים:

דעת וקנים

(ב) וארא. פרש"י דבר אמו משפט. וגם בכל מקום נ"ל דבר תוכחה

אור החיים

והעלים הכתוב הדברים ללד כבודו של משה, או אפשר שאמר לו שיעמידנו במשפט על זה צעת משפט. וכנגד "למה שלחתני" השיב ואמר אליו אני ה' פירוש רחמן אני, לזה לא יכולתי לסבול ראות ישראל בצער עד עת קץ, והקדמתי לשולחך קודם הגעת הקץ, להקל מעל ישראל הגרה של הגלות. ותשובה זו אינה נדקת אלא אחר שהקדים לומר לו "עתה תראה", כי תיכף ומיד יפליא פלא צפרעה מכוח נפלאות, ותיכף נסחלק השעבוד:

עוד יראה על דרך אומרים ז"ל (מנחמה בא יא) בפסוק (תהלים סח ז) מוֹלִיא אֲסִירִים כְּבוֹשֹׁרוֹת צָבִי לַמְצָרִים ושירות לישראל והם צ' מדות, מדת הדין ומדת רחמים, ולזה אמר הכתוב כנגד מה שהכין לדון את המצריים אמר וידבר אלהים שהוא בחינת הדין, וכנגד מה שרצה להטיב לישראל אמר ויאמר אני ה'. ובכלל זה רמז לו כי המכות הגדולות המוכנות לבא על המצריים, הגם שיבואו דרך כלל על כל מצריים וישראל נחונים נחונים המה בתוכם, ודבר ידוע כי אין המשחית מבחין, ומחבל הכל (ב"ק ס.) ובפרט צבא החשך הדעת נומנת כי צודאי כי יחשיך דרך כלל לכל יושבי ארץ, לזה אמר כי ערך הדינים הרמזיים צבא אלהים אשר הכין ה' להשקות את המצריים, חשמש מדת הרחמים לערך ישראל, והוא אומרו אני ה', וכן הוא אומר ולכל בני ישראל היה אור (להלן י כג), וממקנה ישראל לא מת וגו' (להלן ט ו):

עוד יראה על דרך אומרים ז"ל (צ"ר עג ג) כי הרשעים מהפכים מדת הרחמים למדת הדין, והוא עצמו שאמר הכתוב כאן כי גם מדת הרחמים הסכימה לעשות דין צמריים. וזה הוא שיעור הכתוב, וידבר אלהים שהוא כינוי לדין, ויאמר אליו וגו' אני מודיעך כי מדת הדין זו הוא משם הוי"ה, שגם הרחמים נהפכו עליהם לדין. עוד ירמוז גם כן כנגד ישראל, על דרך אומרים ז"ל (שם) אשריהם הצדיקים שמהפכים מדת הדין למדת רחמים, והוא אומרו וידבר אלהים ויאמר וגו', פירוש מדת הדין זו שאחה רואה נעשית רחמים המתכנה צבא הוי"ה. ומוזה יחליט משה צדעתו, כי נחתם גור דין רעת פרעה אפילו בהסכמת הרחמים ונחתם גור דין טובת ישראל אפילו במדת הדין, וזוה תחוקנה ידיו בשליחות:

עוד יראה להשיב על מה שטען משה, למה לא קינא ה' ואמר אלהים אני, והוא אומרו וידבר אלהים פירוש שדיבר אליו כי הוא אלהים ומציא במשפט על הכל, ואת פרעה ישפוט משפט שלם, וטעם שלא מיהר, ויאמר אליו

ב. וידבר אלהים וגו'. צריך לדעת מה דיבר אלהים, גם הודעת "אני ה'", אחר שכבר אמר לו למעלה זכרון השם ואמר לו (לעיל ג טו) זה שמי לעולם: אבן להיות שדיבר משה לפני אל נורא ואיום דברים שאינם מהמוסר ובפרט לפני מלך גדול, ודבר זה נמשך ללד שהראה לו פנים נוחות, פנים שמחות, הרשומים צבא הוי"ה, לזה הראהו ה' פנים של מורא שהם בחינת הדין הרשומים צבא אלהים, והוא אומרו וידבר "אלהים" אל משה. ושיעור אומרו וידבר אלהים, הוא כי הכתוב יגיד שהיה ה' מדבר כל הדברים האמורים בפרשה צבחינת שם אלהים, שהם פנים המפחידים ומרעידים את הנדבר אליו. ואומרו ויאמר אליו אני ה', פירוש על דרך אומרים (נרכות ז:) במקום גילה שם תהא רעדה, נחווין לומר לו כי הגם כי הראהו מדת הרחמים בדברו עמו, לא מפני זה יסיר מסוה הפחד וידבר בלא מורא מלכות שמים, וזה לך האות כי ה' הוא האלהים שהרי הוא מדבר עמו בפנים הנוראים, והבן:

עוד יראה על זה הדרך, וידבר אלהים, פירוש דבר אמו משפט, ומה הוא המשפט כי טען טענה הנשמעת ואמר אני ה', פירוש איך אחת מייחס לי מדה רעה צ"מ ותאמר אלי למה הרעותה, והלא אני ה' ומדתי מדת החסד והרחמים וטוב אני לכל, וכמו שכן אמר הנביא (איכה ג לח) מפי עליון לא תלא הרעות, כי אם הטובות, ומה שאמר שם "והטוב", הוא על בחינת פרט טוב אחד, שהוא להיות אדם נדיק לא יגזור ה' דבר כן, אלא ביד כל אדם לבחור בטוב. ותמצא שכל פעם שיזכיר ה' זכרון תשלום הרעה לעושי רשעה ידקדק לומר כי מרשעים ילא רשע (ש"א כד יג), וכן הוא אומר תיסרך רעתך (ירמיה ז ט), ותמוגנו ביד עוננו (ישעיה סד ו), וישלחם ביד פשעם (איוב ח ג), מה שאין כן הטוב, ה' יתן הטוב (תהלים פה יג), טוב ה' לכל (שם קמה ט). ומעתה לו יהיה שעברה צרה על ישראל, מי יודע אם היו חייבין כן ועונם גרם, או ללד הקודם לתשלום גזירת העינוי, או ללד קצת מהם שלא האמינו כראוי, וכדומה. והנך רואה כי הוקנים חזרו לחחוריהם ולא הלכו עם משה לפני פרעה כאומרים ז"ל (שמו"ר ה יד), והקפיד ה' עליהם באופן כי מהם ילא להם דבר זה, ואיך הוליא מפיו דברים נכרים לומר למה הרעותה: עוד יראה על זה הדרך, להיות שאמר משה למה הרעותה למה שלחתני, באה התשובה כנגד "למה הרעותה" דיבר אמו קשות, שדיבר לפני אלהיו בלא דרך כבוד,

אֱלֹהֵי אֲנִי יְהוָה: וְאָרָא אֵל-
 אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֵל-יַעֲקֹב בְּאֵל

לֵיה אָנָּא יי: ג וְאֶתְנָלִיתִי
 לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלַיַּעֲקֹב
 תולדות אהרן וארא אל אברהם. עקדה
 שער יח. עקרים מג פי"ט:

שפתי חכמים

אחריו לאמר דויאמר אליו אני ה' דכתיב כאן לאו פרט של וידבר הוא אלא מלתא באפי נפשיה הוא דקאי על מ"ש משה למה זה שלחתי כדמפרש רש"י. (מהרש"ל) מדכתיב אחריו אני ה' היפך זה לכך דרשו פה ולא במקומות אחרים: ב ר"ל דאתה אמרת למה זה שלחתי וקאמר לא לחנם שלחתיך. והנה דברי הרא"ם בפ' זה ארוכים מאוד ונלאיתי לכתבם ונ"ל שאין זו תשובה על מה שלמעלה כמו שחשב הרא"ם רק ה"פ דבר אתו משפט ר"ל בל' קושי ולא בל' נחת על שהקשה לדבר ולו' למה הרעות שהוא תחלת הדבור של למה זה שלחתי שהיה חס על כבוד עצמו כמו שפירשתי למעלה ומ"ש לא לחנם שלחתיך גם זה אינו תשובה אמה שלמעלה אלא ה"ק הקב"ה למשה שתאמר לא תצליח בשליחותך לא לחנם שלחתיך וכו' עכ"ל מהרש"ל: ג מה שנקט רש"י אל האבות ולא נקט אל אברהם אל יצחק ואל יעקב כמו שכתוב בקרא משום דרש"י

ויאמר אליו אני ה'. נאמן לשלם שכר טוב למתהלכים לפני. ולא לחנם שלחתיך ב כי אם לקיים דברי שדצרתי לאבות הראשונים. ונלשון הזה מזינו שהוא נדרש בזמה מקומות אני ה' **נאמן ליפרע.** כשהוא אומר אלל עונש כגון וחללת את שם אלהיך אני ה' וכשהוא אמור אלל קיום מצות כגון ושמתם מצותי ועשיתם אותם אני ה' **נאמן ליתן שכר: (ג) וארא. אל ג האבות:**

נקט אל אברהם אל יצחק ואל יעקב כמו שכתוב בקרא משום דרש"י

אבן עזרא

(ג) **וארא.** נבואת האבות היתה בזמנאות הלילה על כן מלת וארא. מלת שדי קשה צפירוש. והגאון אמר כי השי"ן נוסף כשי"ן שאתה מדבר עמי. והטעם שאמר לעולם די. ולא אדע טעם לפירוש זה כי איך יקרא שם אשר די. רק להיותו תאר כמו טוב וסלת. על לצי דוי. והנגיד רב שמואל פי' זו נלשון ערבי אלקהאר. ופירושו מנצח ומקיף. והיו"ד תחת אות הכפל. כיו"ד דליו שוקים מפסח. ואל"ף אשר בואו נהרים. וכמוהו כקול שדי. והיה שדי בלרץ ויפה פירש. ומלת נודעתי מצנין נפעל. ואינו כמו הודעתי כדברי מנחם. ורבי מרינוס אמר כי ושמי יי' שזועה כי בלשון ערבי יש וי"ו לשזועה. וטעם לא נודעתי להם כמו שנודעתי לך. וכיו"ז הזה לא מלאנו בל' הקדש. וככה דקדוקו יש מלות מושכות עממן ואחרו' עמם ג"כ אותיות. כמ"ס מאל אביך ועורך ואת שדי. שהוא ומלת שדי. **וככה צ"ח באל שדי כאילו כחוב ובשמי יי' לא נודעתי להם.** אמר רב סעדיה הגאון כי **תחסר באחרונה מלת לבדו. כאילו אמר ובשמי יי' לבדו לא נודעתי להם רק פעם באל שדי ופעם בשם יי'. וכמוהו לפי דעתי**

רמב"ן

יצחק ויעקב באל שדי, ולא הודעתי להם ששמי ה' כשם שאמרתי לך, ולא הרהרו אחר מדותי וכו', ועוד שלא שאלוני מה שמי כשם ששאלת אתה, ואתה תחלת שליחותי אמרת לי מה שמך, ולבסוף אמרת ומאז באתי אל פרעה וגו' (לעיל ה כג), ועל זה נאמר וגם הקימותי את בריתי אתם וגו': גם המדרש הזה ענינו מתישב אחר המקרא, כי הוקשה להם ז"ל, למה יזכיר נבואת האבות לפחות מעלתם בנבואה ולאמר שלא נראה אליהם רק באל שדי, מה צורך היה לו זה, היה ראוי לומר אני ה', ולכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם וידעתם כי אני ה' המוציא. ולכן ידרשו כי היה הדבר תוכחה למשה לאמר לו הנה האבות שלא הגיעה להם מעלתם בנבואה אליך ולא ראו רק באל שדי, הם האמינו כי, וגם הקימותי את בריתי אתם ושמעתי נאקת בניהם בעבורם, אף כי אתה שידעתי בשם הגדול והבטחתיך בו, שיש לך לבטוח ברחמים ולהבטיח ישראל בשמי שאעשה עמהם אותות ומופתים. וגם זה נכון והגון:

ספורנו

(ב) **אני ה'.** מקיים המציאות, לא ממציאור בלבד, אבל גם מקיימו, שאין לנמצאות שום ישות וקיום זולתי מה שאני משפיע עליהם, כאמרו ואתה מחיה את כלם ומוזה יתחייב שאין לשום נמצא קיום מציאות בלתי רצוני: (ג) **וארא.** במראה הקודמת לנבואה,

בעל המורים

(ג) **וארא.** לעיל מיניה כתיב יגרסם מארצו וסמין ליה. וידבר אלהים. מלמד שלא היה הדבור עמו בלרצו אלא חוץ לכרך: **וארא.** ו' ארא ו"פ כתיב בצבות ורא ג' בצברהם צ' ביעקב: **אלהים.** נגיטמריא הוא דין שדבר אתו משפט: **וארא.** נגי' יתקן כלאימא נמדדש. שינתק גרס לישראל שיאלו ממנרים. **וארא אל אברהם.**

ס"ח אלס שעשו ענמם אלמים ולא הרהרו אחר מדותי:

רשב"ם

אני ה'. ושמי מתפרש שיש בידי לקיים הבטחתי: **נך ראה נתתיך אלהים לפרעה לא חסה אלהים כי אם לפרעה אך אני ה' גם לך:**

דעת וקנים

ללא כתי' ויאמר אלל וידבר ואז לכלם דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות: **ויאמר אליו אני ה'.** מהו אני ה' כלומר אע"פ שאמרתי

מנחת שי

(ג) **וארא.** סחומה:

לך אָנָא יי: ג וְאִיתְגַּלִּיתִי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק

אור החיים

אני ה', ושם זה יש בו מדות הרשומים י"ג מדות הרחמים, ואחת מהם הוא ארך אפים שאינו ממנהר לפרוע לרשעים נפועל כפיהם:

עוד ירצה על זה הדרך וידבר אלהים, ומדת דין זה צאה כנגד השליח שהוא משה שדיבר לפני ה' שלא כדרך המוסר, אבל כנגד המשחלת אליהם שהם ישראל ויאמר אליו אני ה':

עוד ירצה על זה הדרך וידבר אלהים אל משה ישב עליו בדין, ויאמר אליו אני ה' פירוש הגם שרריך לדון אותך אליך אני נוהג מדת הרחמים, והוא שדייק לומר אליו אני ה'. והטעם על דרך אומרים ז"ל (ר"ה ט.) למי נושא עון למי שעובר על פשע, וידוע הוא כי משה עניו מאוד ומעביר על מדותיו יותר מכל הנבואים, לזה נהג ה' עמו במדה זו ונשא עונו שהיה ראוי לנא עמו במשפט עליו, והוא אומרו אני ה', ורמו למדת נושא עון, ואין כאן משפט אליו:

עוד רמו ה' סוד אומרו ה' הוא האלהים (מ"א יט ט) והוא אומרו וידבר אלהים ויאמר וגו' אני ה', וזה הוא גילוי יחוד ה' אשר גילה ה' סודו אל עבדו נביאו נאמן בידו:

ג. וארא אֵל אַבְרָהָם וגו'. טעם שהזכירם בפרטות, לנא שכל אחד יש בו בחינה מעולה, אל אברהם, שנחמלה לנא שהוא אשר הכיר את צוראו מחלה מבלי שיקדים אליו דבר ממנו יחזק. כי הלא תמצא כל מי שקדם לו ידיעה מהצורא ממעשיו והנהגתו עם צוראיו, אין לשבח אותו כשילך צדק צמר לו יה, כי כל משכיל יצטר צטוב, וצפרט צטוב השלם והערצ והמופלא הוא דרך ה'. מה שאין כן אברהם, כי דצק צה' קודם שיוכר אללו מדותיו יחזק והנהגתו, וכבר כתבתי כי לאברהם למנה שיקראו לו אהבו של מקום (ישעיה מא ט) פירוש אהבת האמת אהבת הטוב, כי הגם שעדיין לא הכיר ממנו אלא הנסיונות הגדולות

ג וְאִיתְגַּלִּי בְּמִימְרֵי עַל אַבְרָהָם עַל יִצְחָק וְעַל יַעֲקֹב בְּאַלְהָא

בלי יקר

(ב) וידבר אלהים אל משה ויאמר אליו אני ה'. אליו מיותר לגמרי כי כבר הזכיר שמו של משה. ונראה לפרש על דרך שאמרו רז"ל (עיי' פס"ז, ראב"ע, ספורנו לעיל כ י) שלכך נקרא משה ולא משוי שנמשה ממים לפי שמשה לשון הוה, ורוח ה' דיבר בכת פרעה לקרותו משה לשון משה ומושך, כי הוא המושך את ישראל מן הגלות מן המים הזידונים, ואילו היה משה בודק בשמו היה נודע לו באמת כי על ידו יגאלו ישראל ולא היה קורא תגר לאמר למה זה שלחתני למה הרעות וגו', אך מצד אחד יש ללמוד זכות על משה שבדק במהות עצמו וראה את עצמו כבד פה ולשון על כן חשב שאינו ראוי לשליחות זה, לכך נאמר וידבר דבור קשה, אלהים זה מידת הדין, אל משה לומר שהוא ראוי ליתן את הדין על שלא בדק בשמו משה ולהבין מתוכו שהוא יהיה משה ומושך את ישראל מן הגלות, ומצד זה לא היה לו לומר למה הרעות, אך מצד עצמותו נתמלא ה' עליו רחמים, ויאמר אמירה רכה, אליו בשביל מהות עצמו, כי מאחר שהיה כבד פה ולשון על כן מלאו לבו לומר למה זה שלחתני, ובשביל אליו נאמר לו אני ה' המורה על רחמים, כי שמו ומהותו סתרי אהדדי, לכך אמר אני ה' מלא רחמים לדונך לכך זכות:

(ג) וארא אֵל אַבְרָהָם וגו'. התחיל בלשון ראייה וסיים בלשון ידיעה, כי היה לו לומר וארא אל אברהם וגו' ובשמי ה' לא נראתי להם, או היה לו לומר ואודע אל אברהם וגו' ושמי ה' לא נודעתי להם. והקורב אלי לומר בזה שלשון ראייה מורה יותר על כירור הדבר מלשון ידיעה, כי יש לך ידיעה בדבר הניכר ונודע במופת מצד ההיקש השכלי אשר יפול בו הטעות, או על ידי שמיעה שיפול הכזב בו, אבל הדבר שהאדם רואה עין בעין טוב מכולם כי לא יפול בדבר הנראה שום טעות או כזב, ותדע כי שם של שדי מורה על שם שהקב"ה אמר לעולמו די, ועל שם שיאמר די לצרתם כמו שפירש רש"י על פסוק ואל שדי יתן לכם רחמים (בראשית מג יד), וידוע שהאבות היו כל ימיהם מכאובים או רובם, כי אברהם הושלך לכבשן, והלך נע ונד, ונלקח אשתו. וכן ליצחק, ועוד סתמו בארותיו, והיה גר בארץ. ויעקב יותר פשוט מכולם, והקב"ה אמר די לצרות כולם וזה הדבר אשר ראו בעיניהם את כל התלאה אשר עברה עליהם והצילם ה' בשם של שדי ואמר די לצרותם, אבל שם ה' המורה על רחמים גמורים בלי תערובות דבר רע, לא זו שלא ראו בעיניהם דבר זה אלא אפילו בידיעה על צד המופת לא נודע להם כי אני ה' מטיב לכל:

ועל כן נקט ראייה וידיעה בדרך לא זו אף זו, כי הרעות לא זו ידיעה אלא אפילו בראיה עין בעין נראה להם ה', והרחמים גמורים לא זו שלא ראו אותה עדיין אלא אפילו לא נודעתי להם, בידיעה, מופתית, והרי אמרתי לאבות אני ה' מלא רחמים ולא קיימתי להם עדיין הבטחה זו, וזה מופת ראשון על הגאולה ועל התמורה. מופת שני, וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען, והרי עדיין לא נתתיה להם, מופת שלישי, וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם עבודה קשה יותר מן הנגזר, כי אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה, שלשה אלו חברו אל עמק שלשה הבטחות שזכרו אח"כ בשלש פסוקים רצופים כי הם נזכר מפורש לכן אמור לבני ישראל אני ה' וגו', והזכיר שפטים גדולים לעשות במעבידיהם, וביאת הארץ כאשר מבואר לכל מעיין בפסוקים אלו:

שְׂדֵי וְשָׂמִי יְהוָה לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם: בְּאֵל שְׂדֵי וְשָׂמִי יְיָ לֹא הוֹדַעְתִּי לְהוֹן: ד וְאִף

שפתי חבמים

נקט לה בלי קצר הרא"ם: ד דק"ל והלא כתיב בפי לך אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים ועל זה פי' לא הודעתי וכו':

רש"י

בא"ל שְׂדֵי. הַבְּטָחִים הַבְּטָחוֹת וּבְכֵן אָמַרְתִּי לָהֶם אֲנִי אֵל שְׂדֵי: וְשָׂמִי ה' לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם. לֹא

הוֹדַעְתִּי אֵין כְּחֵיב כֵּאֵן אֵלֹהִים לֹא נוֹדַעְתִּי לֹא נִכְרַחְתִּי לָהֶם בְּמַדַּת אֱמִיתִית שְׁלִי ד' שְׁעֵלִיה נִקְרַא שְׂמִי ה' נֶאֱמַן לְאַמַּת

אבן עזרא

אם יש במערכה שיהיה עקר. השם יתקן לו כח תולדתו ויוליד. על כן אמרו חז"ל שהשם אמר לאברהם לא מאלטגנינות שלך. וקרוז מזה הטעם אין מול לישראל. ועוד אמר זה צפ' כי תשא. על כן אמר השם לאברהם קודם וארצה את זרעך אני אל שדי שפירושו מנצח המערכות העליונות. לא שהמערכה תשחת רק שידע הדבק בשמו שמחדש לו טוב שלא יהיה במערכתו על כן אמר יעקב המלאך הגואל אותי מכל רע. שהי' נכון לצא עלי. וזה הוא סוד כל המורה כאשר אפרש עוד. והנה האבות לא הגיעה מעלתם לדבקה בשם כמשה אשר ידעו השם פנים בפנים ע"כ היה יכול משה לשנות תולדות עולם השפל ולחדש אותות ומופתים שלא יכלו האבות לחדש. והנה משה אמר שני דברים האחד למה זה שלחתי. והשני והאל לא הלל את עמך. והשיב על האחרון עתה תראה אשר אעשה לפרעה. ועל הראשון ואמר אליו אני יי'. והטעם כי על ידי האבות נודע שמי שהוא אל שדי ועל דרך יודע שמי ה' הנכבד בעולם כאשר אמר לכן אמור ל בני ישראל אני יי'. והנה שלחתיך להודיע זה השם:

לא יעקב לבדו יאמר עוד שמך כי אם ישראל משתתף עמו ואין צורך לתקון הזה כי ידענו כי אל שדי הוא הש"י הנכבד ואין ציניהם הפרש. רק ששם שדי הוא תואר והשם הנכבד פעם שם עלם ופעם שם תואר כאשר פירשתי. והנה מלאנו כחוב באברהם אני יי' אשר הוצאתיך מאור כשדים. וביעקב אני יי' אלהי אברהם אביך. ורבי ישועה אמר כי אברהם ויעקב לא ידעו זה השם רק משה כתב ככה. ולא דבר ר' ישועה נכוונה. כי איך יחוב משה שם לא הזכירו השם. ואין ספק כי האבות ידעו זה השם שהוא שם העלם. רק זה השם הוא התאר לא ידעו. ועתה אגלה לך קצת סוד אל שדי. ידענו כי השם ברא ג' עולמות שהזכרתי. והעולם השפל יקבל כח מעולם החיכון. כל א' מהפרטים כפי מערכת העליונה. ובעבור כי נשמת האדם גבוה מן העולם האמצעי. אם הייתה הנפש חכמה והכירה מעשה השם בלא אמצעי. ועל ידי אמצעי. והניחה תאות העולם השפל והתבודדה לדבקה בשם הנכבד. אם יש במערכת הככבים צעת ההריון רעה שתבא עליו ביום ידוע. השם שדכך צו יסבב סבות להצילו מרעתו. וככה

ספורנו

כענין וירא אליו ה': בא"ל שדי. המורה שהמצאתי את המציאות כלו, כמבואר בפרשת לך לך: ושמי ה' לא נודעתי להם. ביי"ת באל שדי נמשכת לחיבת ושמי. אמר ובשמי ה' לא נודעתי להם,

בעל המורים

בא"ל שדי. זה אינו חוזר אלא על אברהם ויעקב שלהם נראה באל שדי ופרש"י זה מה שנאמר בנחמך ויהימותי את השנועה אשר נשנעתי לאברהם אביך נאמר זה באל שדי. ד"א אל אברהם אל יתקן

רשב"ם

(ג) בא"ל שדי. הבטחתי על העתיד ולא קיימתי עדיין: ושמי ה' כל צריך לפרש. אני נראיתי להם באל שדי. ועיקר שמי ה' הוא. וזה כפל לשון. לא נודעתי להם. לא נתגליתי להם בעיקר

דעת זקנים

(ג) ושמי ה'. על שפרש"י שהקב"ה מתאונן על הראשונים שנגלה עליהם ולא שאלו נשמו ואתה כבר שאלת מה שמו מה אמר אליהם ומקשה רש"י שלפי זה היה לו לכתוב לא שאלו לי וא"מ לא הודיעם

אור החיים

אף על פי כן דבק בזה' וזהו, וכמו שכתבנו במקומו (נראה י"א) אל יתקן, שהיתה צו בחינה אחרת שפשט נוארו על גבי המזבח. ואל יעקב, שהיה שלם שלא יתה ממנו טיפה מאוסה כישמעאל ועשו. והכוונה בזה, שכל ג' הדרגות הנדיקים בחירי עולם לא נגליתי עליהם אלא באל שדי, שהוא גילוי הדרגה למטה מהדרגת גילוי שנתגלה למשה, שהוא בשם הוי"ה כאומרו אני ה'. והכוונה בזה להודיע כי הוא כפוי צטובתו של מקום, שכל כך החשיבו מהאבות, והוא מדבר לפניו במיעוט דרך ארץ. והגם שמינו שאמר בנבואת האבות גם כן וירא אליו ה' (שם י"א) דבר ה' (שם טו א), כאן אספה למד כי הכתוב שם

בלי יקר

דרך שני בהמשך פסוקים אלו הוא, שאין אלהים אלא דיין ולא פירש עדיין באיזו דין דנו הקב"ה, על כן נראה לפרש שדין זה קאי על פסוק שלפניו שנאמר עתה תראה את אשר אעשה לפרעה דרשו רז"ל (סנהדרין קיא.) ולא העשוי למלכי שבעה אומות. והנה תיבת למלכי נראה יתור כי הוה ליה למימר ולא העשוי אל ז' אומות, ובשמו"ר (ה כג) מסיק ולא תראה את אשר אעשה במלחמת שלשים ואחד מלכים, וקשה מנינא למה לי וכי עדיין לא ידענו שנלחמו ישראל בל"א מלכים. ועוד קשה מהו שנאמר עתה תראה את אשר אעשה לפרעה, עתה למה לי, אע"פ שסוף פרשת

וְלִיעֲקֹב בְּאֵל שְׂדֵי וְשָׁמִי יי בְּרַם בְּאִפִּי שְׂכִינָתִי

אור החיים

יגיד שנגלה להם ה', אבל לא השיגו לדעת ולהכיר בחינה זו הנפלאה, והוא אומרו ושמי ה' לא נודעתי להם, פירוש שלא נמודעה להם בחינה זו העליונה:

עוד יראה צאמרו ושמי ה' לא נודעתי וגו', פירוש הודעת יחוד צ' שמות יחד שהם "שמי ה'" שנודעתי לך כאומרו וידבר אלהים אני ה' והוא קוד אומרו (מ"א יח לו) ה' הוא האלהים, והוא קוד אומרו (זכריה יד ט) ה' אחד ושמו אחד, לא נודעתי להם להאבות, פירוש קוד צ' שמות יחד "שמי ה'" שהם אלהים הוי"ה, שהדין יעשה רחמים ורחמים יעשו משפט, לא נודעתי, והבן:

ואמר לא נודעתי, כי ה' צ"ה הוא שמו ושמו הוא ואינו כשאר הנבראים שחלוקים משמם ושמש חלוק מהם, אשר על כן לא יודק לומר לא הודעתי, כי השם הוא המדבר ואם כן צריך לומר לא נודעתי:

עוד יתבאר אומרו צאל שדי ושמי וגו', על דרך מה שפירש בספר הזוהר הקדוש (מ"א קע"א ח"ג כג): נפסוק ואמרתם כה לחי, כי מדת כה היא בחינת ההיכל שהיא שכינתו יתצרך ויחודה הוא חי העולם, וזה בחינת יחוד קטן, ואחר כך חזר לייחד יחוד עליון, ואמר ואתה שלום, רמו למקום גבוה שהוא תפארת ישראל הרמוז בוא"ו, ואולי כי הן הם הדברים הנאמרים כאן צאמרו צאל שדי, שזה הוא בחינת חי, אבל ושמי ה' שהוא יחוד העליון הרמוז בחינת ואתה, שגילה למשה צאמרו וידבר אלהים וגו' אני ה' לא נודעתי להם וגו', והבן:

עוד יראה, כי צא האדון צרוך הוא להשיב למשה על ששלחו קודם הקץ, ואמר כי הגם ששם קץ לחושך לצאת בני ישראל מארץ מצרים, והקץ עדיין לא נשלם, יש לך לדעת כי הקץ שעשיתי להאבות הוא בחינת אל שדי ובו שמתי לגלות גבול ואמרתי לו די, אבל בחינה אחרת לא נודעתי, פירוש לא אמרתי להם הקץ שיהיה צאמצעות הרחמים אם יבקשו ויעוררו רחמים, כמו שעשו ישראל שנקשו ממני רחמים וידפקו על דלתי הרחמים קודם הקץ, לא נודעתי להם, ולכן הגם שלא שלמו ימי העינוי והצרה אף על פי כן רחמתי עליהם צמדת הוי"ה, והוא אומרו צתחילה אני ה', והבן:

שְׁמִיא וְשׁוֹם מִיִּמְרָא דִּי לָא אוֹדְעִית לְהוֹן:

כלי יקר

שמות בארתי לשון עתה, מכל מקום עוד לאלהים פתרונים לפרשו בלשון אחר, וזה כי אמר הקב"ה למשה אני ה' היה הוה ויהיה, כי כל בשר ודם אינו בטוח לקיים הבטחתו כי רוח עברה בו ואיננו לקיים הבטחתו על כן צריך לקיימה לאתרו, ואם לא, אזי בדין המובטחים קוראים תגר על אשר לא נעשה פתגם דברו מהרה כי אם לא עכשיו אימתי, אבל אני הוה לנצח בכל הזמנים בשוה, על כן לא היו האבות קוראים תגר אלא היו מצפים וממתינים מתי יבא דבר ה' והיו בטוחים שסופה להתקיים, אבל אתה קראת תגר על שלא נתקיימו דברי תיכף ומיד א"כ מכל שכן שתקרא תגר במלחמות ל"א מלכים, כי אותן המלחמות יתארכו בהכרח כמו שנאמר (יהושע יא יח) ימים רבים עשה יהושע את כל המלכים האלה מלחמה, כי לא יכלו ישראל לנחול את כל הארץ מהרה פן ירבה עליהם חית השדה אלא מעט מעט יתגרשו מפניהם, ויען כי דרכך לקרא תגר כשאין ההבטחה נעשית מהרה על כן אני קונסך שבדין לא תראה המלחמה ארוכה שתהיה עם ל"א מלכים, חוץ ממלחמת פרעה שהוא מלך אחד ויכול אתה לראות עתה, רצה לומר תיכף את אשר אעשה לפרעה אותה לבד תראה, ועיקר המיעוט בא מן מלת עתה, רצה לומר דווקא דבר שנעשה עתה תיכף אותו תראה אבל לא דבר שלא יהיה נעשה עתה כי אם בימים רבים, כמו מלחמת שלשים ואחד מלכים אותה לא תראה, וזהו שאמר ושמי ה' המורה שאני הוה לנצח וסוף הבטחתי להתקיים, אבל עדיין לא ידעו דבר זה, והמתינו לצפות על דברי כאמור:

דרך שלישי הוא, שרצה הקב"ה לפרסם בעולם כי הוא יתברך ברא עולמו יש מאין, כי עדיין לא היו מתפשטים בעולם מופתים המורים על החידוש, על כן הוצרך הקב"ה לעשות כל המופתים הללו כדי שיאמינו למפרע כי ה' ברא עולמו יש מאין, כמו שנאמר בזאת חדע כי אני ה', וכן יתרו אמר (להלן י"א) עתה ידעתי כי גדול ה' מכל אלהים, ודברו מזה הרבה מפרשים איך מופתי מצרים היו מופתים על כי הוא שם מורה על שאמר הקב"ה לעולמו די והוא מופת על הבריאה אבל לא על החידוש יש מאין, זהו שאמר ושמי ה' לא נודעתי להם כי שם זה של הויה מורה שהקב"ה מהוה את הכל וכל ההוויות מאתו יתברך, כי זה מאמת החידוש לומר שאין הויה לשום נמצא זולתו יתברך, וזה תשובה למשה תגר ואמר למה הרעות וגו', ואע"פ שכבר אמר לו ה' ולא יתן אתכם מלך מצרים להלוך, מכל מקום רצה משה לידע טעם לקישוי לב פרעה כל כך, ואם כדי לעשות כל המופתים היא גופא קשיא מה צורך יש בכל המופתים, עד שאמר לו הקב"ה טעמו של דבר כי אני ה' מהוה את הכל ודבר זה לא נתפרסם עדיין בעולם, כי אל האבות לא נראיתי כי אם בשם של שדי המורה כי אמרתי לעולמי די אבל עדיין לא נתפרסם מופת על החידוש, זהו שאמר ושמי ה' לא נודעתי להם על כן צריך אני להקשות לב פרעה כדי לעשות מופתים המורים על החידוש:

וּגַם הַקִּמְתִּי אֶת־בְּרִיתִי אִתְּם
 לָתֵת לָהֶם אֶת־אֶרֶץ כְּנָעַן אֵת
 אֶרֶץ מִגְרֵיהֶם אֲשֶׁר־גָּרוּ בָּהֶּ: ה וְגַם

אֶקִּימִית יְת קְיָמִי עֲמֹהוֹן
 לְמִתָּן לְהוֹן יְת אֶרְעָא
 דְּכְנָעַן יְת אֶרְעָא
 תּוֹתְבוֹתְהוֹן דְּאִתּוֹתְבוּ
 תּוֹלְדוֹת אַחֵר וְגַם הַקְּמוֹתִי סְנַהֲדְרִין צ:

שפתי חכמים

רש"י

ה רש"י עצמו מפרש מה הפרש יש בין ה' ובין אל שדי ועל זה פי' שהרי הבטחתי ולא קיימתי ר"ל עדיין לא קיימתי הבטחתי משום שעדיין לא זכו מצד מעשיהם א"כ יש הפרש דההבטחה בשם ה' הוא בלא תנאי אפי' אם יחטאו כדפי': ו דק"ל איך מיושב הלי' של וגם אמה שכתוב לעיל בשלמא אי הוה כתיב ושמי ה' נודעתי להם היה פירושו וגם דבר זה עשיתי להם. א"נ אי הוה כתיב כאן וגם לא הקימותי הוה נמי שפיר אבל עכשיו דכתיב ושמי ה' לא נודעתי להם מאי וגם הקימותי ועו"פ וגם כשנראיתי וכו' וה"פ שאל תאמר כיון שלא נראיתי להם אלא באל שדי ולא בה' א"כ לא צריך אני לקיים הבטחתי אל תאמר כן שהרי גם הצבתי והעמדתי להם ברית ובשביל ב' דברים הללו דהיינו אל שדי והברית צריך אני לקיים דברי דהרי הן כמו שהבטחתי להן בה' וגם הקימותי לפי' זה קאי ואורא אל אברהם וגו' באל שדי ולא על לא נודעתי: ז ר"ל מהפסוקים

דברי שהרי הצטחתי ה ולא קיימתי: (ד) וגם הקמתי את בריתי וגו'. וגם ו כשנראיתי להם באל שדי הצבתי והעמדתי בריתי בני וצנייהם: ל' אתת להם את ארץ כנען. לאברהם צפרשת מילה נאמר אני אל שדי וגו' ונתתי לך ולזרעך אחריו את ארץ מגוריוך. ל' יצחק כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקימותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם ואתה שבועה שנשבעתי לאברהם באל שדי אמרתי ליעקב אני אל שדי פרה ורבה וגו' ואת הארץ אשר וגו' הרי שנדרתי ז להם ולא

א בראשית י' בשם כו ג שם לה

אבן עזרא

(ה) וגם. גם עוד שלחתיך בעצור שעשו ישראל תשובה ונעקו אלי:

(ד) וגם הקימותי. גם שלחתיך בעצור שהקימותי עם האבות לתת להם. או לצנייהם שהם כמוהם את ארץ כנען:

בעל המורים

ספורנו

ואל יעקב באל שדי ושמי ה'. פי' באלו ב' שמות נראיתי להם בשם יו"ד ה"א הצטחתי להשיגם בארץ לנצח ובשם אל שדי הצטחתי אותם להפרות ולהרבות כי זה השם הוא על פריה ורביה. ב' דיעקב ק' דיעקב מ' לאברהם והוא בק"מ והוא בל"מ צ"ש שדי לכן נראה להם שזה השם. ובר"מ ה' לאברהם י' דיעקב וי' דיעקב עולה כ"א כמנין אהיה הרי השם בר"מ וס"ת זה חונה מלאך ה' סביב לראוי: (ד) ל' אתת להם את ארץ כנען. לתת עולה פי' מ"ך רמו לשני מקדשים שעמדו מ"י ומ"ך שנים: אשר גרו בה.

באותה המראה ולא שניתי בעדם שום טבע מטבעי הבלתי נפסדים. ולכן ראוי שאודיע זה לזרעם שלא קבלו זה מאבותם, למען הקים אותם לי לעם, ובכן אגאלם: (ד) וגם הקימותי את בריתי. וטבה שניח לגאולתם היא הברית שכרתי עם אבותם:

(ד) ל' אתת להם את ארץ כנען. לתת עולה פי' מ"ך רמו לשני מקדשים שעמדו מ"י ומ"ך שנים: אשר גרו בה.

דעת זקנים

רשב"ם

שכן שמו הרי תחלה נגלה וכו' ועל זה תמהין העולם מה פי' ומפי' הרי צנימן שמעתי דה"פ ואל"ת הא דכתיב לא נודעתי כמו לא שאלו לי אי אפשר שהרי מתחלה נגלה וכו' ומכלל דהודיעם שכן שמו ואל"כ לא היה פועל על הראשונים לפי מדרש אגדה אלא לפי שלא שאלו לשמו זה שאל. ואל"כ הדרא קושי' לדוכחא שהיה לו לכתוב לא שאלו לי:

השם אלא באל שדי אבל אליך גליתי עיקר שמי אהיה, וזכרי ה'. ובימיך אקיים הבטחתי לתת להם את ארץ כנען. ושמי מחובר למעלה כמו שפירשתי. ואילו היה כתיב לא הודעתי להם אז היה מוסב ושמי ה' לא הודעתי: (ט) ולא שמעו א"ל משה. עתה אעפ"י שהאמינו מתחלה כדכתיב ויאמן העם. שהיו סבורים לנוח מעבודה קשה והנה עתה הכביד עליהם יותר:

בלי יקר

אור החיים

ואם תאמר מה יום מימים, ומה צורך בידיעה זו עכשיו יותר מבשאר זמנים, על זה אמר וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען. ואם לא אפרסם עכשיו כי לי כל הארץ א"כ יאמרו האומות לסטים אתם כי ביד חזקה אתם כובשים ארצות ז' אומות ולא כהה בהם ה' (ש"א ג יג) ובזה יבואו לידי כפירה ומינות לומר לית דין ודיין כמבואר

עוד יראה על זה הדרך וארא אל אברהם, פירוש איך אעלים רחמי מעם זה אשר הם בני צנוני, שנגליתי על אבותם, ולא לאחד בלבד אלא לשלשת האבות, לכל אחד בזמנו, ולזה הפסיק צנייהם, אל אברהם, אל יצחק, ואל יעקב, ולא אמר אל אברהם ויצחק ויעקב, חיה יגיד שצח כל אחד בפני עצמו, באל שדי, הוא חיצת גילוי שכינה. ואומרו ושמי ה' לא נודעתי להם, פירוש עדיין לא הודעתי

מנחת שי

(ד) מגריהם. בתיקון ס"ת מגריהם ס"א מגוריהם וכן במפתח ע"כ. וכבר נתבאר ענין זה על תשלומי בפי' וישלח סימן ל"ו. ומה שכתוב במסורה קטנה שכרפוט כאן ושם טעות הוא ואין לסמוך עליה: גרו. הגימ"ל רגושה:

לֹא אֶתִידֵיעַת לְהוֹן: ד וּלְחֹדוּר אֶקִימִית יֵת קִימִי עִמְהוֹן לְמִתַּן לְהוֹן יֵת אֶרְעָא דְכִנְעַן יֵת אֶרְע תּוֹתְבוֹתְהוֹן דְּאִיתוֹתְבוּ בְּה: ה וּלְחֹדוּר עַל קְדָמִי יֵת אֲנִיךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דְּמִצְרָאֵי מְשַׁעְבְּדוּן

פ"א יונתן

(ג) כאפי שבינתי לא אתידיעת יהון. פי' שאל האבות לא נתגלו פנים בפנים כמו למשה שנבאחי ה' באספקלריא מאירה כמפרס' וק"ל יע' ברמזין מס"כ:

אור החיים

כלי יקר

מדת רחמים להם, שכל ההצטחות שהצטחמים עדיין לא הבאתי עליהם, ואני חפץ להודיע להם מדת רחמים כי להם יאומרו, ונתכוון ה' בזה להודיע גדול חיבתם צנינו: ד. וגם הקימותי וגו'. לפי מה שפירשנו כי יודיענו אלהים אשר יפליא צינו וצין האבות, יראה באומרו וגם הקימותי כאלו אמר והגם שהקימותי וגו', או וגם שהקימותי וגו', אף על פי כן לא השיגו להודיע להם שמי ה' כמו שהשגת אמה:

למעלה פרשת בראשית (בראשית א א) על דברי ר' יצחק. ואם תאמר הלא גם בימי האבות הבטחתי לתת להם הארץ ולא עשיתי פרסום על החידוש, על זה אמר וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל וגו', רצה לומר שהאבות לא היו צריכין למופתים כי בלאו הכי היו בני אמון בם, ולכל האומות לא היה צורך בידיעה זו עדיין, אבל עתה שאני שמעתי נאקת בני ישראל והגיע זמן כניסתם לארץ, על כן אני צריך לפרסם עכשיו ע"י המופתים כי אני ה' מהוה את הכל ולי כל הארץ ובידי ליתן הארץ למי שארצה, וזהו שאמר ונתתי אותה לכם מורשה אני ה', לפי שאני ה' מהוה את הכל ואני עשיתי הארץ וכל אשר עליה על כן בידי ליתן אותה לכם מורשה:

עוד יראה לומר כי דבר זה הוא דבר שה' ברוך הוא חייב לעשותו כצרכו, מלבד שנגלה עליהם צאל שדי והצטחם עוד לו שקיים עמהם שזוה וכו', ומעתה נריך לקיים שזועתו, והדבר בהכרח להיות. וזוה חזוקה ידיו של משה, כשידע כי דבר זה אין לו מניעה מלהיות כן. והגם שכבר השיבו על מה שטען משה שהיה לו לעכב השליחות עד עת קץ והשיבו ויאמר לו "אני ה'" כי לא יוכל לסבול לכבוש את רחמיו, עדיין יש לחוש שיטעל משה בגמר שליחות הציאה כשיראה כל חזוק לז פרעה או על הים ירחע לאחוריו, לזה ויאמר אליו אני ה' [וגו'] פירוש הודיעו אל עליון כי הדברים הם עליו צמוקף השזועה למת להם את הארץ:

דרך רביעי הוא, על דרך שאמרו רז"ל (סנהדרין צ:): מנין לתחיית המתים מן התורה שנאמר וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען. לכם לא נאמר אלא להם מכאן לתחיית המתים מן התורה. פירש רש"י מכאן שעתידין לחיות וירשו את הארץ. ופירושו דחוק מכמה ספקות, כי מה ענין תחיית המתים לסיפור זה שהיה להקב"ה עם משה על שקרא תגר. ועוד שלא מצינו בתורה ובנביאים ובכתובים שלימות המשיח יחיו האבות וישבו על אדמת ישראל כי מה תועלת להם בזה להחליף עולם עומד בעולם עובר, וכך שכן לזמן התחיה כי אז יהיה העולם חרב ואיך ישבו האבות על האדמה, ועוד קשה על המדרש שמביא רש"י (כפסוק ט) חבל על דאבדין כו' הרבה יש לי להתאונן על מיתת האבות, אמרתי לאברהם קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה, ביקש מקום לקבור את שרה ולא מצא עד שקנה בדמים, וכן ביצחק ערערו על הבארות, וכן יעקב שהוצרך לקנות השדה כו' ולא הרהר. וקשה ממה נפשך אם היתה הבטחת הארץ דווקא לזרעם ולא לאבות, א"כ למה ירהרו ויערערו האבות הרי מעולם לא הבטיח לאבות שיהיה להם חלק בארץ, ואם הבטיח גם לאבות א"כ איה הבטחתו:

את ארץ מגוריהם. נריך לדעת למה לא הספיק בנה שהזכיר שמה ארץ כנען, וחזר ואמר את ארץ מגוריהם, ואולי שנתכוון לומר כי הגירות כבר התחיל מימי האבות, ונפקא מינה להתחיל המנין מוזמן האבות וכמו שכן היה. אלא כי עדיין קשה שהיה לו לומר את ארץ כנען ארץ מגוריהם, למה אמר "את" שנראה שהם צ' ארצות, ואולי שנתכוון להוסיף ארץ פלשטים, וכמו שפירשתי בפסוק (בראשית כו ג) גור בארץ הזאת וגו' כי לך ולזרעך אתן וגו', יעוין שס:

והקרוב אלי לומר שלצדדין קחני, כי האבות לא ניתן להם חלק בארץ לצורך תשמיש העולם הזה כי אם מקום קבורה לבד כי מתי ארץ ישראל חייך תחילה, ובכל מקום שנאמר כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל, אין הנתינה שוה בשניהם כי איך ירשו יחידים ארץ גדולה כזו, אלא לזרעם בעולם הזה, ולהם לצורך תחיית המתים לעולם הבא, שיהיה להם חלק וקבורה בארץ להנצל מצער גלגול מחילות, וא"כ כשביקש אברהם מקום לקבור את שרה ולא מצא היה לו לאברהם מקום להרהר על עיקר הבטחה זו לאבות, שהיתה על שיהיה להם מקום קבורה ולא מצא, ומכל מקום נתקיימה הבטחה זו אח"כ כשמצא לקנות בדמים, אבל קודם שמצא לקנות היה לו להרהר ולא הרהר, וכן יצחק כשערערו על הבארות היה לו גם כן להרהר פן לא יתנו לו גם מקום קבורה בארץ, אחר שמדקדקין עליו כל כך שלא ליתן לו חלק מועט בארץ, וכן יעקב: וענין תחיית המתים תלוי בחידוש עולם, כי המאמין בחידוש גם בתחיה בקל וחומר, כדאיתא בגמרא

בה: ה ואף קדמי שמיע
 ית קבילת בני ישראל די
 מצראי מפלחין בהון
 ודכידנא ית קימי: ו פבן
 אמר לבני ישראל אנא יי
 ואפיק יתכון מגו דחוק
 פלחן מצראי ואשיזב
 יתכון מפלחנהון ואפרוק
 יתכון בדרעא מרמא
 ובדינין רברבין: ו ואקריב

תולדות אהרן ואזכר את. ספר הזוהר פ'
 האזינו:

אני שמעתי את-נאקת בני
 ישראל אשר מצרים מעבדים
 אתם ואזכר את-בריתי: ו לבן
 אמר לבני-ישראל אני יהוה
 והוצאתי אתכם מתחת סבלת
 מצרים והצלתני אתכם
 מעבדתם וגאלתי אתכם בזרוע
 נטויה ובשפטים גדלים: ו ולקחתי אתכם

רש"י

שפתי חכמים

קיימתי: (ה) וגם אני. כמו שהלנתי והעמדתי הנצרים
 ח יש עלי לקיים. לפיכך שמעתי את נאקת בני ישראל
 פ הנולקים: אשר מצרים מעבדים אתם
 ואזכר. אומרו הנצרים. כי נצרית צין הנצרים אמרתי
 לו וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי: (ו) לבן. ע"פ
 אומה השנועה: אמר לבני ישראל אני ה'. הנלמן
 נהנצטמתי: והוצאתי אתכם. כי כן הנצטמתי ולאחרי
 כן יאלו נרכוש גדול: סבלת. טורח משא י מלרים:

אבל וגם הקימותי וגו' לכך גם אני צריך לקיימו הלכך שמעתי וגו': פ נח"י כי אי אפשר לקיים הבטחת הארץ רק אחר יציאתם ממצרים
 ואי אפשר להוציאם אא"כ יקויים וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי לפיכך האריך הפסוק אשר מצרים מעבדים אותם וזהו ואזכור את
 בריתי ר"ל שע"י שזכרתי ברית בין הבתרים של הארץ ממילא נזכרתי גם דן אנכי כי בפעם אחד ובמאמר אחד נאמרו אלו ב' הבטחות
 ועכשיו נשלמה התשובה על למה זה שלחתי ומאז באתי הרע וע"ש מה שהאריך: י כאן ק"ל דהיאך מיושב הלשון של מתחת סבלות

הללו אתה רואה שנדרתי להם אבל מה שלא קיים לא מוכח מקרא
 אלא בלא הוכחה נקט ליה רש"י לתרץ למה שלחתיך משום שעדיין
 לא קיימתי הוכרתי לשלוח אותך כדי לקיים דברי לאבות הראשונים:
 ח דק"ל מאי וגם אני שמעתי דמשמע שאחר שמע וגם הקב"ה שמע
 ועל זה פירש כמו שהצבתי את הברית וכו' ר"ל דוגם אני מוסב
 אלמעלה כיון שנראיתי להם באל שדי והצבתי להם ברית וגם אני
 צריך לקיים. ושמעתי מילתא באפי נפשיה הוא ר"ל לפיכך שמעתי
 וכו' וה"פ של פרשה זו בתחילה וידבר אלהים אל משה דבר אתו
 משפט ויאמר אליו וגו' קאי אמה שאמר משה למה זה שלחתי
 ואמר לו הקדוש ברוך הוא אני ה' שנאמן לקיים הבטחתי שהבטחתי
 ואתה אמרת למה זה שלחתי וא"ת למה צריך אני לקיים הבטחתי
 הרי לא הבטחתי בשם ה' אלא באל שדי א"כ איני מוכרח לכך
 וגם הקימותי וגו' לכך גם אני צריך לקיימו הלכך שמעתי וגו':

אבן עזרא

רמב"ן

(ו) לבן. כמו שאני עומד כן יהי דברי קיים שאגאל
 אתכם זרוע נטויה מן השמים אל הארץ:
 (ז) ולקחתי. כאשר תקבלו את המורה על הר סיני:

ו. והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים. יבטיחם
 שיוציא אותם מארצם ולא יסבלו עוד כובד משאם:
 והצלתני אתכם מעבודתם. שלא ימשלו בהם כלל
 להיות להם במקומם למס עובד:

וגאלתי אתכם. כי יעשה בהם שפטים עד שיאמרו המצרים הנה לך ישראל כפדיון נפשנו, כי טעם גאולה
 כענין מכר:
 ומעם בזרוע נטויה. שתהיה ידו נטויה עליהם עד שיוציאם:

אור החיים

בלי יקר

ה. וגם אני שמעתי וגו'. אומרו "וגם", פירוש מלמד
 שהתפללו למדת הרחמים ומלמד שהצט הצרות וצריחם
 יש נחיתה ג' שלמד לעקתם לצד מהשעבוד שמע ה' קול
 לעקתם מכאז לב, והוא אומרו וגם אני, ופירוש "אני"

(סנהדרין צא.) מאן דלא הוי הוי מאן דהוי מכל שכן
 דהוי, וזהו שנאמר וידבר אלהים אל משה ויאמר אליו
 אני ה' המהוה את הכל, היה הוה ויהיה גם לעתיד,
 וכל זה מופת על התחיה על כן הוצרכתי לעשות כל

יְתֵהוֹן וְדִבְרֵנָא יֵת קְיָיְמִי: וּ בְבִין אֵימַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנָא הוּא יְיָ וְאִפִּיק יִתְכוּן מְגוּ דְחֹק פּוֹלְחֵן מִצְרָאִי וְאִישִׁיזִיב יִתְכוּן מְפּוֹלְחֵנְהוֹן וְאִפְרוֹק יִתְכוּן בְּדַרְע מְרוֹמָא וּבְדִינֵין רַבְרַבִּין:

ספורנו

(ה) וגם אני שמעתי. וסיכה ג' לגאולתם היא ששמעתי נאקתם ותפלתם בצר להם: ואזכור את בריתי. ובוזה נעשו ראויים שאזכור להם בריתי, כענין וירא בצר להם בשמעו את רנתם, ויזכור להם בריתו: (ו) לכן אמור לבני ישראל אני ה'. לכל אלה הג' סבות אמור לבני ישראל שאני הוא הנותן המציאות ההוה לכל הנמצאות, ובוזה הכח אוציאם שאשנה טבע קצתם: והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים. מיום התחלת המכות ישקוט השעבוד: והצילתי. כיום צאתכם שתצאו מגבולם: וגאלתי. בטביעת המצרים בים,

בעל המורים

(ה) נאקת. בא"ת כ"ט טמ"א נגימ' האבות לומר לך שעלמה לעקת האבות ותפלתם: (ו) לכן אמור. ב' נמס' לכן אמור לבני ישראל לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום שדורש בספרי כל מה שעשה משה עשה פנחס משה נעשה שלום להוציא ישראל ממצרים ופנחס יהיה שלום להוציא ישראל מגלות וכן כל הדברים שעשה משה עשה ג"כ פנחס. לכן עולה ק' סבוכות אברהם שהוליד בן למאה יצחק שמלא מאה שנים ויעקב שהוליד כל תולדותיו למאה שנים יצא: והוצאתי והצילתי וגאלתי ולקחתי. ד' לשונות של גאולה

אור החיים

הוא שם הרחמים שאמר בתחלה ויאמר אליו אני ה', מלד רחמים לנד שמעתי את נאקתם פירוש לעקתם מכאז לב כחלל הנואק מצלי נורך תפלתם, והוא שדייק לומר אשר מלרים מעבדים אותם, פירוש צחינת לער השעבוד שמלרים מעבדים אותם הוא ששמעתי. ועיין מה שפירשתי בפסוק (לעיל ז כג) ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה. גם יתישב לפי שאר הדרכים שכתבנו, והמשכיל יצין:

כלי יקר

המופתים בפרעה ובכל עבדיו כדי שיאמינו גם כתחיה, כי עד הנה שמי ה' המורה על החידוש לא נודעתי להם, ואע"פ כן הקימותי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען, להם היינו שיהיו נקברים בארץ כדי שיהיו בטוחים לעמוד לעתיד לבא בלא צער גלגול מחילות, ופירוש זה יבא על נכון הן לדרך שלישי שכל הפרשה בניחותא לא כמאשים את משה על שקרא תגר, הן לדרך של רש"י שפירש חבל על דאבדין כו':

ואזכור את בריתי. פירוש גם כן לגאולתם לתת להם את הארץ, והיא הברית הרשומה בסמוך, ואני מקדים בזמן זה ללד הרחמים, כמו שכתבנו למעלה. והאומר שהברית היא ליפרע מן הגוי העובד, לא הזכירה ברית זו בסמוך, ודוחק להרחיק הדברים:

ועוד נראה לי שהזכיר שם של שדי לאבות בהבטחת הארץ, לרמוז להם שתועלת הארץ הוא בעולם הזה ובעולם הבא, כי י"ש מן שדי רמוז לשכר העולם הבא שנאמר (משלי ח כא) להנחיל אוהבי יש, ד' מן שדי רמוז לשכר העולם הזה המתפשט לד' רוחות העולם כמו שנאמר (בראשית כח יד) ופרצת ימה וקדמה וגו', ועל זה נאמר למשה (להלן לג כג) וראית את אחורי ופני לא יראו, הראה הקב"ה למשה קשר של תפילין, כי הדלי"ת מן שדי היא בקשר של תפילין מאחוריו, שהראה לו הקב"ה כל שכר העולם הזה הרמוז בד' רוחות, כמו שנאמר למשה (דברים ג כז) עלה ראש הפסגה ושא עיניך ימה צפונה וגו' אבל פני דהיינו אותיות י"ש שבתפילין מלפניו המרמוז לשכר העולם הבא, דהיינו שי"ן בתפילין של ראש ויו"ד בתפילין של יד לא יראו, אמר לו כי שכר העולם הבא לא יראו כמו שנאמר (ישעיה סד ג) עין לא ראתה אלהים זולתך, על כן הזכיר כאן שם של שדי לומר שלא הרהרו על שלא מצאו מקום קבר בארץ, הבא לתכלית התחיה, אע"פ שהובטחו גם על התחיה בשם של שדי: (ו) והוצאתי, והצילתי, וגאלתי, ולקחתי. כנגד ד' דברים שעברו עליהם שנאמר (בראשית טו יג) כי גר יהיה זרעך הרי הגרות, בארץ לא להם הרי ריחוק

ג. לכן אמור לבני ישראל אני ה'. פירוש הודיעם משמתי, כי מדתי מדת רחמים ורחמתי עליהם. ומלמד הודעה זו שאמר להם סדר הטובות אשר אעשה להם והולאתי וגו'. עוד יראה באומרו "לכן" לשון שזועה (שמו"ר ו ד), שנשבע ה' לעשות כל האמור בענין, וכן חמלא שאמר יחזקאל (כ ו) כיום ההוא נשאתי ידי להם להוציאם מארץ מצרים:

ואומר והוצאתי וגו'. נמכוון לסדר סדר הטובות. כי בתחלה יקל עול סבלם, והוא אומרו והולאתי אתכם מתחת סבלות מצרים, שהוא חוקק השעבוד, והיה תיכף ומיד צמכת היאור נחפרדה חבילת נוגשים ושוטרים. אבל ישראל היו עובדים קלת, כי אימת המצריים היחה עליהם ומעלמם היו עובדים עבודה קלה, וכנגד זה אמר והולאתי אתכם מעבודתם, שחעקר עבודה מהם כל עיקר. ואחר כך וגאלתי אתכם, היא יליאתם מארץ מצרים, ובכלל פרט זה היא קריעת ים סוף שאם לא כן זו גאולה שאחריה כלייה צ"מ, ולזה לא אמר והולאתי אתכם מן הארץ, אלא וגאלתי לומר הוצאה שיש בה גאולה, אם

השכינה, כי הדר בחוץ לארץ דומה כאילו אין לו אלוה כו' (מכות קי:), וסמך ריחוק השכינה לגרות כי הא בהא תליא שריחוק השכינה נמשך מן הגרות שיהיו כגרים בחוץ לארץ במקום ריחוק השכינה, ועבדום זה דבר נוסף על הגרות, כי סתם גר אינו עבד לפחות, וענו אותם זה דבר נוסף על העבדות, כי סתם עבד אין מענין אותו חנם. ובהצלה ראה הקב"ה להצילם בהדרגה מעט מעט, מתחילה הצילם מן הדבר המסוכן ביותר והוא העינוי, ועליו נאמר והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים, כי הסבלות היינו העינוי, כמו שנאמר למען

לִי לַעֲם וְהִיִּיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים
 וַיִּדְעַתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
 הַמוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סְבָלוֹת
 מִצְרַיִם: **וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל-**
הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁאַתִּי אֶת-יָדִי לָתֵת
אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלִיעֲקֹב
וְנָתַתִּי אֹתָהּ לָכֶם מִזְרָעָה אֲנִי
יְהוָה: ^ט וַיִּדְבֹר מֹשֶׁה בֶּן אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא

יִתְּבוֹן קְדָמִי לְעַמָּא וְאַהּוּ
 לְכוֹן לְאַלְהָא וְתִדְעוֹן אַרְי
 אֲנָא יי אֱלֹהֵיכוֹן דְּאַפִּיק
 יִתְּבוֹן מִגּוֹ דְחֹק פְּלָחוֹן
 מִצְרַיִם: ^ח וְאַעִיל יִתְּבוֹן
 לְאַרְעָא דִּי קִימִית בְּמִימְרֵי
 לְמַתָּן יְתָה לְאַבְרָהָם
 לְיִצְחָק וְלִיעֲקֹב וְאַתָּן יְתָה
 לְכוֹן יִרְתָּא אֲנָא יי:
^ט וּמְלִיל מֹשֶׁה בֶּן לְבְנֵי

תולדות אהרן ולקחתי אתכם. סנהדרין
 קיא: המוציא אתכם. ברכות לח: והבאתי.
 סנהדרין קיא. ונתתי אתה. כתר קיז: קיט:

שפתי חכמים

רש"י

דמתחת סבלות משמע שהסבלות למעלה פרוש עליהם והוא מוציא אותם מתחתיו ועל זה פ"י טורח משא ר"ל כאדם שנושא משא שמוציאין את האדם מתחת המשא ה"נ העבודה של מצרים דומה עליהן כמשא והיו כאלו מוציא אותן מתחתיו אבל לעיל לא כתיב תחת גבי סבלות: כ [ג"א] כאלו אמר לישבע במלכותי כי הכסא מורה על המלכות כמו רק הכסא אגדל ממך:

(ח) נשאתי את ידי. הרימותיה לישבע ב כנסאוי:

רמב"ן

אבן עזרא

ז. ולקחתי אתכם לִי לַעֲם. בכואכם אל הר סיני ותקבלו התורה, כי שם נאמר (להלן יט ה) והייתם לי סגולה:
 וטעם וידעתם כי אני ה' אֱלֹהֵיכֶם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים. אמר ר"א כי היה במערכת המחברת הגדולה למשרתים העליונים שיעמדו עוד בגלות. ואין זו מדרך הפרשה, רק שיאמר כאשר אגאל אתכם בזרוע נטויה שיראו אותה כל העמים תדעו כי אני ה' העושה אותות ומופתים מחודשים בעולם, ואני אלהיכם ובעבורכם עשיתי כי אתם חלק השם:

ח. אשר נשאתי את ידי. הרימותיה לישבע בכסאי. לשון רש"י. ור"א אמר דרך משל, כאדם שישא ידו אל השמים וישבע, כמו כי אשא אל שמים ידי (דברים לב מ), וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע (דניאל יב

בעל הטורים

ספורנו

כנגד ד' מלכיות ונאחרון כתיב ולקחתי כנגד אדום וע"כ כתיב ציה ולקחתי כאלים הלוקח נמוקה שהוא קשה מכולם. והואלמי והאלמי ונאלמי ולקחתי בנימי זה עני ישראל לא יפתחו לו מארבע כוסות: (ח) מורשה. ב' נמסו' דין ולידך משה מורשה קבלת יעקב שזכות עתה להוציאכם, אין ספק שאעשה כל מה שאמרתי: (ח) והבאתי אתכם אל הארץ. כאשר תחבוננו בכל זה תהיו ראויים שאביאכם

מנחת שי

(ז) כי אני. כי בגלגל לא במקף: (ח) וליעקב. באתנח:

וַיִּקְרַב יִתְכוֹן קִדְמֵי לְעַם וְאֶתְיוּ לְכוֹן לְאַלְהֵא וְתִידְעוּן אַרוֹם אֲנָא יִי אֶלְהֵכוֹן דְּאַנְפִּיק
 יִתְכוֹן מְגוּ דְחֹק פּוֹלְחֵן מְצַרְאֵי: ח וְאֶעִיל יִתְכוֹן דְּקַיִמִית בְּמִימְרֵי לְמַתָּן יְתָה לְאַבְרָהָם
 לְיִצְחָק וְלִיעֶקֶב וְאַתָּן יְתָה לְכוֹן יְרוּתָא אֲנָא יִי: ט וּמְלִיל מוֹשֶׁה פְּדִין עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא

אור החיים

בלי יקר

ירדוף אייז ירדוף צאף וצחמה שפוכה, ואחר כך ולקחתי אתכם לי לעם, שהוא מתן תורה כי שם נתיחדנו לו לעם וייחד שמו עלינו, והוא אומר והייתי לכם לאלהים: או ירצה על דרך אומרם ז"ל (ברכות ז.) בפסוק (להלן לג טו) ונפלינו אני ועמך וגו', כי בקש משה עליו השלום מה' שלא ישרה שכינתו על אומות העולם, והשיבו אל עליון גם את הדבר וגו' אעשה (שם פסוק יז) ע"כ, וכנגד זמן זה אמר והייתי לכם וגו' ולא לאומות העולם שלא ישרה שכינתו עליהם:

ענותו בסבלותם. ואח"כ הצילם גם מן העבודות, ועליו נאמר והצלתי אתכם מעבודתם. ואח"כ הצילם מן הקל שבכולם והוא הגרות, ועל זה אמר וגאלתי אתכם וגו', כי סתם גר אין לו גואל כמו שנאמר (במדבר ה ח) ואם אין לאיש גואל, אמרו רז"ל (ב"ק קט.) זה הגר כו': ופ"י שמן הגרות נמשך סילוק השכינה, כי מטעם זה הוצרך להסמיך אל הגרות מאמר בארץ לא להם המורה על סילוק השכינה, לעומת זה אמר כאן שבביטול הגרות יזכו לדיבוק השכינה ועל זה אמר ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים, ליקוחין ממש כדרך גבר בעלמה, ויען כי הדר בחוץ לארץ כאילו אין לו אלוה על כן אמר כאן והייתי לכם לאלהים, וע"י דיבוק זה וידעתם כי אני המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים הגדולה שברעות, ואחר כך פירש ליקוחין אלו באמרו והבאתי אתכם אל הארץ וגו', ועל כן תקנו בפסח ד' כוסות כנגד התשועה מן ד' רעות אלו. ולמעלה פרשת וישב (בראשית מ יא) בכוס הנאמר בשר המשקים תמצא טעם נכון מאוד על ד' כוסות של פסח עיי"ש:

עוד ירצה על דרך אומרם ז"ל (שמו"ר ו ד) כי ד' גאולות נאמרו (בפסוק זה) [נפרשה זו], ואולי כי הם רמוזים בשם הוי"ה שאמר ה' פתח דבריו אמור לבני ישראל אני ה', ולמד זה שם הפועל יפעל ד' מיני גאולות, ולפי זה ידויק אומרם והייתי לכם לאלהים על הגאולה הצאה שכינת ה"א אחרונה, כי תקרא שם אלהים כידוע לאנשי אמת. ואולי כי לזה נתכוין באמרו אחר שסדר ד' לשונות של גאולה וידעתם כי אני ה' שם הוי"ה, פירוש וזה לך האות ד' גאולות:

והנה בארבע לשונות של גאולה אלו, מה שהזכיר ד' פעמים שם אלהים בפסוק כה תאמר אל בני ישראל אלהי אבותיכם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב שלחני אליכם, כלל ופרט למה לי, אלא לומר כי מן הגרות נצולו בזכות אברהם שהלך לו מארצו וממולדתו ומבית אביו אל ארץ נכריה, ובזכות העבודה של יצחק שנעקד על גבי המזבח לעבודת ה' נצולו מעבודת מצרים, ובזכות יעקב שסבל עינויים כל ימיו נצולו מעינוי מצרים, אבל בענין דיבוק האלהי היו כל האבות שוים בו על כן כללם יחד ואמר אלהי אבותיכם שבזכות כולם יזכו לדיבוק השכינה. ויש אומרים והצלתי אתכם מעבודתם היינו מן מזל טלה אשר אליו עבדו המצרים, ורצה לומר מן אלהות שלהם דהיינו עבודתם, ונכון הוא:

ז. וידעתם וגו'. פירוש עכשיו יש לכם לדעת ידיעה צרורה כי אני ה' אלהיכם הוא המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים, פירוש למה עליכם סבלות אלהות. עוד ירצה לומר להם שישיגו להכיר מדות אלהיכם כי אל רחום ה' אלהיכם:

ח. והבאתי וגו'. קשה כי דברי אל עליון דברו טהור הוא. כי יוצאי מצרים הם הנכנסים לארץ דכתיב והבאתי אתכם אל הארץ, ולא מינינו שכן היה, אלא ואת בנייהם הביא שמה אבל כל דור יוצאי מצרים מן עשרים שנה נפלו פגריהם במדבר. ותגדל הקושיא, למה שאמרנו שנשבע ה' על כל הדברים באומרם "לכן", ואמרו ז"ל (שמו"ר ו ד) אין לכן אלא לשון שבעה. ונראה כי מקור החכמה נתחכם על קושיא זו, וקודם אומרם והבאתי אתכם וגו' אמר וידעתם כי אני ה' המוציא וגו', פירוש תנאי הוא הדבר וצוה והבאתי וגו', חולת זה אם תנאלו ה' אין כאן הנטחה זו, ואשר על כן כתב פרט זה של ידיעת ה' וגו' באמצע הנטחות הטובות ולא אחר ולא הקדים, לומר עד כאן הוא שבעה בלא תנאי, אבל פרט זה של הבאתם לארץ תנאי הוא הדבר, וידעתם וגו' או והבאתי חולת זה יהיה מה שיהיה:

(ט) וידבר משה בן אל בני ישראל וגו'. יש בסיפור זה כמה ספקות, כי קוצר רוח היינו עבודה קשה ולמה חלקם. ועוד מה שנאמר אח"כ בא דבר אל פרעה משמע שתיקן בזה מיאון וסירוב של ישראל והדבר מחוסר ביאור, והכל מקשים הלא יש לקל וחומר זה פירכא כי מה לישראל שכן היה להם קוצר רוח, ומה השיבו הקב"ה על קל וחומר זה ואיך תקנו במה שנאמר ויצום אל בני ישראל וגו': והנראה אלי בזה, שכל הסיפור מן וארא אל אברהם עד ונתתי אותה לכם מורשה לא נזכר בו פרעה כלל שישלחם לארצו, ויובן מזה כאילו רצה ה' שיצאו מעצמם בלא הורמא דמלכא, כי כן משמע הלשון והוצאתי ולקחתי, ואע"פ שכבר אמר לפרעה שלח עמי ויעבדוני, אולי אחר סירובו של פרעה רצה

שִׁמְעוּ אֶל־מֹשֶׁה מִקְצֵר רוּחַ
 וּמַעֲבֹדָה קָשָׁה: פּ . וַיִּדְבֹר יְהוָה
 אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: יֵא בֵּא דִבְר
 אֶל־פְּרַעֲה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיִּשְׁלַח

יִשְׂרָאֵל וְלֹא קָבִילוּ מִן
 מֹשֶׁה מִפְּעֵיק רוּחָא
 וּמַפְלַחְנָא דְהוּה קָשִׁיא
 עֲלֵיהוֹן: . וּמְלִיל יֵי עִם
 מֹשֶׁה לְמִימָר: יֵא עוֹל מְלִיל
 לְוֹת פְּרַעֲה מֶלְכָא דְמִצְרַיִם
 וַיִּשְׁלַח יְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

שפתי חכמים

וְשִׁמְעִיעָה זֶה לְשׁוֹן קְבִלָה הוּא ר"ל שְׁנַחֲיִיאִשׁוּ מִן הַגּוֹלָה לְפִי שִׁסְבְּרוּ שֶׁאִי לְגַאֲלָם מִשֵּׁם מַעֲבֹדָה קָשָׁה כְּזוֹ וְאֵל מֹשֶׁה פִּי אֵל תְּנַחֲמוּ מִשֵּׁה: פּ וְהוּי כְּאֵלּוּ נִכְתָּב וְלֹא שִׁמְעוּ אֵל מֹשֶׁה מִצְרָה גְדוּלָה וּמַעֲבֹדָה קָשָׁה אֵלּא בְּשִׁבִיל זֶה נִקְט מְקוּצֵר רוּחַ דְּדֹרֶךְ שֶׁל מִיִּצֵר לְהִיּוֹת נְשִׁימָתוֹ קְצָרָה: ג ר"ל שֶׁמִּבְּיֵא לֹא רֵאִיָּה אִמָּה שֶׁפִּי לְעִיל וַיֹּאמֶר אֵלִיו אֲנִי ה' שֶׁפִּירוּשׁוֹ נֶאֱמַן לְשֵׁלֶם שִׁכְר וְכוּ' שֶׁהִרִי אִפִּי לְפֹרְעָנוּת מוֹדִיעַ שִׁשְׁמוּ ה' מִכ"ש הַאֲמָנָה לְטוֹבָה דְּהָא מְדָה טוֹבָה מְרוּבָה מִמֹּדֵת פּוֹרְעָנוֹת: פ ר"ל שׁוֹדֵבֵר אֱלֹהִים קָאֵי עַל עֵינֵן שֶׁלְמַעֲלָה דְלִפִּי רִשִׁי וַיִּדְבֵר אֱלֹהִים אֵל מֹשֶׁה קָאֵי אֱלֹמָה הִרְעוּתָה אֲבָל וַיֹּאמֶר אֵלִיו אֲנִי ה' וְכֹל הַפְּרָשָׁה קָאֵי אֱלֹמָה זֶה שֶׁלְחַתְּנִי כְּדִפִּי לְעִיל אֲבָל לְפִי פִירוּשׁ רְבוּחִינִי קָאֵי הַכֵּל אֱלֹמָה הִרְעוּתָה וְאִתּוּ וְהָא אֲחִיכּ מְפָרְשִׁים שֶׁקָאֵי אִמָּה שֶׁאֲמַר מֹשֶׁה מָה שִׁמְעוּ מָה אֲמַר אֱלֹהִים וַיִּלֵּל דְּבִשְׁבִיל תְּרוּוִיָּהוּ דְּבֵר אֲתוּ מִשְׁפֵּט וְהָא דִּנְקֵט בְּתַחֲלָה שֶׁקָאֵי אֱלֹמָה הִרְעוּתָה מִשׁוּם דְּלֵמָּה הִרְעוּתָה צִיָּקָר וְגַרְם הַכֵּל וְאֲגַב תּוֹכַחַת הַעִיָּקָר הַנּוֹכַחִתוֹ גַּם עַל וְאֲמַר לִי מָה שִׁמְעוּ וְתוֹדַע לָךְ שֶׁהִרִי לֹא דְבֵר אֲתוּ מִשְׁפֵּט אֵלּא אֲחֵר שֶׁאֲמַר לְמָה הִרְעוּתָה וְלֵמָּה לֹא דְבֵר אֲתוּ מִשְׁפֵּט מִיָּד כְּשׁוֹדֵבֵר אֵלִיו מָה שִׁמְעוּ מָה אֲמַר אֱלֹהִים אֵלּא וְדָאֵי זֶה גַרְם הַכֵּל: ע [נח"י] שִׁמְעִיעָה וְלֹא אֲבִיךָ דְלֵמָּה הִיא הַנּוֹתַנָת בְּשִׁלְמָא מֹשֶׁה שֶׁלֹּא יִדַע שׁוּם שֵׁם מִשְׁמוֹתָיו ית' הוֹצִירָךְ לְשִׁאֹל אֲבָל הַאֲבוֹת הִרְבָּה פְּעָמִים נְגַלָּה לְהֵם מְהִי חִיתִי שִׁישְׁאֵלוּ וְעִיָּק שֶׁהִרִי גַם מֹשֶׁה לֹא שִׁאֵל בְּשִׁבִיל עֲצֻמוֹ אֵלּא בְּשִׁבִיל יִשְׂרָאֵל מָה אֲמַר אֱלֹהִים וְעִיָּשׁ. וְגִיל דְּהַפּ דְּשִׁיָּס וְדִשִׁיר וְמָה אֲבוֹת הִרְאִישׁוּנִים שֶׁלֹּא נוֹדַעְתִּי לְהֵם בְּשִׁמִּי ה' שֶׁהוּא שֵׁם הָעֶצֶם וְשִׁמִּי הַגְּדוֹל רַק בְּאֵל שְׁדִי שֶׁהוּא שֵׁם הַתּוֹאֵר אִפִּיָּה לֹא הִרְהִירוּ אֲחֵר מְדוּתִי וְלָךְ עִיָּ שֶׁשֶׁאֵלֵת מָה אֲמַר אֱלֹהִים הוֹרַעְתִּיךָ שִׁשְׁמִי ה' וְאִפִּיָּה הִרְהִירָתוֹ וְעִיָּשׁ: פ גִּיל שֶׁמִּיִּשְׁבַּב הַפְּסוּק לְפִי פִי רְבוּחִינִי: צ ר"ל גַּם הַקִּיּוּמֹתִי אֵת בְּרִיתִי אֲחִם לְתַת לְהֵם אֵת הָאָרֶץ וְלֹא קִיּוּמִתִּי בִּימֵיהֶם שֶׁהִיוּ צְרִיכִין לְקִנּוּת כְּדַמִּים יִקְרִים וְאִפִּיָּה לֹא הִרְהִירוּ וְכוּ': ק ר"ל כִּיֹּן שֶׁפִּירוּשׁוֹ שֶׁל וְאֵרָא אֵל אֲבָרָהם וְגו' הוּא הִרְבָּה פְּעָמִים נְגַלִּיתִי לְהֵם בְּאֵל שְׁדִי וְלֹא שִׁאֵלוּ לִי מָה שִׁמְעוּ הַל"ל וְשִׁמִּי ה' לֹא שִׁאֵלוּ לִי כְּמוֹ שֶׁאֲחָה שׁוֹאֲלֵנִי: ד הִרְשִׁתָּא קָשִׁיא לִיָּה מִמִּיָּן שֶׁאִם יִפְרְשׁוּ לֹא נוֹדַעְתִּי לְהֵם כְּמוֹ לֹא שִׁאֵלוּ לִי אֲבָל הוּא הוֹדִיעַם שֶׁכֵּן שִׁמְעוּ הַל"ל וְשִׁמִּי ה' לֹא שִׁאֵלוּ לִי וְאִם יִפְרְשׁוּ לֹא נוֹדַעְתִּי כְּמִשְׁמַעוֹ אֵלּא שֶׁהוֹסִיפוּ עֲלָיו וְלֹא שִׁאֵלוּ לִי הִרִי תַחֲלָה כְּשֶׁנְּגַלָּה לְאֲבָרָהם בֵּין הַבְּתָרִים נֹאמַר לֹא אֲנִי ה' וְגו' וְאִיָּא לְדוּלֵל לְפָרֵשׁ לֹא נוֹדַעְתִּי לֹא נִכְרַחִי כְּמוֹ שֶׁמְפָרֵשׁ רִשִׁי דְּמִשְׁמַע אֲבָל שִׁמְעוּ הוֹדִיעַ לְהֵם שֶׁשׁוּב לֹא יִתְכַן לְהוֹסִיף עֲלָיו וְלֹא אֲמַר לִי מָה שִׁמְעוּ שֶׁהוֹדִיעַם שֶׁכֵּן שִׁמְעוּ שׁוּב לֹא הִיָּה לְהֵם לְשִׁאֹל הִרְאִים: ש (הַרְלִיָּס) וַיֵּשׁ לְחַמּוּה דְלֵמָּה הִיָּק מֵאֲחֵר שֶׁהַאֲבוֹת חֲבִיבִים עֲלֵי שֶׁלֹּא הִרְהִירוּ אֲחֵרֵי גַם אֲנִי

רש"י

(ט) וְלֹא שִׁמְעוּ אֵל מֹשֶׁה. לֹא קָבִילוּ לִי תְנַחֲמוּנִי: **מְקַצֵּר רוּחַ. כֹּל מִי שֶׁהוּא מִיָּצֵר רוּחוֹ וְנִשְׁמַתוֹ קָרָה מְוַלְוֵנו יִכּוֹל לְהִאֲרִיךְ בְּנִשְׁמַתוֹ. קְרוּב לְעֵינֵן זֶה שִׁמְעִיעָה צְפָרָשָׁה זֶה מְרִצֵי בְרוּךְ צֵר' אֲלִיעֶזֶר וְהַבִּיָּא לִי רֵאִיָּה מִמְקַרְלָה זֶה כִּי צִפְעִס הַזֹּאֲתָ אֲוִדִיעַס אֲתָ יָדִי וְאֲתָ גְבוּרָתִי וַיִּדְעוּ כִּי שִׁמִּי ה'." לְמַדְנוּ כְּשֶׁהַקְּצָרָה מֵאֲמַן אֲתָ דְצִרְוֵי אֲפִילוּ לְפֹרְעָנוֹת מוֹדִיעַ שִׁשְׁמוֹ ה' וְכֹל שִׁכְן צ הַאֲמָנָה לְטוֹבָה. וְרְבוּחִינִי דְרִשְׁוֵהוּב לְעֵינֵן שֶׁל מַעֲלָה שֶׁאֲמַר מֹשֶׁה לְמָה הִרְעוּתָהּ: פ אֲמַר לֹא הַקְּצָרָה חֲזַל עַל דְּאֲבָדִין וְלֹא מִשְׁחַכְחִין יֵשׁ לִי לְהַסְתִּיב עַל מִיתָת הַאֲבוֹת הִרְבָּה פְּעָמִים נְגַלִּיתִי אֱלֹהִים צָלָל שְׁדִי וְלֹא אֲמַר לִי מָה שִׁמְעוּ וְאֲתָ אֲמַרְתָּ מָה שִׁמְעוּ מָה אֲמַרְתָּ עַ אֱלֹהִים: וְגַם הַקְּבָרִיתִי וְגו'. וְכִשְׁנִקֵּשׁ אֲצִרְהֵם לְקַבּוֹר אֲתָ שְׂרָה פ לֹא מֵלֵא קְבֵר עַד שֶׁקָּנָה צ צְדָמִים מְרוּצִים וְכֵן צִיָּחַק עֲרַעְרוּ עֲלָיו עַל הַבְּאֲרֹת אֲשֶׁר חִפְרוּ. וְכֵן צִיעֲקָב וַיִּקָּן אֲתָ חֲלֻקָתָהּ הַשְּׂדֵה לְנַטוֹת אֲהֵלוֹי וְלֹא הִרְהִירוּ אֲחֵר מְדוּתִי וְאֲתָ אֲמַרְתָּ לְמָה הִרְעוּתָהּ. וְאִין הַמְדַרְשׁ מִחִישׁב אֲחֵר הַמְקַרְלָה מִפְּנֵי כְּמָה דְצִרִים אֲחִתָּה שֶׁלֹּא נֹאמַר וְשִׁמִּי ה' לֹא שִׁאֵלוּ לִי ק וְאִתּוּ לֹא הוֹדִיעַם שֶׁכֵּן שִׁמְעוּ ד הִרִי תַחֲלָה כְּשֶׁנְּגַלָּה לְאֲבָרָהם צִין הַבְּתָרִים נֹאמַר אֲנִי ה' אֲשֶׁר הוֹלְאֲתִיךָ מֵאֲוֹר כְּשִׁדִּים. וְעוֹד הֵיָאֵךְ הַסְמִיכָה נִמְשַׁכְתָּ שׁ צְדָרִים שֶׁהוּא**

א ירמיה טז ב שיר. טוהדרין קיא ג שמות ה בראשית ג

בעל המורים

הַתּוֹרָה יִרְשׁוּ הָאָרֶץ כְּדַמְצִי וַיִּמָּן לְהֵם אֲרָצוֹת גִּוּים צְעִזוֹר יִשְׁמְרוּ חֲקִיו וְתוֹרָתִיו יִגְלוּרוּ וְכַמְצִי מוֹרְשָׁה וְלֹא כַמְצִי יְרוּשָׁה רַמּוֹ שְׁמוֹרִישִׁים וְלֹא יוֹרְשִׁים שֶׁלֹּא יִכְנָסוּ לְאָרֶץ: (ט) מְקַצֵּר. חֲסֵר וַי"ו וְעוֹלָה כְּמִנִּין ח"ל לֹאמַר שֶׁלְסוּף ח"ל שְׁנָה יֵלָא שְׁנֹאמַר וַיְהִי מִקָּן אֲרִבַּע מֵאוֹת שְׁנָה וְשִׁלְשִׁים שְׁנָה:

מנחת שי

(י) אֵל מֹשֶׁה לֵאמֹר. כֹּתֵב הַמְכַלּוֹל בְּשַׁעַר אוֹתִיוֹת אוֹרִי לְמִיָּד אֵל מֹשֶׁה לֹאמַר דְּגוּשָׁה לְעוֹלָם לְמִיָּד אֵל מֹשֶׁה וְאֵל אֲהָרֹן לֹאמַר אֵינְנָה דְּגוּשָׁה לְעוֹלָם עַכ"ל. וְכֵן מִצַּתִּי בְּסִפְרִים כ"י מְדוּיָּקִים. וְכֹתֵב אֵת לְמִיָּד מֹשֶׁה לֹאמַר דְּגוּשָׁה בְּכֹל הַתּוֹרָה חוּץ מִן אֲחָד בְּפִסּוּק וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי גֵד וּבְנֵי רֵאוּבֵן פ' מִטוֹת וְהֵאֲרִיךְ הִרְבָּה בְּעֵינֵן וַאֲיִן כֹּאֵן מְקוּם לְהֵאֲרִיךְ:

קבילו מן משה מקפידות רוחא ומפולחנא

מ מקפידות:

נוכראה קשיא די בדיהון: ומליל יי עם משה למימר: יא עול מליל עם פרעה מלפא

פ"י יונתן

(ב) מקפידות רוחא. לי קפדנו מוכר כדנ"ל ור"ל של קפדן אין יכול לעזור כדנ"ל וממהר לכעוס חזו קולר רוח וק"ל:

אבן עזרא

רמב"ן

(י) וידבר לאמר. למשה כמו דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם:

(יא) בא. אל ארמון המלך: ועל דרך האמת, נשאתי את ידי שהרימותי זרוע עזי אלי שאתן להם הארץ, וכן כי אשא אל שמים ידי (שם), שאשא היד הגדולה אל השמים להיות בה לעולם החיים. ואין וירם ימינו ושמאלו אל השמים

מן הענין הזה, כי הוא נאמר במלאך לבוש הבדים שנשבע בחי העולם:

מ. מקוצר רוח ומעבודה קשה. לא בעבור שלא יאמינו בה' ובנביאו, רק שלא הטו אוזן לדבריו מקוצר רוח, כאדם שתקצר נפשו בעמלו, ולא ירצה לחיות רגע בצערו, מדעתו שירוח לו אחרי כן. וקוצר הרוח הוא פחדם שלא יהרגם פרעה בחרב כאשר אמרו שוטריהם אל משה, ועבודה קשה, הוא הדוחק שהיו הנוגשים אצים בהם ולא יתנום לשמוע דבר ולחשוב בו:

י. וידבר ה' אל משה לאמר. אמרו המפרשים (רד"ק ספר השרשים שרש אמר) כי מלת "לאמר" בכל התורה לאמר לישראל, והטעם שיאמר השם למשה אמור לישראל דברי אלה, ובכאן לאמר אל פרעה. והכתוב שאמר

אבי עזר

(י) וידבר לאמר למשה. המעין נקרא יראה שהוראת לאמר מחלוק למה גוויין. עיין נכש"י דברים. ואומר אליכם נעת הלא לאמר ועיין גמורתי שם. ועיין נכש"י תחלת ויקרא מאהל מועד לאמר. ועיין נכש"י צ"ב שמות וילו פרעה לכל עמו לאמר. ולדעתי יומר נראה שכל לאמר שנתורה הוא התחלת הדבור. כמו שנאמר בלשון העמים קודם התחלת הענין (פאלגננד) כי הוא מקור ואין לו שייכות כלל עם עמיד הנהפך לעבר. ועיין סוטה כ"ו ע"ב. ועיין נכש"י כ"ג אשר נשבעתי לאברהם ליתחבב וליעקב לאמר וכו'. ועיין יומא פ"א מאמר ר' מנסיא וכנר נפל פיתקא בין המדקדקים בדגשות הלמ"ד לאמר הרד"ק סוגר אחר משה דגושה ולא כן אחר אהרן. ואור מורה חלק עליו במקום. ובעל יסוד הניקוד סוגר לעולם אינו דגושה. וכנר הארכתי לדבר זו בחבורי "אם מטעמים":

אור החיים

כלי יקר

מ. מקוצר רוח. אולי כי לנד שלא היו בני תורה לא שמעו, ולזה יקרא קולר רוח כי התורה מרחצת לבו של אדם:

ומעבודה קשה. טעם אומרו ומעבודה, זה יגיד כי מלכד לער העבודה עוד היה להם קולר רוח. והטעם, בראותם כמה כבדה עליהם המלאכה קצרה נפשם, מלכד פרט לער העבודה. וגם מדרך האיש אשר תקצר נפשו לא יוכל לעבוד כי יחלש למכאובו ורעים הם השנים, אשר על כן אמר ומעבודה כי קצרה רוחם וגם כבדה עבודתם:

עוד, למה שנחששו ישראל בשורת הגאולה נתרצו לנצם ותמי נפשם ורוחם, וכשחזרו לשעבוד הגם שלא היו משתעבדים אלא שיעור הרגיל ולמטה ממנו אף על פי כן תקצר רוח, והמשכיל בטבעיות הרכבת האנושי ישכיל על דבר, ומודיע עוד הכמוז שגם הכנידו עולם עליהם יומר מהרגיל, והוא אומרו ומעבודה וגו':

י. לאמר בא דבר וגו'. אומרו לאמר פירוש שיאמר

טעו בדבריו הראשונים:

והנה גם בדבריו אלה טעה, כי חשב מדתלה השליחות בפרעה שמע מינה שדווקא דעת משלח בעינין אבל לא דעת ישראל כי ביד חזקה יגרשם שלא ברצונם, על כן אמר הן בני ישראל לא שמעו אלי, לא בדרך קל וחומר, אלא אמר לדעתי אינן רוצים לשמוע לצאת ממצרים כלל, שהרי מצינו לרז"ל במכת החושך שהיו רבים רשעי ישראל שלא היו רוצים לצאת, וכן פירש רש"י פרשת בא (להלן י כב), ואע"פ שהפסוק מגיד לנו האמת שמקוצר רוח לא שמעו, מכל מקום משה היה סבור שלא שמעו בעבור שאין רצונם לצאת כלל,

את בני ישראל וידבר משה לפני יהוה לאמר הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים:

מאֲרַעִיָה: יב וּמְלִיל מֹשֶׁה קָדָם יי לְמִימָר הָאֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא קָבִילוּ מִנִּי וְאֶכְדִּין יִקְבַּל מִנִּי פִרְעָה וְאַנָּא יְקִיר מִמְלָל: יג וּמְלִיל

שפתי חכמים

שמעתי את נאקת בניהם בעבורם אף ע"פ שאינם נוהגים כשורה לכן אמור לבני ישראל וגו'. ונראה דלפי זה שפ"י דעיקר הגאולה היא משום חביבות האבות ואע"פ שישאל אינם הגונים א"כ לעיל כשאמר משה מי אנכי וגו' וכי אוציא את בני ישראל וגו' ופי' ואע"פ שאם חשוב אני מה זכו ישראל שיעש' להם נס וכו' הי"ל להשיב חביבות האבות הוא גורם שיעשה להם נס זה אף שאינם הגונים: ת ר"ל מתחלק הסלע ע"י הפטיש לכמה ניצוצות כך פירש"י בגמרא דשבת דף פ"ה והתוספות הקשו על פירושו ומפרשים בענין אחר ע"ש: א זהו פי' על והערל שמביא רש"י: ב ר"ל שאל תאמר דהאי ואיך ישמעני פרעה מילתא בפ"ע הוא כלומר וגם פרעה לא ישמע אלי מסבה אחרת דהיינו ואני ערל שפתים לכ"פ זה אחד מעשרה ק"ו והכל חדא הוא וכזה נ"חא מה שהיפך רש"י ופי' ערל שפתים קודם ואיך ישמעני פרעה שלא על סדר המקרא והק"ו הוא הכי ומה ישראל

רש"י

קומך לכאן וגם אני שמעתי וגו'. לכן אמור לבני ישראל. לכן אני אומר יתישב המקרא על פשוטו דצר דצור על אופניו והדרשה תדרש שנאמר הלא כה דצרי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע מתחלקת לכמה ניצוצות: (יב) ואיך ישמעני פרעה. ב זה אחד מעשרה ק"ו שצמורה א': ערל שפתים. אטום שפתים. וכן כל לשון ערלה אני אומר שהוא אטום. ערלה אונס אטומה משמוע. ערלי לצי אטומים מהצין. שמה גם אמה והערלי. והאטום א משכרות כוס הקללה (נ"א המרעלה).

אבן עזרא

(יב) וידבר הן בני ישראל. שהם עמך: לא שמעו א"י. ואיך ישמעני פרעה. שהוא מלך ואינו מעמך. ועוד כי מגרעת גדולה היא שאדבר לפניו: ואני ערל שפתים. כי צפסס הראשונה הצטחחתי שחורה את פי שלא אצטא צלות שהוא כמד עלני אולי חכשל לשוני לפניו. ואתה אמרת כי אהרן יהי מליץ ציני וצין ישראל:

רמב"ן

אמש אמר אלי לאמר (בראשית לא ט), איננו בא על נכון בפירוש הזה, וכן במקומות רבות שיכפול, וידבר ה' אל משה לאמר דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם (ויקרא יח א ב), וכן ויאמר ה' אל משה לאמר דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם (במדבר טו לו לח), ויאמרו אל כל עדת בני ישראל לאמר (שם יד ז), ויאמרו בני ישראל אל משה לאמר הן גוענו (שם יז כז), ואומר אליכם בעת ההיא לאמר (דברים א ט), וכיוצא באלו רבים. וכן בסדר הזה (להלן ז ח ט) ויאמר ה' אל משה ואל אהרן לאמר כי ידבר אליכם פרעה לאמר, איננו לאמר לאחרים על נכון:

והנכון בעיני, כי מלת "לאמר" להורות על בירור הענין בכל מקום. וידבר ה' אל משה באמירה גמורה, לא אמירה מסופקת, ולא ברמז דבר. ולכן יתמיד זה בכל התורה, כי נבואת משה פה אל פה ידבר בו ולא בחידות (במדבר יב ח). ולכן אמר כן ליעקב אמש אמר השם אלי לאמר (בראשית לא ט) באמירה ברורה שלא אזיק לכם, כי לולי כן הייתי עושה עמכם רע. וכן ויאמרו בני ישראל אל משה (ואל אהרן) לאמר (במדבר יז כז), שהיו אומרים להם כן בפירוש וצועקים להם בגלוי פנים, כי המקור לבירור הענין פעם מוקדם פעם מאוחר, כמו אומרים אמור למנאצי (ירמיה כג יז):

יב. הן בני ישראל לא שמעו אלי. כי לא עשית דברי נשמעים להם, ואיך ישמעני פרעה. ועוד, כי אני ערל שפתים ואיני הגון שאדבר לפני מלך גדול. ויתכן לפרש שחשב משה אולי כי מפחיתותו לא שמעו אליו כי הוא ערל שפתים ולא יכין לדבר על לבם דברים טובים דברים נחומים אף כי ידבר לפרעה. וטעם הכתוב

ספורנו

שכן שיעשה זה פרעה שעשה כרצונו והגריל: ואני ערל שפתים. כי חשב שלא צרף אהרן עמו אלא בדבור ראשון שהיה דברו לעם:

לב לדברי משה, והיו מבינים מטענותיו שראוי לבטוח: (יב) הן בני ישראל לא שמעו אלי. כי חשב שהיה זה מפני שראו שמאז בא לדבר אל פרעה הרע להם ולא הציל השליח, כל

דעת זקנים

שמה משה לא היה יודע מה שאמר הכמוז מקולר רוח וגו' ושמעתי מהר"י מלישצוב"ה שהיה מפרש הק"ו שפירש"י כלומר הן בני ישראל

(יב) הן בני ישראל. לפי הפסט לא שמעו אלי. וא"כ כי הניחו מלשמוע מקולר רוח וגו' לכן הוצרך לומר ואני ערל שפתים. אי נמי

דְּמַצְרִים וַיִּפְטֹר ית בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֲרַעִיהָ: יג וּמִלִּיל מֹשֶׁה קָדָם יי לְמִימְרָהָ הָאֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לֹא קִבְּלוּ מִיָּנִי וְהִיכַדְיִן יְקַבִּיל מִיָּנִי פְרַעְהָ וְאֵנָּה קָשִׁי מִמְּלִיל: יג וּמִלִּיל יי עִם מֹשֶׁה וְעִם

אור החיים

כלי יקר

על כן אמר משה בלא קל וחומר, מאחר שבני ישראל לא שמעו לי ואין רצונם לצאת א"כ איך ישמעני פרעה לגרשם, כי פרעה יקח לו מיאונם וסרבונם להתנצלות:

ובאשר ראה ה' טעותו של משה וטעותם של ישראל רצה לתקן שניהם כאחד, שנאמר ויצום אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים, שיהיה כאן דעת המשלח ודעת השליח, כי אין זה בלא זה, כי ידבר אל בני ישראל שיתרצו לצאת, כי ידבר על לבם דברים טובים ונחומים, ואל פרעה שיתרצה לשלחם, ואותן מישראל שלא רצו לצאת מתו בשלשת ימי אפלה, ומה שחזר ואמר איך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים. לפי שאמר לו הקב"ה בא דבר אל פרעה חשב שמא חזר ה' ממה שאמר והיה הוא יהיה לך לפה, ורוצה עכשיו שאני אדבר הכל ולא אהרן, על כן אמר הרי אני ערל שפתים, על זה נאמר וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום וגו', הורה שלא חזר מזה ואהרן יהיה לו לפה ובזה תיקן הכל:

ולפי פשוטו נוכל גם כן לומר שאין פירכא לקל וחומר זה, כי משה לא הביין כוונתם שלא שמעו מקוצר רוח, וחשב שלכך לא שמעו לו כי אינם מאמינים בנבואתו וא"כ כל שכן שפרעה לא יאמין לו, אבל הקב"ה ידע האמת שמקוצר רוח לא שמעו על כן לא חש להשיב לו כלום על הקל וחומר, כי ידע הקב"ה שאין בקל וחומר זה ממשות, ולא השיבו כי אם על אמרו ואני ערל שפתים ואמר שאהרן יהיה לו למליץ כאמור, ומה שנאמר שנית בסוף הענין הן אני ערל שפתים, לפי שנאמר דבר אל פרעה מלך מצרים את כל אשר אני דובר אליך, וחשב משה כי מה שידבר ה' אלי ואל אהרן זהו הדבר שאהרן יהיה לי לפה, אבל מה שידבר ה' לי לבדי אצטרך אני לבד לדבר אל פרעה, כי כן משמע הלשון את כל אשר אני דובר אליך, על כן השיב לו הקב"ה אתה תדבר וגו' ואהרן אחיך ידבר אל פרעה כל הדיבורים, אפילו מה שאני מדבר אליך לבד:

אליו, מכל שכן שהיו בני ישראל שומעים אליו הגם היוחס בקולר רוח. והוא אומר לאמר הן וגו', פירוש הגם שיש להקשות מ"ל ישראל כו', הלא יש גם כן לאמר להכריע הבנייה ההיא כנוכר. ואומר ואני ערל וגו', פירוש ועוד צה עזריה כי הוא ערל שפתים, ויאמר פרעה אם אלהי העצרים שליט וכל יכול למה לא ריפא את משה, ובערך ענין זה גם כן ישנה פרעה מישראל, להיומו חסר האמונה בכל שהוא ינסה להרחיק האמונה ולהכזיב ח"ו: עוד יראה, ללד שדקדק ה' בדבריו שאמר לו צפרשת שמות על אהרן, ודבר הוא לך אל העם (לעיל ד טו), מכאן אתה למד כי אין אהרן לו לפה אלא אל העם ולא לפרעה. וכן תמצא שאמר הכתוב בשליחות ראשונה אל העם, וידבר אהרן את כל הדברים אשר דבר ה' אל משה (שם לו), וצדכרס לפרעה אמר ויאמרו אל פרעה (לעיל ה א), מוכח כי משה ידבר, וטעם אומר ויאמרו לשון רבים, כן משפט כל שנים שאחד מדבר ואחד מסכים וחשבו כי שניהם

אליו כי הוא אמר לו צא דבר, ואמרו וישלח צחוקפת וא"ו הגם שלא קדם לו דבר, ללד ששליחות משה לדבר לפרעה הוא ענין גדול לדבר הדיוט לפני מלך, ועוד לו שידבר אליו דברים הנוקבים לבו להוציא בלעו מפיו: עוד יראה לומר אליו, כי לא מלכד שאם ילאו מעממן לא יעכב על ידם אלא שגריך הוא צעמו לשלחם גם כן ויאמר להם קומו לאו. עוד יראה, שמצטיחו שידבר וצודאי שישלח וגו' לצסוק:

יב. לפני ה' לאמר הן וגו'. קשה אומר "לאמר", כי למי יאמר ה' דברי משה. ואולי שיכוין הכתוב לומר כי לא השיב משה תשובה זו לכל ילך בשליחות זה, אלא כמי שמתלונן על עצמו שלא הללית, והוא אומר חיצת לאמר פירוש שאין תכלית הדיבור אלא האמירה לא תכלית וולמה שהיא מניעת השליחות, והבן:

עוד יראה כי כוונת דבריו הם לומר אמירה אחרת, והיא מוצנת מהדיבור מאומר הן בני וגו' ואני ערל שפתים, ר"ל צה כי יהיה ה' רופאהו, ועיין בפסוק הן בני וגו':

הן בני ישראל וגו'. קל וחומר זה יולדק לפי מה שפירשתי בפסוק מקולר רוח, שהם דברי תורה, ישפוט צלדק משה קל וחומר כי לא חשב כי זה גורם. ואם נאמר כי משה גם כן ידע כי טעם שלא שמעו הוא ללד קולר רוח, יהיה הקל וחומר מופרך. ואולי כי ישפוט קל וחומר על זה הדרך, שהגם כי בני ישראל הם בקולר רוח יש צהם גם כן צ' צחינות, הא' שהם צעלי אמונה ומכירים מלכות שמים, והב' שהצורה היא צורה טובה ועלומה, וצ' אלו אינם צפרעה, כי הוא כפר צעיקר ואמר מי ה' ח"ו, וגם דברים המכהים את עיניו והנוקבים את לבו. ואם כן קל וחומר נכון הוא, ומה בני ישראל שיש צהם צ' מדות הנוכרים לא הטוה ה' לצבס לשמוע, ולא שמעו מלד טעם כל שהוא שיש להם קולר רוח, ואיך ישמע פרעה שיש לו צ' סיבות מונעות ממנו השמיעה, שאינו מאמין כל עיקר, והם דברים שחונקים אותו, פשיטא שלא ישמע הגם שאינו קולר רוח, שקולר רוח של פרעה צדברי משה וגם צדברי המשלח הוא יותר מקלרות רוח של ישראל, ואלו היה כח צדברי משה להכריח לפרעה לשמוע

פ יג וידבר יהוה אל-משה ואל-
 אהרן ויצום אל-בני ישראל ואל-
 פרעה מלך מצרים להוציא את-
 בני-ישראל מארץ מצרים: ם שני יד אלה ראשי

שפתי חכמים

שמועה טובה היא להם והיה להם לקבל דברי ואפי"ה לא שמעו לי פרעה שמועה רעה היא לו כ"ש שלא ישמעני. וא"ת איכא למיפרך דמה שלא שמעו ישראל למשה היינו כמו שמפרש הפסוק לעיל ולא שמעו אל משה מקוצר רוח וגוי. וי"ל דמשה לא היה יודע שלא שמעו לו בשביל קוצר רוח אלא הוא סבר שבשביל שהוא ערל שפתים לא שמעו לו ומ"ש בקרא כן מפני שהתורה כתבה לפי האמת אבל לפי דעתו שהיה סובר משום שהיה ערל שפתים לא שמעו אליו הוי שפיר ק"ו ואין להקשות אעפ"כ ה"ל למשה להבליע הפירכא אף אתר שגילה לו הקב"ה שמה שלא שמעו אליו הוא מקוצר רוח ומה ישראל שהיא לטובתם והי"ל לשמוע אף על פי שיש להם קוצר רוח פרעה שהיא לרעתו אינו דין שלא ישמע אף על פי שאין לו קוצר רוח כמו שמצינו בכמה מקומות בתלמוד י"ל דפירכא הכתובה בתורה הוא שהכתוב מעיד שמה שלא שמעו הוא מפני הקוצר רוח ואין להבליע פירכא כזו. הרא"ם: ג דק"ל דמפסוק משמע שצוה את ישראל עצמן שיוציאו את עצמן ועז"פ שצוה עליהם וכי"ל דויצום קאי על משה ואהרן להנהיג ישראל בנחת ולסכול אותם ובפרעה ינהגו כבוד ומה שכתוב אחריו להוציא את בני ישראל מילתא באפי נפשיה הוא: ד והשתא מלת להוציא קאי אשניהם צום על דבר ישראל שיאמר להם שהוא יוציאם ממצרים ועל שליחותו אל פרעה שיאמרו לו

רש"י

ערלת צטר שהגיד אטום ומכוסה צה. וערלתם ערלתו * עשו לו אטום וכיסוי חיסור שיצדיל צפני אכילתו. שלש שנים יהיו לכם ערלים * אטום ומכוסה ומוזל מלכלכו: (יג) וידבר ה' אל משה ואל אהרן. לפי שאמר משה ואני ערל שפתים צירף לו הקב"ה את אהרן להיות לו לפה ולמליץ: ויצום אל בני ישראל. צוה עליהם להנהיגם בנחת ג ולסכול אותם **: ואל פרעה מלך מצרים. צום עליו לחלוק לו כבוד בצדקתו זהו מדרשו. ופשוטו צום על דבר ישראל ועל שליחותו ד אל פרעה. ודבר הצווי מהו מפורש בפרשה שניה לאחר סדר היחס

* ויקרא יט ** ש"ר

רמב"ן

הזה, כי מתחלה לא צוה אותו שידבר הוא אל פרעה, רק אמר ובאת אתה וזקני ישראל אל מלך מצרים ואמרתם אליו (לעיל ג יח), והיה אפשר שידברו הזקנים והוא יחריש. והיה בוש מלדבר גם אל העם ואמר לא איש דברים אנכי (שם ד י). והקב"ה השיבו ודבר הוא לך אל העם (שם שם טז), וכן עשה בבואם מתחלה,

אבן עזרא

(יג) וידבר. עמה כלל הענין כי גם אהרן יהיה מליץ צינו וצין פרעה כאשר יפרש עוד על כן השתמפו שניהם בצדור: ויצום. ללכת אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים. ורצי ישועה אמר כי טעם ויצום שלא יכעסו על ישראל אם לא ישמעו אליהם ואין צורך:

כמו שאמר (שם שם ל) וידבר אהרן את כל הדברים (האלה) אשר דבר ה' אל משה ויעש האותות לעיני העם. ועתה כאשר נצטוו משה לכן אמור לבני ישראל אני ה', דבר הוא להם בעצמו כאשר צוהו ולא שמעו אליו, וכאשר חזר וצוה אותו לדבר אל פרעה אמר איך אדבר אליו ואני ערל שפתים, והקב"ה צירף אהרן עמו וצוה שניהם אל בני ישראל שידברו להם כל אשר יצוום ואל פרעה להוציאם מארצו. ורש"י פירש על דבר בני ישראל ועל שליחותו של פרעה. ואין צורך:

יג ויצום אל בני ישראל. פירש רש"י ודבר הצווי מהו, מפורש בפרשה שניה לאחר סדר היחס, אלא מתוך שהזכיר משה ואהרן הפסיק הענין ללמדנו היאך נולדו ובמי נתיחסו. וידבר ה' אל משה לאמר אני ה' דבר אל פרעה מלך מצרים את כל אשר אני דובר אליך. הוא הדבור עצמו האמור כאן בא דבר אל פרעה מלך מצרים, אלא מתוך שהפסיק הענין בשביל ליחסם חזר עליו להתחיל בו. ויאמר משה לפני ה'. היא

בעל המורים

(יג) ויצום. ד' נמש' ויצום אל פרעה ואמ"כ נגשו בני ישראל ויצום את כל אשר דבר. ויצום לאחר זה הדבר אשר מעשו גני יהודיע שהוציא צן המלך. ויצום לאחר לא מילאו אלהים אחרים גני מלך אשר צפרשת השמרוניס כשהרגו בהם האריות. צוכות משה שנעשה שליח להקב"ה לצוות על בני ישראל ומה צווי דהתם איירי בע"ז ההוא דמלך אשר וצטנין שפיכת דמיס ההוא דיהודיע שזום להרוג

ספורנו

(יג) ויצום. מנה אותם לשרים, כמו ויסמוך את ידיו עליו ויצוהו וצוך לנגיד וזולתם: אל בני ישראל. על בני ישראל, כמו אל ההרים לא אכל: ואל פרעה מלך מצרים להוציא. ועל פרעה מלך מצרים מנה אותם לשרים בענין הוצאת ישראל ממצרים, כאופן שישראל וגם פרעה ישמעו על כרחם למשה ולאהרן הממונים עליהם מאתו יתברך:

אָהָרֹן וְאַזְהָרִינוּן עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְשִׁלְחִינוּן לְוַת פְּרַעַה מִלְכָּא דְּמִצְרַיִם לְאַפְקָא יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם: יד אֵלֶּיךָ רִישֵׁי בֵּית אֲבֹהֵתְהוֹן בְּנוֹי דְּרֵאוּבֵן בּוּכְרָא דִּישְׂרָאֵל חֲנוּךְ

רמב"ן

הגדול, דבר אל פרעה מלך מצרים את כל אשר אני דובר אליך, כי לך יהיו הדברות כלם, לא לאהרן עמך, ואותך עשיתי שליח אל פרעה. אז ענה משה פעם אחרת הן אני ערל שפתים, והשם אמר אליו ראה נתתיך אלהים לפרעה (להלן ז א), כי אתה תבוא לפניו עם אהרן, ושם תצוה את אהרן ולא ישמע פרעה דבריך, ואהרן בשליחותך ישמיענו דבריך, כאשר האלהים מצוה לנביא, והנביא משמיע דבריו ומוכיח בהם:

והנה זו מעלה גדולה למשה, זכה בה בענותנותו שהיה בוש לדבר בערלת שפתיו, וכן אמר (להלן יא ג) גם האיש משה גדול מאד בארץ מצרים בעיני עבדי פרעה ובעיני העם, מדה כנגד מדה, שהיה ירא שלא יהיה נבזה בעיניהם. ורש"י כתב (להלן ז ב) אתה

אמירה האמורה כאן הן בני ישראל לא שמעו אלי וגו', ושנאה הכתוב בשביל שהפסיק הענין. וכך היא השטה, כאדם שאומר נחזור על הראשונות. וכן דעת רבי אברהם (בפסוק כט):

ואין כן דעתי. אבל כאשר צוה השם את משה לדבר אל בני ישראל לכן אמור לבני ישראל (פסוק ה), ועשה כן, ולא שמעו אליו, וחזר וצוה אותו שיבא אל פרעה ויצוה אותו לשלחם, ואז ענהו הן בני ישראל לא שמעו אלי, והקב"ה צוה את שניהם לדבר אל העם ואל פרעה, וחשב משה כי שניהם יתנבאו בכל האותות ושניהם יבאו אל בני ישראל ואל פרעה, ודי שידבר האחד, כי כן דרך כל שנים שלוחים שהאחד ידבר והשני יחריש, ונתפייס בזה. וחזר השם ואמר אליו אני ה' (פסוק כט), הנגלה לך לבדך לדבר בשמי

דעת זקנים

לפדותו הוא יזאל ושמת לקראתו ושומע לקולו והס לא הטו אזנס לשמוע אלי כל שכן שפרעה שאני נא להפקיע שיעבודו שלא ישמע אלי:

וגו' אף מקולר רוח שעליהם ואני אומר להם שאני נא מאת הקב"ה לפדותכם מן השעבוד ואדם שהוא נביא הסוהר ושומע שנא אדם

אור החיים

אכן הנכון בעיני כי נא להשיבו על טענתו, שלא החשיבוהו ישראל לשמוע דבריו, ועוד לו כי לנד פרעה כי משה ידבר יש לו גרעון ופחיתות. לנד היומו ערל שפטים, כמו שפירשתי. ונאה התשובה על זה, וידבר ה' אל משה ואל אהרן פירוש השוה אותם בשליחות וצוה ידבר אהרן גם לפרעה כי שניהם שוים בדבר, ולנד שלא יהיו נחשבים לשמוע להם אמר ויזוס, פירוש המליכס על בני ישראל ועל פרעה, על דרך ויזוהו ה' לנגיד (ש"א יג יד), ומעתה הנה מוראם על ישראל ועל פרעה, ואמר להוילא וגו' פירוש לסיבת פרט זה הקנה להם ה' בחינת המלכות על ישראל לבל ימאנו לנאח, ועל פרעה לבל יעבד על ידס, ומכאן אמה למד שיש רשות למשה ולאהרן לרדות בליש ישראל הממאן לנאח. ואולי כי לזה נתכוון משה באומרו בני ישראל לא שמעו אלי פירוש לא רצו לנאח כי אמרו יניח לנו בן עמרס במקומנו, לזה המליך ה' את האחים למלכים עליהם כזוכר, ומעתה פרחס לה טענת הן בני ישראל וגו', כי מעתה והלאה מורא מלכות עליהם ועל פרעה, וידבר משה אליו כדבר אל עבדו, וכמו שכן היה, וצוה נחישבו הדברים על נכון:

יד. אלה ראשי וגו'. טעם שהעלה מספר בני ישראל עד משה, לפי מה שפירשתי בסמוך שהמליכס על ישראל, יחס אותם הכתוב, לומר כי אין מעמידין מלך על ישראל אלא המיוחס עד יעקב, ולזה לא יחס אותם הכתוב קודם אלא אחר מאמר משה הן בני ישראל ותשובת ה' אליו ויזוס שהמליך אותם, ונכון:

דברו, וא"ת כלך לדרך זו אהרן דבר ומשה הסכים, ממה שראינו שדקדק הכתוב לומר בדיבור אל העם וידבר אהרן בדיוק, גם בדברי ה' מנינו שלא אמר אלא ודבר הוא לך אל העם, זה יגיד כי הדברים ילדיקו לנו. וכפי זה הכרעת נד קל וחומר הוא אומרו ואני ערל שפטים, כי בחינה זו אינה אלא בפרעה. כי משה ידבר אליו, מה שאין כן אל העם כי אהרן הוא המדבר. ואולי כי לזה דקדק לומר בערך ישראל חיצת אלי ובערך פרעה אמר ישמעני, כי ישראל אינס שומעים מפיו ממש אלא מפי אהרן, אבל פרעה היה שומע ממה עממו. ושמור לך פרט זה להבין אמרי קדוש בסמוך:

יג. וידבר ה' וגו'. צריך לדעת מה דיבר ה' להם, עוד צריך לדעת כוונת אומרו ויזוס אל וגו'. ורז"ל (תנחומא נא ז) דרשו שינהג ישראל בנחת וגם שינהגו כבוד במלכות, וזה דרך דרש. עוד קשה היכן תשובת אל עליון לדברי שלוחו, ומה גם שטען טענה הנשמעת, ולו יהיה שטעה קל וחומר אינו קל וחומר היה לו לסתור דבריו. והגם שנוכל לומר כי העדר התשובה היא ההכחשה בקל וחומר כי איננו נכון, עם כל זה צמה שלפנינו אין לנו יכולין לומר כן, בהעיר הערה אחת בכתוב שאחר זה וידבר ה' וגו', אם נאמר שמה שאמר משה הן בני ישראל לא חש להשיבו אל עליון, אם כן למה לא ראה ה' לדבר הדברים הנאמרים בפסוק וידבר וגו' גם הלוואה הלו שאמר ויזוס עד אחר דבר משה לפניו הן בני ישראל:

בֵּית־אֲבֹתָם בְּנֵי רְאוּבֵן בְּכֹר
 יִשְׂרָאֵל חֲנוּךְ וּפְלוּא חֶצְרוֹן וְכַרְמֵי
 אֵלֶּה מִשְׁפַּחַת רְאוּבֵן: ^{טו} וּבְנֵי
 שְׁמֵעוֹן יְמוּאֵל וַיְמִין וְאֶהֱד וַיְכִין
 וַיְצַחַר וַיְשָׂאוֹל בֶּן־הַכְּנַעֲנִית אֵלֶּה
 מִשְׁפַּחַת שְׁמֵעוֹן: ^{טז} וְאֵלֶּה שְׁמוֹת
 בְּנֵי־לֹוֹי לְתַלְדוֹתֵהוֹן גְּרִשׁוֹן
 וּמֶרְרִי וּשְׁנִי חַיִּי לֹוֹי
 מֵאָה וּתְלָתִין וּשְׁבַע שָׁנִין:
 יז בְּנֵי גְרִשׁוֹן לְבָנֵי וּשְׁמֵעִי
 לְזַרְעֵיתֵהוֹן: יח וּבְנֵי קֵהֶת
 עֶמְרָם וַיְצַחַר וְחֶבְרוֹן
 וְעִזִּיאֵל וּשְׁנֵי חַיִּי קֵהֶת
 מֵאָה וּתְלָתִין וּתְלַת שָׁנִין:
 יט וּבְנֵי מֶרְרִי מַחְלִי וּמוּשִׁי
 אֵלִין זְרַעֲיִת לֹוֹי
 חַיִּי קֵהֶת שְׁלֹשׁ וּשְׁלֹשִׁים וּמֵאֵת שָׁנָה: יא וּבְנֵי
 מֶרְרִי מַחְלִי וּמוּשִׁי אֵלֶּה מִשְׁפַּחַת הַלֵּוִי לְתַלְדוֹתָם:

שפתי חכמים

להוציא את בני ישראל וגו' ויתרו בו שאם לא יניחם שייסר אותו
 ביסורים: ה וא"ת עדיין יש להקשות למה לא התחיל משבט לוי.
 ותירץ הרמב"ן דא"כ היה נראה שלוי הוא בכור היחס מכאן ואילך
 לכבוד משה לכך התחיל מראובן להודיע שנשאר ראובן בכור ליחס
 ונמנה לוי שלישי לשבטים: ו נמצא שלא עבדו אלא קי"ו שנה דהא
 יוסף בן שלשים שנה בעמדו לפני פרעה ובאותו זמן היה לוי בן ל"ד
 שנה דהא בששה שנים נולדו כולם חוץ מבנימין הוצא מהם ב' שנים
 עד שנולד לוי שהוא ג' לראובן נמצא שהיה לוי גדול מיוסף ד' שנים
 ואח"כ היה ד' שני שובע ושנתים רעב וכשעברו ב' שנים משני הרעב
 באו למצרים ובאותו זמן היה לוי בן מ"ג וקל"ז שנים היה כשמת
 צא מהן מ"ג אז נשארו עדיין צ"ד שנים מלוי שלא התחיל השעבוד

רש"י

אלא מתוך שהזכיר משה ואהרן הפסיק הענין באלה
 ראשי בית אבותם ללמדנו היאך נולדו משה ואהרן וזמי
 נתיחסו: (יד) אלה ראשי בית אבותם. מתוך
 שהחוקק ליחס שצטו של לוי עד משה ואהרן צטציל
 משה ואהרן התחיל ליחסם דרך תולדותם ה מראובן.
 (בפסיקתא גדולה ראימי לפי שקנטרס יעקב צטציל לשלשה צטצטס
 הללו צטצט מוחו חזר הכחוצ ויחסם כאן לצדס לומר שחשובים
 הם): (טז) ושני חיי לוי וגו'. למה נמנו שנותיו של
 לוי שהצטצט קיים לא היה שעבוד שנאמר וימת יוסף וכל אחיו
 ואח"כ ויקם מלך חדש * ולוי האריך ימים ו על כולם: (יח) ושני חיי קהת. ושני חיי עמרם וגו'. מהשזון
 זה לנו למדיס על מושצ בני ישראל ארבע מאות שנה שאמר הכחוצ שלא צארן מצרים לצדה היו אלא מיוס

* שמות א

וּפְלוֹא חֶצְרוֹן וְכַרְמֵי אֵלִין יִיחוּסִין דְּרֵאוּבֵן: מוּ וּבְנוֹי דְשִׁמְעוֹן יְמוּאֵל וְיָמִין וְאוֹהֵד וְיָכִין וְצוֹחַר וְשָׂאוֹל הוּא זְמָרִי דְאִשְׁאֵיל נְפִשִׁיה לְזוֹנָתָא הִי בְכַנְעֵנָאֵי אֵלִין יִיחוּסִין דְשִׁמְעוֹן: מוּ וְאֵלִין שְׁמָהּת בְּנוֹי דְלֹוי לְיִיחוּסִיהוֹן גְּרִשׁוֹן וְקָהָת וּמְרָרִי וְשִׁנִּי חִיוִי דְלֹוי מָאָה וְתַלְתִּין וְשָׁבַע שְׁנֵין חִיָּיא עַד דְחָמָא יַת מוֹשֶׁה וַיַּת אֶהְרֹן פְּרִיקָיָא דִישְׂרָאֵל: יוּ בְנוֹי דְגְרִשׁוֹם לְבָנֵי וְשִׁמְעִי לְיִיחוּסִיהוֹן: יח וּבְנוֹי דְקָהָת עֲמָרָם וְיִצְחָר וְחֶבְרוֹן וְעוֹזִיאֵל וְשִׁנִּי חִיוִי דְקָהָת חֶסֶדְיָא מָאָה וְתַלְתִּין וְתַלְתִּין שְׁנֵין חִיָּיא עַד דְחָמָא יַת פִּינְחָס הוּא אֵלְהוּ פְהֵנָא רַבָּא דְעֵתִיד לְמִשְׁתַּלְחָא לְגִלוּתָא דִישְׂרָאֵל בְּסוּף יוֹמָיא: יט וּבְנוֹי דְמְרָרִי מַחְלִי וּמוֹשִׁי אֵלִין יִחוּסִין דְלֹוי

ס"ו יונתן

לפי חשבון רד"ו ומשה נולד לזמן ק"ל שנה לג"מ לפי חשבון רד"ו שכן פ' שנים היה בעמדו לפני פרעה בדברו עמו ואות' שנה ילדו ממזרים נמלא בין מימיה לז' ולידת משה ל"ו שנה והדבר ז"ע לגביה אינרא לגבי קהת שראה פנחס שמרגמו בפסוק ובנו דקהת חס לכאורה ג"כ מן הנמנע שהרי אהרן נולד לקכ"ו שנה לגלות מצרים וקהת מת לק"ל ואין מלידת אהרן עד מימיה קהת אלא י' שנה ואין אפשר שיהי' צאטו זמן נולד פנחס נכדו של אהרן חס אפשר לימש קלת כדומק דקהת מיורדי מצרים היה יכול להיות שהזרות הראשונים היו מולידים לשני' מועטים וכדאי' נמס' צ"ב פ' יש נחמלין:

(טו) דאשאי' נפשיה לזנותא. והכי איתא נמסכת מכות פ' אה"ה ה' שנות יש לו כ"ו שאל על שהשאל עתמו לעבירה בן כנעני שעשה מעשה כנען: (טז) עד דחמא ית משה וכו'. כנאן מימיה גדולה שזה מן הנמנע שהרי לוי מת ז"ד שנה לגלות מצרים כי בן מ"ג היה בירידתו למצרים שהרי יוסף ל"ט שנה היה שכן ל' עמד לפני פרעה וז' שני השזנע וז' שני הרעב ולי נולד קודם יוסף ד' שנים שהרי נחוק ו' שנים נולדו כל השבעים כדוע ומנואר כרא"ס הולא מהם ג' שנים מה שולד לוי שהוא ג' לראובן נמלא שהיה לוי בן מ"ג שהרי הי' גדול מיוסף ד' שנה ומת בן קל"ו שהוא ז"ד לגלות מצרים

רמב"ן

אבן עזרא

תדבר פעם אחת כל שליחות ושליחות כפי ששמעתו מפ"י, ואהרן אחיך ימליצנו ויטעימנו באוני פרעה. ואין זה נכון כלל:

(יד) אלה ראשי בית אבותם. על משה ואהרן או שז אל בני ישראל הנזכרים למעלה. והאנשים הם מיורדי מצרים והחל מראובן כי לא נשאר לו כבוד רק להתייחס ראשון ואלה ארבעת בניו הם יורדי מצרים:

יד. אלה ראשי בית אבותם. לא רצה הכתוב להתחיל אלה שמות בני לוי לתולדותם, שלא יראה שיהיה לוי בכור היחס מכאן ואילך לכבוד משה, אבל הזכיר

(טו) ובני. משפחת אהרן וכמה מצרים או כמדבר כי איננה נזכרת בפרשת פנחס: וצחר. הוא זרח:

לוי בכור היחס מכאן ואילך לכבוד משה, אבל הזכיר שהם גדולים מלוי. כי לוי הוא העיקר כי לא בא לפרש עמה רק יחס משה ואהרן והזכיר גרשון וקהת ומררי כאשר נולדו הם ירדו מצרים: הוא אהרן ומשה. הקדים שם אהרן צעזור שניו. והזכיר חיי לוי ולא הזכיר חיי השבעים צעזור כבוד משה ואהרן:

(טז) בני לוי. הזכיר אלה השני שבעים נחמלה צעזור שהם גדולים מלוי. כי לוי הוא העיקר כי לא בא לפרש עמה רק יחס משה ואהרן והזכיר גרשון וקהת ומררי כאשר נולדו הם ירדו מצרים: הוא אהרן ומשה. הקדים שם אהרן צעזור שניו. והזכיר חיי לוי ולא הזכיר חיי השבעים צעזור כבוד משה ואהרן:

(יז) בני גרשון. לא היו לו בנים כי אם שניהם:

(יז) ובני. הזכיר חיי קהת ולא חיי גרשום ומררי צעזור כבוד השלושים:

(יח) ובני מררי. שנים היו בניו ולא יומר. על כן אמר אלה משפחות הלוי למולדותם כי לא הולידו יורדי מצרים

(יח) ובני מררי. שנים היו בניו ולא יומר. על כן אמר אלה משפחות הלוי למולדותם כי לא הולידו יורדי מצרים

בעל המורים

ספורנו

את המלכה אף כאן נזה משה להמחוק מע"א ומשפחות דמים:

(יד) אלה ראשי בית אבותם. בדין מנה את אלה שרים על ישראל, כי הם היו נכבדים מכל האומה, וזה כי ראובן בכור ישראל, ולא היו מצאצאיו אנשים ראויים להקרא בשם זולתי בניו הנזכרים שהיו מכלל ע' נפש שכבר מתו, כמו שבאר באמרן וימת

רשב"ם

בכראשית שכל שנות הדרורות הוא מונה עד [נח ואח"כ מונה] שני חייהם מנח ועד אברהם ואחר אברהם שנות יצחק ואחריו שנות יעקב ואחריו שנות לוי בנו ואחריו שנות קהת ואחריו שנות עמרם ואחריו שנות משה ואחריו יהושע ושופטים והמלכים וגלות בכל שבעים וגם שנות בית שני בדניאל: (יח) ובני קהת עמרם

(יד) אלה ראשי בית אבותם. מפרש במכילתא אלו שלשה שבטים שגינה אותם יעקב בעת צוואתו ייחסם עתה הכתוב להודיע שחשובים הם. ולפי הפשט עד משה ואהרן הוצרך לייחס כאן ועד קרח ובני עוזיאל ופנחס הנזכרים לפנינו בחזרה לדעת מי הם הנזכרים לפנינו: (טז) ושני חיי לוי. לפי הפשט שפירשתי

בלי יקר

שילוש שנזכרו בגמרא (שבת פח.) על כן התחיל לבדוק בראשי בית אבותם ומצא ראובן ארבע משפחות,

(יד) אלה ראשי בית אבותם. לפי שרצה ה' ליתן אורייתא תליתאה ע"י שבט משולש בהרבה מיני

מנחת שי

(יד) אלה ראשי בית. הכי"ת רפה: (יט) מח"י. החי"ת בשוא לבדו וכן נחשון. וכן מצאתי בספר דקדוק כ"י שאלו הן מהשמות שאין באחה"ע שבהם כי אם בחטף לבר על פי הקבלה:

כ וַיִּקַּח עִמְרָם אֶת־יֹכְבֵד דֹּדְתּוֹ
 לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־אֲהֶרֶן
 וְאֶת־מֹשֶׁה וּשְׁנֵי חַיֵּי עִמְרָם שִׁבְעַ
 וּשְׁלֹשִׁים וּמֵאֵת שָׁנָה: כא וּבְנֵי
 יִצְהָר קָרַח וְנֶפֶג וְזִכְרִי: כב וּבְנֵי
 עֲזִיָּאֵל מִיִּשָּׂאֵל וְאַלְצָפָן וְסֹתְרִי:
 כג וַיִּקַּח אֲהֶרֶן אֶת־אִישׁבַע בַּת־
 עַמִּינָדָב אַחֹת נַחֲשׁוֹן לוֹ לְאִשָּׁה
 וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־נָדָב וְאֶת־אֲבִיהוּא
 אֶת־אֱלֶעָזָר וְאֶת־אִיתָמָר: כד וּבְנֵי
 קָרַח אִסִּיר וְאַלְקָנָה וְאַבִּיאָסָף
 אֱלִיָּז וְרַעֲיָת קָרַח: כה וְאַלְעָזָר
 בֶּרֶ אֲהֶרֶן נָסִיב לִיהִ מִבְּנֵי
 פּוּטִיאֵל לִיהִ לְאִמּוֹ וַיֵּלֶד לִיהִ יֵת
 בֶּן־אֲהֶרֶן לְקַח־לוֹ מִבְּנֹת פּוּטִיאֵל

לתולדתהון: כ ונסים
 עמרם ית יוכבד אחת
 אבותי ליה לאנתו וילדת
 ליה ית אהרן וית משה
 ושני חיי עמרם מאה
 ותלתין ושבע שניין:
 כא ובני יצהר קרח ונפג
 וזכרי: כב ובני עזיאל
 מישאל ואלצפן וסתר:
 כג ונסים אהרן ית
 אלישבע בת עמינדב
 אחתיה דנחשון ליה
 לאנתו וילדת ליה ית נדב
 וית אביהוא ית אלעזר וית
 איתמר: כד ובני קרח
 אסיר ואלקנה ואביאסף
 אליז ורעית קרח:
 כה ואלעזר בר אהרן נסוב
 ליה מבנת פוטיאל ליה
 לאנתו וילדת ליה ית

תולדות אהרן ויקח עמרם. סנהדרין נח:
 ושני חיי עמרם שבע. מגילה יא. ויקח
 אהרן. בתרא ק. ואלעזר בן אהרן לקח.
 סוטה מג. בתרא קט.

שפתי חכמים

ורד"ו שנים היו במצרים צא מרד"ו שנים צ"ד שנים של לוי שלא
 התחיל השעבוד נמצא שלא נשתעבדו אלא קי"ו: ז ר"ל שלא תפרש
 כמו דודתך הנאמר בפי' עריות ואל דודתך לא תקרב והתם פירושו
 אשת דודו דהא יוכבד היתה בת לוי וא"כ היתה נמי אחות קהת
 דהא קהת היה בן לוי וקהת היה אביו של עמרם א"כ נמצאת שהיתה
 אחות אביו: ח [רא"ם] אבל גבי לבן דרשו להגיד שבחה משום דלא
 שיך לומר שבדק בלבן ועוד דלא הל"ל לא את אביה ולא אחיה
 ולא מקומה שכבר הוזכרו למעלה וע"כ כולם באים לדרשה וליכא
 למימר דלמא אה"נ שצריך לבדוק בכולם חדא דבשלמא באחיה
 שיך הטעם משום דרוב בנים דומים לאחי האם משא"כ באביה
 וכ"ש באנשי מקומה ועוד דא"כ למה בדק אהרן באחיה בלבד דהא
 לא נכתב שם אביה מיותר: ט סוטה דף מ"ג ר"ל שאביו הי' משבטו

רש"י

שנולד יצחק. שהרי קהת מיורדי מצרים היה חסוב כל
 שנותיו ושנות עמרם ושמונים של משה לא תמלאס ד'
 מאות שנה והרבה שנים נצלעים לצנים בשני האצות:
 (ב) יוכבד דדתו. אחת אצויה ז בת לוי אחות קהת:
 (ג) אחות נחשון. מכאן למדנו הנושא אשה לריך
 לנדוק ח צאמיה*: (כה) מבנות פוטיאל. מזרע
 יתרו שפטס ה עגלים לע"א. ומזרע יוסף שפטפט

* ב"ה ק"ג ש"ר

של יוסף ואמו היתה מזרע יתרו או להיפך ודייקי מרכיב פוטיאל

בעל הטורים

(כד) אסיר. צ' צמקו' אסיר ואלקנה. להוציא מתסגר אסיר. זהו
 ועמרם, באופן שיצאו מהם משה ואהרן ומרים: (כג) ואהרן לקח את אחות נחשון. החשוב בדורו, והוליד ראשי הדור שנבחרו

ספורנו

יוסף וכל אחיו וגו' וכך היה מבני שמעון, אבל לוי שהאריך
 ימים על כלם גדל גם את בני בניו להבין ולהורות, וכן קהת

לְגַנְסֵתְהוֹן: כ וְגַסִּיב עִמָּרְם ית יוֹכְבֵד חֲבֵבְתִיָּה לִיָּה לְאֲנָתוֹ וַיִּלְדֵת לִיָּה ית אֶהְרֹן וַיִּת מֹשֶׁה וְשְׁנֵי חִיּוֹי דְעִמָּרְם חֲסִידָא מָאָה וּתְלָתִין וּשְׁבַע שָׁנִין חִיָּיא עַד דְחָמָא ית בְּנֵי רַחֲבֵיא בַר גְּרִשׁוּם בַּר מֹשֶׁה: כא וּבְנֵי דִיצְהָר קָרַח וְנִפְגַּ וְזָכְרֵי: כב וּבְנֵי דְעוֹזִיאַל מִישָׂאֵל וְאַלְצַפָּן וְסַתְרֵי: כג וְגַסִּיב אֶהְרֹן ית אֶלְשַׁבַּע בְּרַת עֲמִינַדָב אַחְתִּיָּה דְנַחֲשׁוֹן לִיָּה לְאֲנָתוֹ וַיִּלְדֵת לִיָּה ית גָּרְב וַיִּת אַבְיָהוּא ית אֶלְעָזָר וַיִּת אִיתְמָר: כד וּבְנֵי דְקָרַח אֲסִיר וְאַלְקָנָה וְאַבְיָאֶסְף אֲלִין יִיחוּסֵי דְקָרַח: כה וְאַלְעָזָר בַּר אֶהְרֹן נָסִיב לִיָּה מִבְּרַתּוֹי דִּיתְרוֹ הוּא פוּטִיאַל לִיָּה

אבן עזרא

רמב"ן

רק אלה בני יעקב. גם הזכיר שני חיי עמרם צעזור כבוד בניו:
 (כא) ובני יצהר. הזכיר אלה צעזור קרח שהריני עס משה:
 (כב) ובני עוזיאל. הזכיר עוזיאל צעזור כבוד מישאל ואלצפן בתורה. ולא חשש להזכיר בני חברון:
 (כג) ויקח. הזכיר אשת אהרן צעזור כבוד אלעזר והזכיר אחות נחשון צעזור כבוד הכהונה. והזכיר בני קרח כי היו לדיקים דכתיב וצני קרח לא מתו. ושמואל הנביא הי' מצני קרח:
 (כד) ואלעזר. הזכיר אשת אלעזר צעזור כבוד פנחס כי לו נתנה הכהונה לעולם ע"כ מדרך הסגרא. פוטיאל הי' מצני ישראל ולא ידענו טעם פוטיאל כאשר לא ידענו טעם למישאל וכל שמות הנזכרים כמו אהרן. ולולי נכתב מעשה משה לא היינו יודעין למה נקרא קן:

אחיו הגדולים ממנו וכי הוא נמנה שלישי. והזכיר בכני לוי "לתולדותם", כי בראובן ושמעון לא הזכיר רק יורדי מצרים עמהם, ובלוי יזכיר תולדותיו ושנותיו ותולדות אבות הנביאים ושנותם לכבודם. ועוד כי הם בעצמם חסידי עליון ראויין לספר בהן כאבות העולם: כג. ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב אחות נחשון. כאשר הזכיר אם הנביאים לכבודם, ולומר שהיא בת לוי איש צדיק, ונרמז שנעשה בה נס, כן הזכיר אם הכהונה שהיא מיוחסת מזרע המלוכה, אחות הנשיא הגדול. והזכיר אמו של פנחס שהוא ג"כ כהן שזכה בה מעצמו. ואם היה זה שם פוטיאל שם איננו נדרש, מה טעם להזכיר שם אדם לא ידענו מי הוא, ולכן אמרו רבותינו (ב"ב ק"ג, סוטה מג.) שהוא מזרע יוסף שפטפט ביצרו ומזרע יתרו שפטם עגלים לעבודת גלולים, והזכיר לשבח שזכו בצדקתם לכהונת עולם. ועל דרך הפשט נאמר שהכתובים מזכירים במלכים שמות אמותם, ושם אמו מעכה בת אבישלום (מ"א טו ב י), ושם אמו עזובה בת שלחי (דה"ב כ לא), וכן כולם. או שהיה פוטיאל נכבד וידוע בדורו והזכירו לשבח. ואמר הכתוב מבנות פוטיאל, ולא אמר "בת פוטיאל", כי היו לו בנות רבות והוא בחר מהן האחת.

רשב"ם

דעת זקנים

ויצהר וחברון ועוזיאל. על שלשה בני קהת עמרם ויצהר ועוזיאל מפרש בניהם. ועל חברון לא פירש וא"ת כי לא היה לו בנים והלא בחומש הפקודים כתיב ומשפחת החברוני. ולמה לא פירש כאן בני חברון. לפי שאינן נזכרים בתורה לפנינו שמותם אבל אלו שלשה עמרם ויצהר ועוזיאל הוזכרו בניהם בתורה. עמרם בשביל אהרן ומשה ומרים. בני יצהר בשביל קרח. דכתיב בניהם בתורה. עמרם בשביל אהרן ומשה ומרים. בני עוזיאל בשביל מישאל ואלצפן. דכתיב ויקרא משה וגו' ואל אליצפן בני עוזיאל דוד אהרן: (כד) ובני קרח אסיר ואלקנה. לפי שכתוב לפנינו ובני קרח לא מתו. ובני אהרן. ע"ש שכתוב ואל משה אמר עלה אל ה' אתה ואהרן נדב ואביהוא: (כה) ואלעזר בן אהרן וגו'. בשביל פנחס בן אלעזר. אבל בבני איתמר לא פירש כאן שאין צריך להזכירן

(כ) ויקח עמרם. מדרש לפי שנטל משה מאחות אב לקח לא נכתב כרת נערות דודתו מפני כבודו. וזה שייקד הפייט נאזכרות חוקה אחות אב על כל נעלם חסדן נוסה ונכרת לעולם: (כא) ובני יצהר. למה חשנ בני עמרם וצני יצהר וצני עוזיאל שהם בני בני קהת עמרם ומשה ומרים. בני יצהר בשביל קרח. דכתיב ויקח קרח בן יצהר וגו'. בני עוזיאל בשביל מישאל ואלצפן. דכתיב ויקרא משה וגו' ואל אליצפן בני עוזיאל דוד אהרן: (כד) ובני קרח אסיר ואלקנה. לפי שכתוב לפנינו ובני קרח לא מתו. ובני אהרן. ע"ש שכתוב ואל משה אמר עלה אל ה' אתה ואהרן נדב ואביהוא: (כה) ואלעזר בן אהרן וגו'. בשביל פנחס בן אלעזר. אבל בבני איתמר לא פירש כאן שאין צריך להזכירן

בלי יקר

ושמעון חמש משפחות, ולוי שלש משפחות על כן פסל הראשונים ובחר בלוי המשולש פעמים. והמפרשים אמרו שהיה מחפש בראובן תחילה אם ימצא בבניו איש כלבבו הראוי לזה השליחות, כדרך שחפש שמואל הנביא בבני ישי, וילפינן חיפוש

מחיפוש דהתם מה להלן פסל הראשונים עד אשר מצא איש כלבבו, כך רצה לחפש כאן בבני ראובן ושמעון ויחפש ולא מצא עד אשר תהה בקנקנו של לוי ומצא את אהרן ומשה, ושוב לא היה צריך לחפש:

מנחת שי

(כג) אלישבע. חדא מלה כתיב ומלא יו"ד הרמ"ה ז"ל: עמינדב. חדא מלה כתיב מלא יו"ד וכל אורייתא דכותיה הרמ"ה ז"ל והכי איתא במסכת סופרים: אביהוא. חדא מלה כתיב וכל אורייתא דכותיה הרמ"ה ז"ל: (כד) ואביאסף. חדא מלה כתיב הרמ"ה ז"ל. הקרחי. הקר"ף בדגש:

לו לאשה ותלד לו את-פינחס
 אלה ראשי אבות הלואים
 למשפחתם: כו הוא אהרן ומשה
 אשר אמר יהוה להם הוציאו
 את-בני ישראל מארץ מצרים
 על-צבאתם: כז הם המדברים
 אל-פרעה מלך-מצרים להוציא
 את-בני-ישראל ממצרים הוא

פינחס אלן רישי אבהת
 ליואי לזרעיתיהון: כו הוא
 אהרן ומשה די אמר יי
 להון אפיקו ית בני ישראל
 מארעא דמצרים על
 חיליהון: כו אנון דמללן
 עם פרעה מלכא דמצרים
 לאפקא ית בני ישראל
 ממצרים הוא משה
 ואהרן: כז והוה ביומא
 דמליל יי עם משה
 בארעא דמצרים:

תולדות אהרן הוא משה ואהרן. מגילה יא.

משה ואהרן: כח ויהי ביום דבר יהוה אל-משה

שפתי חכמים

ביו"ד דמשמע לשון רבים אינ מדכתיב מבנות דמשמע נמי לשון רבים ר"ל שייחסו בשביל שני יחוסים וא"ל דלמא שם אדם הוא ששמו פוטיאל וי"ל דדייק מדכתיב ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב אחות נחשון ש"מ דבא הכתוב לייחסם ה"נ פוטיאל בא לייחסו: י י"מ שמרד וי"מ שזילול: כ דעל צבאתם משמע שהוציאו את ישראל יותר מצבאתם. אינ דמשמע שהוציאו את צבאתם בתחלה וזה אינו: פ (ג"ל) פי דאל"כ לא יתכן ויהי ביום דבר וגו' דמה היה באותו יום אלא מחובר וכו':

רש"י

י צינרו*: (כו) הוא אהרן ומשה. אלו שהזכרו למעלה שילדה יוכבד לעמרם. הוא אהרן ומשה אשר אמר ה'**. יש מקומות שמקדים אהרן למשה ויש מקומות שמקדים משה לאהרן לומר לך ששקולין כאחד: על צבאותם. צנצנותם כ כל צנאס לשצטיהס. יש על שאינו אלא צמקוס אות אחת. על חרנך תחיה כמו צחרנך. עמדתם על חרנכס כמו צחרנכס: (כז) הם המדברים וגו'. הם שנלטוו הם שקיימו: הוא משה ואהרן. הם נשלימותם ונלדקתם מתחלה ועד סוף: (כח) ויהי ביום דבר וגו'. ל מחובר למקרא שלאחריו:

* ב'ב קס ** ש"ר פ"א

רמב"ן

או שלא היתה בתו אבל בת בתו, מתיחסת אליו למעלתו, ועל כן לא הזכיר שמה:

אבן עזרא

(כו) הוא אהרן ומשה. הקדים אהרן למשה כי הוא גדול בשנים. ועוד כי הוא התנצל לישראל קודם צא משה: (כז) הם. עמה מעת שדברו אל פרעה הקדים משה צענור גדול מעלתו והשם דבר עמו פנים אל פנים ונגש אל הערפל אשר שם השם. ולא כן אהרן. והכתוב מעיד לא כן עזרי משה. ואהרן אמר לו פעמים כי אדוני. על כן לא תמצא בכל התורה מתחלת זה הפסוק שלא יקדים משה לאהרן. וככה נצביאים וככה נכתובים. ואין טענה ממלת ואלה תולדות אהרן ומשה. גם ותלד לו את אהרן ואת משה. כי כאשר נולדו הזכירם. והעד תולדות גם ותלד:

(כח) ויהי. יש לתמוה על המסדר הפרשיות למה לא דבק זה הפסוק עם הצאים אחריו והוא סמוך אליהם ואם לא ידענו בו טעם כי כן. ציוס דבר ה' אל משה בארץ מצרים. וזה שדבר לו אני ה' דבר אל פרעה. וכמוהו

אבי עזר

(כח) יש שתמוה על המסדר. לרנך להיות למה לא דבק וכן יהי ציוס כלות משה לכחוב. עיין צפ' דנרס. אבל צחרגוס יונתן משמע שפיר דקאי פסוק ויהי ציוס דבר לפרשה שלפניה ע"ש ועיין מש"כ הרצ פ' צמדנר צד"ה והור ההרצ:

לְאִנְתּוֹ וּלְיִלִידַת לִיָּה יֵת פִּינָחָם אֲלֵיךָ רִישֵׁי אֲבֹתָ לְיוֹאֵי לְיִיחֻוּסֵיהֶן: כּוֹ אִיהוּ אֶהְרֵן וּמֹשֶׁה דֹּאֲמַר יֵי לְהֶזֶן הַנְּפִיקוּ יֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל פְּרִיקוּן מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם עַל חִילִיהֶן: כּוֹ הַיּוֹנָן דְּמִלְלֵין עִם פְּרַעָה מִלְכָּא דְּמִצְרַיִם לְהַנְפִיקָא יֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם הוּא מֹשֶׁה נְבִיא וְאַהֲרֹן כֹּהֵנָא: כח וְהָוּה בְּיוֹמָא דְּמִלִּיל יֵי עִם מֹשֶׁה בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם הָוּה אֶהְרֵן מְצִית

ספורנו

בעל הטורים

אחר כך לכהונה. ואלעזר לקח מבנות פוטאל שהיה גם כן חשוב בדורו, והוליד את פנחס שזכה לברית שלום: (כה) אלה ראשי אבות הלויים. באופן שאלה משה ואהרן הנזכרים היו ראשי אבות הלויים: (כו) הוא אהרן ומשה. ואלה הנכבדים מכל בית ישראל, כי היו ראויים להיות דבריהם נשמעים אצל כל ישראל: ע"ז צבאותם. כל קהל עם פרטיו יחדיו: (כז) הם המדברים. הם היו ראויים לדבר לפרעה ולהיות נשמעים ממנו: (כח) ויהי ביום דבר ה' אל משה. כאשר דבר ה' אל משה, שידבר אל פרעה והוא

רשב"ם

דעת זקנים

לפנינו בתורה: (כו) הוא אהרן ומשה. אהרן זה שאמור שנולד לפני משה. ומשה זה ואהרן. הם אשר אמר ה' להם. הם המדברים וגו'. הוא משה שאצל הדבור היה הוא תחלה ואהרן אחריו. ואצל הלידות מקדים אהרן למשה ולענין הדבור מקדים משה לאהרן:

אור החיים

בלי יקר

כו. הוא אהרן ומשה. פירוש המיוחסים נפרשה, הם אשר אמר ה' להם הוליו, פירוש ללד שיש צידס יכולת להוליו שהם מלכי פרעה מלך מצרים וזני ישראל, כמו שפירשתי בפסוק ולום (לעיל פסוק יג ד"ה אקו), לזה אמר ה' להם הוליו את בני ישראל מארץ מצרים, וכל הממאן יכוהו נשנט מוסר אשר הכין ה' לגיו כפילים: כז. ואומרו הם המדברים. פירוש כמלך הגוזר על ענדו נדבר שפתיס לעשות דבר. עוד יכוין להודיע שהגס שחמלא שאמר הכתוב שדיצר משה חדע כי גס אהרן דיצר, כאשר אצאר בפסוק ויהי ציוס דבר ה':

ישמנו

בכל דבר

הוא משה ואהרן. פירוש ששקולים הם, ולזה פעס יקדים משה ופעס יקדים אהרן, ומעתה יכול לומר על שניהם לשון יחיד הוא משה ואהרן. וחולי כי טעס שאמר נסמוק לשון רבים הם המדברים, ללד שנדיצור

ישמנו

בכל דבר

כח. ויהי ביום דבר ה'. פירוש מה שאתה רואה כי שוה אהרן למשה בכל פרטי דבור, זה היה ללד כי ציוס אשר דבר וגו' נארח מצרים, פירוש לשלול דיצור ראשון שהיה נמדצר שאמר לו ה' (לעיל ד יד) הלא אהרן אחיך וגו', כי שס עדיין לא הסוה הכתוב אהרן למשה בשליחות מלוה זו, עד שדיצר ה' עס משה נארח מצרים, והוא אומרו ציוס דבר וגו' נארח מצרים:

ישמנו

בכל דבר

(כח) ויהי ביום דבר ה' אל משה וגו'. פירש רש"י שהוא מחובר למקרא שלאחריו, וכל שאר המפרשים תפשו עליו לומר אם כן הוא למה הפסיק בנתים. ואומר אני שרוצה להורות בזה מעלת נבואת משה רבינו על כל שאר הנביאים, כי כל הנבואות הם בחזיון לילה כמו שנאמר (במדבר יב ו) אם יהיה נביאכם ה'

מנחת שי

(כה) ותלד לו את פינחס. מלא בנוסחאות ישנות ובכ"י וכ"כ הרמ"ה ז"ל על זה מלא יו"ד כתיב וכל אורייתא דכותיה. ועיין מ"ש בס"ד שמואל א' א' על פסוק הפני ופנחס:

בְּאָרְץ מִצְרַיִם: ם שְׁלִישִׁי כַּט וַיִּדְבֹּר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר אֲנִי יְהוָה
דִּבַּר אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם אֵת
כָּל־אֲשֶׁר אֲנִי דֹבֵר אֵלֶיךָ: ל וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה לְפָנָי יְהוָה הֲנֵן אֲנִי עֶרְל
שְׁפָתַיִם וְאֵיךְ יִשְׁמַע אֵלַי פַּרְעֹה:
פ ז א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה רְאֵה
נִתְתִּיךָ אֱלֹהִים לְפַרְעֹה וְאַהֲרֹן
אֲחִיךָ יִהְיֶה נְבִיאֶךָ: ב אֵתָה תְּדַבֵּר אֵת כָּל־אֲשֶׁר
אֶצְוֶךָ וְאַהֲרֹן אֲחִיךָ יְדַבֵּר אֶל־פַּרְעֹה וְשַׁלַּח

כט ומליל יי עם משה
למימר אנא יי מלל עם
פרעה מלכא דמצרים ית
כל די אנא ממליל עמד:
ל ואמר משה קדם יי הא
אנא יקיר ממלל ואכדין
יקבל מני פרעה: א ואמר
יי למשה חזי מניתיך רב
לפרעה ואהרן אחוד יהי
מתרגמנד: ב את תמלל
ית כל די אפקדנד ואהרן
אחוד ומלל עם פרעה
וישלח ית בני ישראל

שפתי חכמים

פ"ה האמירה של ואני ערל שפתים הבא אחר הן בני ישראל לא שמעו אלי שזו היא האמירה ראשונה ושנאה בפרשה שניה לא האמירה של לא שמעו כי זו לא נשנית בפ' שניה ראי"ם. ואני אומר על כל מה שנאמר בפ' ראשונה קאי והא דלא נשנית בפרשה שניה הדבור של לא שמעו אלי דדבור ההוא גם כן מרומז בפרשה שניה דקשה למה מהפך הכתוב ממה שנאמר למעלה בפרשה ראשונה דלעיל כתיב ואיך ישמע אלי פרעה ואני ערל שפתים ובפרשה שניה כתיב הן אני ערל שפתים ואיך ישמע אלי פרעה א"ו ה"ק הן בני ישראל לא שמעו אלי אף על פי שכל השליחות היא לטובתם אפ"ה לא שמעו אלי בסבה שאני ערל שפתים א"כ איך ישמע אלי פרעה והנה הוא הק"ו בעצמו שנא' בפ' ראשונה: ג פ"י דלכן אמר את כל אשר אצוך שאתה תדבר לפני פרעה כל דבור ודבור פעם א' בקצרה

רש"י

(כט) וידבר ה'. הוא הדבור ענמו האמור למעלה צא דבר אל פרעה מלך מצרים אלל מחוך שהפסיק הענין כדי ליחסם חזר הענין עליו להתחיל זו: אני ה'. כדאי אני לשלחך ולקיים דברי שליחותי: (ל) ויאמר משה לפני ה'. היא אמירה שאמר למעלה הן בני ישראל לא שמעו אלי ב' ושנה הכתוב כאן כיון שהפסיק הענין וכן היא השיטה כאלדס האומר נחזור על הראשונות: (א) נתתיך אלהים לפרעה. שופט ורודה לרדותו זמכות וסורין: יהיה נביאך. כמרגומו יהי מחרגמנך. וכן כל לשון נבואה אלדס המכריז ומשמיע לעם דברי תוכחות והוא מגורת ניב שפתיס*. ינוב חכמה. ויכל מהתנבאות דשמואלג ובלע"ז קוראין לו פרידי"גר (פרעדיגן): (ב) אתה תדבר. פעם אחת כל שליחות ושליחות כפי ששמעת מפי ג ואהרן אחיך ימליצנו ויטעימנו בצאני פרעה:

אישעיה נז במשלי ג ט"ו

ספורנו

השיב שלא ישמעו אליו הנה אחר שצוה אותו ואת אהרן לשרים על ישראל ועל פרעה, כאשר הזכיר באר שלא היה המכוון בהם שוה, אבל היה שיהיה משה אלהים לפרעה, ואהרן יהיה לו למתרגם ומליץ:

בעל הטורים

(ל) הן אני. ד' דסמיכ. הכל. ואיך הנאני כפיך לאל. הן אני נשארתי לבדי. ואל יאמר הסריס הן אני עץ יבש. משה אמר הן אני ערל שפתים והקב"ה א"ל הן אני כפיך לאל כלו' אל תחוש לערלת שפתך כי אהיה עם פיהך והוריתך וכן ואל יאמר הסריס הן אני עץ

מנחת שי

(כט) אל משה לאמר. הלמ"ד דגושה: (א) ויאמר ראה נתתיך. פרשה פתוחה: (ב) אתה תדבר. כתב בעל אור תורה שהתי"ו רפה. וכן ראיתי בספרים מדוייקים כתיבת יד אכן בספר אחר כ"י דגושה. וחילוף כזה ראיתי בספרים על אל תרבו תדברו (שמואל

לְאוֹת עַל-יְדָכָה וּלְטוֹטְפַת בֵּין עֵינֶיךָ כִּי בְחֹק יָד הוֹצִיאָנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם: ס ס ס

תולדות אהרן ולטוטפת. סנהדרין ד:

ק"ה פסוקים, ימנ"ה סימן. ומפטירין הדגנר אשר דגנר ה' צירמיה מ"ו:

שפתי חכמים

ק בכתפי שם מקום שקורין לשנים טט. וכן אפריקי שם מקום שקורין לשנים פת (נח"י) ועיין בתוספות דסנהדרין דף ד' ולפי שהוקשה השינוי ל' דכאן כתיב ולטטפת ובפי קדש כתיב זכרון לכך הביא זה הדרוש. וא"ת לפ"ז הי"ל לעשות י"ב פרשיות דג"פ כתיב טטפת וי"ל דחד איצטרין לגופו וא' משמע בכתפי ב' ובאפריקי ב' ואחד מלמד בכתפי צריך ד' בתים ובאפריקי צריך ד' ואי לא כתיב אלא ב' לא היו אלא ב'. ועי"ל דמה דכתיב ג"פ טטפת לא ציווי הוא אלא כפרשה שנאמרה וחזרה ונשנית וכן הרבה פרשיות וק"ל:

חסלת פרשת בא

רש"י

(מז) ולטוטפת בין עיניך. תפלין ועל שם שהם ארבעה צמים קרוין טוטפות טט צמחי שמים ק פת צאפריקי שמים* ומנחס סנדרו עס והטף אל דרוס*. אל תטיפוי לשון דבור כמו ולזכרון בין עיניך האמורה צפרשה ראשונה שהרואה אותם קשורים בין העינים יזכור הנס וידגנר נו: חסלת פרשת בא

א סנהדרין ד ביחזקאל לא גמיה ב

רמב"ן

עזמו אתה (תהלים פט יח). והנה האות כאות המילה והשבת. ובעבור שהכל בכלל הוא האות על היד העתיקו אבותינו ממה מפי הגבורה שיהיה בית אחד כענין שאמר הכתוב אחותי כלה (שה"ש ה א), בעבור שהיא מתאחדת וכלולה מל"ב נתיבות, וכתוב שמאלו תחת לדאשי (שם ב ו):

ואמר ולזכרון בין עיניך, שיונחו במקום הזכרון בין העינים שהוא ראשית המוח, והוא תחלת הזכרון ומעמד הצורות אחרי הפרדן מלפניו, והם מקיפים את כל הראש ברצועותיהם, והקשר שהוא על אחרית המוח המשמר הזכירה. ולשון "בין עיניך", שיהיו באמצעות הראש לא מצד אחד, או ששם שרשי העינים ומשם יהיה הראות. וכן ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת, ולפרש זה חזר ואמר "ולטוטפות" לבאר שאין המצוה בין העינים למטה, אבל בגובה הראש מונחים שם כטוטפות. ואמר לשון רבים שהם בתים רבים כאשר קבלנו:

ועתה אומר לך כלל בטעם מצות רבות. הנה מעת היות ע"ג בעולם מימי אנוש החלו הדעות להשתבש באמונה, מהם כופרים בעיקר ואומרים כי העולם קדמון, כחשו בה' ויאמרו לא הוא, ומהם מכחישים בידיעתו הפרטית ואמרו איכה ידע אל ויש דעה בעליון (תהלים עג יא), ומהם שיודו בידיעה ומכחישים בהשגחה ויעשו אדם כדגי הים שלא ישגיח האל בהם ואין עמהם עונש או שכר, יאמרו עזב ה' את הארץ. וכאשר ירצה האלהים בעדה או ביחיד ויעשה עמהם מופת בשנוי מנהגו של עולם וטבעו, יתברר לכל בטול הדעות האלה כלם, כי המופת הנפלא מורה שיש לעולם אלוה מחדשו, ויודע ומשגיח ויכול. וכאשר יהיה המופת ההוא נגזר תחלה מפי נביא יתברר ממנו עוד אמתת

טו. ולטוטפות בין עיניך. אין למלה הזאת משפחה ידועה, אבל בעלי הלשון יחשבו ליחס אותה אל לשון והטף אל דרוס (יחזקאל כא ב), ועלימו תטוף מלתי (איוב כט כב), ענין מושאל מן והטיפו ההרים עסיס (עמוס ט יג), יאמר שתעשה מיציאת מצרים על ידך אות ובין עיניך דבור, יזל כטל על שומעיו. אבל רבותינו יקראו הדבר המונח בראש "טוטפות" כמו שאמרו (שבת נז:): לא בטוטפת ולא בסנבוטין, ואמר רבי אבהו (שם) אי זהו טוטפת המקפת מאזן לאזן, והם בעלי הלשון שמדברים בו ויודעים אותו ומהם ראוי לקבלו. ואמר "טוטפות" ולא אמר "טוטפת" בעבור שהם בתים רבים כאשר קבלנו צורתם מן האבות הקדושים שראו הנביאים והקדמונים עושים כן עד משה רבינו: והנה שורש המצוה הזאת שנניח כתב יציאת מצרים על היד ועל הראש כנגד הלב והמוח שהם משכנות המחשבה. והנה נכתוב פרשת קדש והיה כי יביאך בטוטפות מפני המצוה הזאת שנצטוינו בהם לעשות יציאת מצרים טוטפות בין עינינו, ובפרשת שמע והיה אם שמוע נצטוינו שנעשה המצות גם כן טוטפות, דכתיב (דברים ו ו) והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך, והיו לטוטפות בין עיניך, ולכך אנו כותבים גם שתי הפרשיות ההן לטוטפות שהם מצות הייחוד וזכרון כל המצות ועונשן ושכרן וכל השרש באמונה. ואמר בשל יד והיה לך לאות על ידכה, ודרשו בו (מנחות לו:): שהוא שמאל שהלב נוטה לו:

ועל דרך האמת מה שאמר הכתוב בעבור זה עשה ה' לי, כי כמו זה אלי ואנוהו (להלן טו ב), יאמר כי בעבור שמו וכבודו עשה עמנו והוציאנו ממצרים, והיה זה לך לאות על זרוע עזך, כטעם כי תפארת

שְׁמַאלָךְ וְלִתְפִילִין בֵּין רִיסֵי עֵינֶיךָ אַרוֹם בְּתַקּוּף גְבוּרַת יְדָא הַנְּפָקְנָא יִי מְמַצְרִים: ס ס ס

פ' יונתן

(טז) יד שמאלך. הכי דרש רב אשי ואמר ידכה יד כהה וכמי שהניא רש"י לעיל:

בעל הטורים

(טז) והיה לאות על ידכה. ה' תגין על הה"א כנגד ה' פרקים עד הפרק שמימין זו תפילין: וְלִמְצוּפַת בֵּין עֵינֶיךָ. נגימ' אלו ארבעה צמים:

אור החיים

כלי יקר

טז. והיה לאות על ידכה וגו'. רז"ל (מנחות לו.) אמרו ידכה, יד כהה, שהיא יד שמאל, ונריך לדעת מדוע לא נחר ה' ציד ימין לעשות זו המלוה, כי הוא המשונב. ורבותינו אמרו להיותו מכון כנגד הלכ שצד שמאל, ודנריהם אמת. אלא שנראה לי לתת טוב טעם, כי הכתוב עלמנו נתן טעם הדבר כמה שכתב כי בחזק יד. כי יש לך לדעת כי האדון צרוך הוא יש צמדותו צ' צמינות, הא' תקרא יד הגדולה, והא' תקרא יד החזקה, היד הגדולה היא לא החסד והטוב, והיד החזקה היא הגבורה המשלמת לעושה רע כרעתו, והנה זהו צמדת ישראל ממלכים נטה ה' יד החזקה והכה שונאיו עשר מכות, אשר לזה גמר אומר האדון שמהיה הנחת תפילין בכתיבת וזרון ציד כהה שלנו שהיא דוגמת יד החזקה המוליאה אותנו ממלכים, וזה הוא שאמר הכתוב כאן כי בחזק יד, ונכון. והגם שמנינו שאמר זהרבה פעמים יד הגדולה, זו הסכמת מדת הרחמים למדת הדין, אבל עיקר המשפט יד החזקה יתכנה:

חסלת פרשת בא

שנאמר וימררו את חייהם בעבודה קשה. ואח"כ אמר ויצונו ה' לעשות את כל החוקים וגו' עד וצדקה תהיה לנו. וכל זה טעם על המצה שנקראת חק כמבואר למעלה שהיא הוראה על ההכנעה והענוה, וכתוב (משלי כב ד) עקב ענוה יראת ה' וכן נאמר כאן לעשות את החוקים האלה ליראה את ה', כי ההכנעה מביאה לידי יראה ואח"כ אמר וצדקה תהיה לנו עד סוף הפרשה, הכל תשובה על הפסח הבאה לעדות על ממשלתו יתברך, כי במצות הפסח נאמר ופסחתי עליכם פירש רש"י וחמלתי, רוצה לומר כי עכשיו תצאו מרשות המזלות אשר כל פעולתם הכרחיות וטבעיות ואין בהם כח לפעול שום פעולה על צד החמלה והחנינה והצדקה, ותכנסו תחת כנפי השכינה אשר פעולתו יתברך ברצון המוחלט ופועל ישועות ועושה צדקות על צד החמלה, וזה שנאמר וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת. כי הרבה מצות תלוין במצות הפסח, לכך נאמר כל המצוה דהיינו מצוה פרטית שהרבה מצות תלוין בה, לפני ה' אלהינו רצה לומר ע"י מצוה זו נצא מתחת יד המערכה ונעמוד לפני ה' אלהינו להכנס בצל כנפיו, וזו היא כונת הפסח והמשכיל יוסיף לקח:

(טז) והיה לאות על ידכה. אמרו רז"ל (מנחות לו.) יד כהה, להורות שהנחת תפילין ביד שמאל. וטעמו של דבר כי השכל והחומר הם כצרות זו לזו כשזה קם זה נופל וכאשר יענו את החומר כן ירבה הכח השכלי, וטעם עינו מצרים הוא כדי להביא את חומר ישראל בכור הברזל ועל ידי זה יתקומם ויתגבר השכל, ויעידו על זה זקנים עם נערים כי בעוד היות האדם נער ובער וכח חומרם בתקפו או כח שכלו חלש וכאשר יבא בימים וכח חומרם הלך וחסר ויתגבר שכלו, ולפיכך האומר שהימים הראשונים היו טובים מאלה לא בעבור החכמה שאל על אלה, שהרי בישישים חכמה ואורך ימים תבונה:

וכן הוא בשני ידות האדם, כי יד שמאל החלושה והיא כהה כנגד הלב שבו משכן החכמה, כי המקום השכלי שבלב גורם שידו כהה כי היד עסקנית בתשמישי החומר, אבל יד ימין במקום הכבוד כי בו משכן הכח המתאווה ואינו מתנגד אל היד כי שם עיקר כחה, אבל במקום משכן השכל שם היד כהה, וכשהוא אומר כאן והיה לאות על ידכה כאילו אמר שיהיה לאות על לבך כי הלב סיבה לכהות היד, כי טעם התפילין הוא להיות לאדם לזכרון במקום השכל שבמוח ושבלב, ואמר בשל ראש שיהיו בין עיניך כי עינא וליבא תרי סרסורי דחטאה נינהו (ירושלמי ברכות פ"א הל"ה) על כן שני מקומות אלו צריכין לדבר המזכיר אותם על מציאת השם יתברך ויכלתו, ועל ידי זה ישובו מאון:

מנחת שי

חסרים ע"פ המסורת וחרבו והי בחצי הלילה דפרשה וכ"כ הפוסקים והרמ"ה ז"ל ובעל מנחת כהן: (טז) והיה לאות על ידכה. כתב הרמ"ה ז"ל והיה לאות על ידכה כ"ף כפופה ומלא ה"א בתראה ושאר אורייתא חסר ה"א ע"כ. וכן במסורה דילן מסור כאן ידכה ליה כתיב כן והוא חד מן כ"א מלין דכתיב כה בסוף תיבותא ובמסורה רבתא פריש בהדיא והיה לאות תניינא ו"אהא דריש רב אשי בפי' הקומץ רבה ידכה יד כהה וכ"כ רש"י בפי' התורה בפי' קדש לי כל בכור על ידך שמאל לפי' ידכה מלא בפי' שנייה לדרוש בה שהיא כהה. ויש לתמוה על ספר הזוהר דמייחתי הך דרשא בפי' ואתחנן גבי וקשרתם לאות על ידך ולפי' מ"ש בס' תילים מזמור מ"ו ומזמור פ"ג אין לתמוה על זה עיין שם ומ"ש בפרשת ואתחנן. אבל בריקאנטי מייחתי הך דרשא הכא ועיין שערי אורה דף י' ורבינו בחיי: וְלִמְצוּפַת. מלא וא"ו קדמאה וחסר וא"ו תנינא כמ"ש בפי' עקב:

על עושי רצונו, שהוציאנו מאותו עבדות לחירות וכבוד גדול לזכות אבותיהם החפצים ביראת שמו: וּלְפִיכֶךָ אָמְרוּ (אבות פ"ב מ"א) הוּי זְהִיר כַּמְצוּה קְלָה כַּבְחַמּוּרָה שְׁכוּלָן חַמּוּדוֹת וְחַבִּיבוֹת מְאֹד, שֶׁבְכָל שְׁעָה אָדָם מוֹדֶה בְּהֶן לְאֱלֹהֵיו, וְכוּוֹנֵת כָּל הַמְצוֹת שֶׁנֶּאֱמָרִין בְּאַלְהֵינוּ וְנוֹדָה אֵלָיו שֶׁהוּא בְּרָאֵנוּ, וְהִיא כוּוֹנֵת הַיְצִירָה, שְׁאִין לָנוּ טַעַם אַחֵר בִּיצִירָה הַרְאִשׁוֹנָה, וְאִין אֵל עֲלִיוֹן חֶפֶץ בְּתַחְתּוֹנִים מִלְּבַד שִׂידַע הָאָדָם וְיוֹדָה לְאֱלֹהֵיו שֶׁבְּרָאוּ, וְכוּוֹנֵת רֹמְמוֹת הַקּוֹל בְּתַפְלוֹת וְכוּוֹנֵת בְּתֵי הַכְּנַסְיוֹת וְזוֹכֹת תַּפְלַת הַרְבִּים, זֶהוּ שִׁיחֵיה לְבַנֵי אָדָם מְקוֹם יִתְקַבְּצוּ וְיִוָּדוּ לְאֵל שֶׁבְּרָאֵם וְהַמְצִיאֵם וְיִפְרַסְמוּ זֶה וְיֹאמְרוּ לְפָנָיו בְּרִיוֹתֶיךָ אֲנַחְנוּ, וְזוֹ כוּוֹנֵתָם כִּמָּה שֶׁאָמְרוּ ז"ל (ירושלמי תענית פ"ב ה"א) וְיִקְרָאוּ אֵל אֱלֹהִים בְּחִזְקָה (וינה ג ח), מִכַּאֵן אַתָּה לְמַד שֶׁתַּפְּלָה צְרִיכָה קוֹל, חֲצִיפָא נִצַּח לְבִישָׁה (ע"י ערוך ערך חצף):

וּמִן הַנְּסִים הַגְּדוֹלִים הַמְּפֹרְסָמִים אָדָם מוֹדָה בְּנְסִים הַנְּסִתִּירִים שֶׁהֵם יְסוּד הַתּוֹרָה כְּלָה, שְׁאִין לְאָדָם חֶלֶק בְּתוֹרַת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עַד שֶׁנֶּאֱמָרִין כְּכָל דְּבַרְיֵינוּ וּמְקַרְיֵנוּ שְׁכָלָם נְסִים אִין בְּהֵם טַבַּע וּמְנַהֲגוּ שֶׁל עוֹלָם, בֵּין בְּרַבִּים בֵּין בִּיחִיד, אֲלֵא אִם יַעֲשֶׂה הַמְצוֹת יִצְלִיחֵנוּ שְׁכָרוֹ, וְאִם יַעֲבֹר עֲלֵיהֶם יִכְרִיתֵנוּ עֲנָשׁוּ, הַכָּל בְּגִזְרַת עֲלִיוֹן כִּאֲשֶׁר הִזְכַּרְתִּי כִּבֵּר (בראשית י"א, ולעיל ו' ב). וְיִתְפַּרְסְמוּ הַנְּסִים הַנְּסִתִּירִים בְּעֵינֵי הַרְבִּים כִּאֲשֶׁר יָבֵא בִיעוּדֵי הַתּוֹרָה בְּעֵינֵי הַבְּרִכּוֹת וְהַקְּלָלוֹת, כִּמּוֹ שֶׁאָמְרָה הַכְּתוּב (דברים כ"ט י"ג) וְאָמְרוּ כָּל הַגּוֹיִם עַל מַה עָשָׂה ה' כִּכָּה לְאַרְץ הַזֹּאת, וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת בְּרִית ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתָם, שִׁיתְפַּרְסֵם הַדְּבָר לְכָל הָאוֹמוֹת שֶׁהוּא מֵאֵת ה' בְּעוֹנָשָׁם. וְאָמְרָה בְּקִיּוֹם וְרָאוּ כָּל עַמֵי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם ה' נִקְרָא עֲלֶיךָ וְיִדְאוּ מִמֶּךָ. וְעוֹד אִפְרָשׁ זֶה בְּעִזְרַת הַשֵּׁם (ויקרא כ"א): חֲסִלַּת פְּרִשְׁתָּ בָא

כָּל יִקְרָ

הַחֲזָקָה הַיְמִנִית הִיא הַנּוֹתֵנָת כַּח לֵיד כְּהֵה זוֹ, זֶהוּ שֶׁנֶּאֱמָר כִּי בְּחֻזְקֵי יָד הוֹצִיאֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם הַיְמִנִית הַחֲזָקָה אֲשֶׁר הִיא כְּנֶגֶד יָד שְׂמָאל שֶׁבְּאָדָם וְכֵה הוֹצִיאֵנוּ ה', וְכֵהִיוֹת פָּנָיו כְּנֶגֶד ה' אִז יִמֵּינוּ כְּנֶגֶד יָד כְּהֵה, וְלֵהוֹרוֹת נִתֵן בְּלִבָּם שְׁאִין שׁוֹם מַעֲשֶׂה תְלוּי כַּפְעוֹלַת הָאָדָם כִּי אִם בְּעִזֵר אֱלֹהֵי יִתְכַרֵךְ: וְכֵה שֶׁנֶּאֱמָר וְהִיה לָךְ לְאוֹת עַל יָדְךָ, וּבִשְׁל רֵאשׁ לֹא הַזְכִּיר לָךְ, לְפִי שֶׁהֵם אוֹת גַּם לְאַחֲרִים שֶׁנֶּאֱמָר (דברים כ"א) וְיִדְאוּ כָּל עַמֵי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם ה' נִקְרָא עֲלֶיךָ וְיִדְאוּ מִמֶּךָ, וְאָמְרָה מֵרָ אֵלוֹ תִפְלִין שֶׁבְּרָאשׁ (ברכות ו'). וְכֵה שֶׁמְנִיחִין שֶׁל יָד תַּחֲלִילָה וְאַחֵר כֶּךָ שֶׁל הַרְאֵשׁ וְכֵהסִרְתֵן מִסִּירִים שֶׁל רֵאשׁ תַּחֲלִילָה, לְפִי שֶׁשְׁלֵשָׁה סִרְסוּרֵי עֲבִירָה הֵם הַעֵיץ רוֹאֵה וְהַלֵּב חוֹמֵד וְכָלִי הַמַּעֲשֶׂה גּוֹמְרִים (רש"י שלח טו ל"ט) וְא"כ בִּשְׁל יָד הַרּוֹב כִּי שֵׁם הַלֵּב וְהִיד וְעַל כֵּן הַמְּקוֹם הַהוּא צְרִיךְ שְׁמִירָה מִן הַחֲטָא בְּיֹתֵר מִבְּשֵׁל רֵאשׁ, עַל כֵּן יִקְדִּים לְתַקֵּן הַמְּקוֹם הַהוּא וְכֵן בְּהַסְרָה יִהְיוּ עַל הַיָּד תְּמִיד:

הַנְּבוּאָה, כִּי יִדְבַר הָאֱלֹהִים אֶת הָאָדָם וְיִגְלֶה סוּדוֹ אֵל עַבְדּוֹ הַנְּבִיאִים, וְתַתְּקִיִים עִם זֶה הַתּוֹרָה כְּלָה: וְלִכֵּן יֹאמְר הַכְּתוּב בְּמוֹפְתִים לְמַעַן תִּדַּע כִּי אֲנִי ה' בְּקֶרֶב הָאָרֶץ (לעיל ח י"ח), לְהוֹרוֹת עַל הַהִשְׁגָּחָה, כִּי לֹא עֹזב אוֹתָה לְמַקְרִים כְּרַעַתָּם. וְאָמְרָה (שם ט כ"ט) לְמַעַן תִּדַּע כִּי לֵה' הָאָרֶץ, לְהוֹרוֹת עַל הַחִידוּשׁ, כִּי הֵם שְׁלֹו שֶׁבְּרָאֵם מֵאִין וְאָמְרָה (שם ט י"ד) בְּעַבּוֹר תִּדַּע כִּי אִין כְּמוֹנֵי בְּכָל הָאָרֶץ. לְהוֹרוֹת עַל הַיְכוּלָתָה, שֶׁהוּא שְׁלִיט בְּכָל, אִין מַעֲכָב בִּידוֹ, כִּי בְּכָל זֶה הִיוּ הַמְצִרִיִים מְכַחִישִׁים אוּ מְסַתְּפִקִים. אִם כֵּן הָאוֹתוֹת וְהַמּוֹפְתִים הַגְּדוֹלִים עֲדִים נֶאֱמָרִים בְּאִמּוֹנַת הַבּוֹרָא וְכַתּוּרָה כְּלָה: וּבְעַבּוֹר כִּי הַקְּב"ה לֹא יַעֲשֶׂה אוֹת וּמוֹפֵת בְּכָל דּוֹר לְעֵינֵי כָּל רִשָׁע אוּ כּוֹפֵר, יַצוּה אוֹתָנוּ שֶׁנַּעֲשֶׂה תְמִיד זְכוֹרוֹן וְאוֹת לְאֲשֶׁר רָאוּ עֵינֵינוּ, וְנַעֲתִיק הַדְּבָר אֵל בְּנֵינוּ, וּבְנֵיהֶם לְבְנֵיהֶם, וּבְנֵיהֶם לְדוֹר אַחֲרוֹן. וְהַחֲמִיר מְאֹד בְּעֵינֵיךָ הַזֶּה כִּמּוֹ שֶׁחִיִּב כִּרַת בְּאִכְלִילַת חֶמֶץ (לעיל י"ב ט"ו) וּבְעִזְבַּת הַפֶּסַח (במדבר ט"ג), וְהַצְרִיךְ שֶׁנֶּכְתוּב כָּל מַה שֶׁנֶּרְאָה אֵלָינוּ בְּאוֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים עַל יְדֵינוּ וְעַל בֵּין עֵינֵינוּ, וְלְכַתּוּב אוֹתוֹ עוֹד עַל פְּתַחֵי הַבָּתִּים כְּמוֹזוֹת, וְשֶׁנֶּזְכִּיר זֶה בְּפָנָיו בְּבִקְרָה וּבְעֶרְבֵה, כִּמּוֹ שֶׁאָמְרוּ (ברכות כ"א). אִמַּת וְיַצִּיב דְּאוֹרֵיִיָאָה, מִמָּה שֶׁכְּתוּב (דברים טו ג) לְמַעַן תִּזְכּוֹר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ, וְשֶׁנַּעֲשֶׂה סִכָּה בְּכָל שָׁנָה:

וְכֵן כָּל כִּיּוֹצָא בְּהֵן מְצוֹת רַבּוֹת זְכַר לִיצִיאַת מִצְרַיִם. וְהַכָּל לְהִיוֹת לָנוּ בְּכָל הַדּוֹרוֹת עֲדוֹת בְּמוֹפְתִים שֶׁלֹא יִשְׁתַּכַּחוּ, וְלֹא יִהְיֶה פְתַחוֹן פֶּה לְכּוֹפֵר לְהַכְחִישׁ אִמּוֹנַת הָאֱלֹהִים. כִּי הַקּוֹנֵה מְזוּזָה בּוֹזֵז אַחַד וְקַבְעָה בְּפִתְחוֹ וְנִתְכּוּן בְּעֵינֵיהָ כִּבֵּר הוֹדָה בְּחִדוּשׁ הָעוֹלָם וּבִידִיעַת הַבּוֹרָא וְהַשְׁגָּחָתוֹ, וְגַם בְּנְבוּאָה, וְהַאֲמִין בְּכָל פְּנוֹת הַתּוֹרָה, מִלְּבַד שֶׁהוֹדָה שֶׁחֲסֵד הַבּוֹרָא גְדוֹל מְאֹד

דְּבַר אַחֵר לְכֶךָ הַזְכִּיר יָד כְּהֵה לְהוֹרוֹת שֶׁלֹא בְּכַח יִגְבֵר אִישׁ כִּי אִם לֵה' הַמַּלְחָמָה, לְפִי שִׂיד הָאָדָם כְּהֵה וְחִלוּשָׁה מְלַעֲשׁוֹת גְּדוּלָה אוּ קִטְנָה אִם לֹא כִי יָד ה' עֲשָׂה זֹאת הַמְּחַזִּיק בִּידוֹ, כִּמּוֹ שֶׁנֶּאֱמָר (תהלים ט"ז ח) שׁוֹיִתִי ה' לְנֶגְדֵי תְמִיד וְגו', כִּי מִתְחִילָה הִיה דוֹד מְצַטְעֵר עַל הַנַּחַת הַלֵּב בְּצַד שְׂמָאל וְהַכְּבֵד בְּצַד יְמִין, כִּאִילוֹ הִיה רְצוֹן הָאֵל שֶׁכַּח הַמַּתְאוּה יִהְיֶה עֵיקַר וְהַשְׁכָּל שֶׁבְּלֵב טַפֵּל כִּמּוֹ שִׂיד יְמִין עֵיקַר וְהַשְׂמָאל טַפֵּל, וְאַח"כֹּ אָמְרָה שׁוֹיִתִי ה' לְנֶגְדֵי תְמִיד וְאוֹ יָד שְׂמָאֵל כְּנֶגֶד יְמִין ה', וְכֵה אֲנִי בּוֹטַח כִּי מִיְמִינִי בֵּל אִמוּט שֶׁלֹא יִהְיֶה כַּח בְּתָאוּה שְׁבִימִין לְמוֹטט אוֹתִי מִן דֶּרֶךְ הַיְשׁוּר, לְפִי שִׁימִין ה' רֹמְמָה לִיתֵן עוֹז וְתַעֲצוּמוֹת אֵל הַלֵּב הַשְׁכָּלִי שֶׁכְּנֶגְדוֹ כִּשְׁפָנִי לְנֶגֶד ה', לְכֵן שֶׁמַּח לְבִי בְּרָאוֹתִי כִּי ה' סוֹמֵךְ יָדִי, וְזֶהוּ שֶׁמְסִיִים וְאָמְרָה נְעִימוֹת בִּימִינֶךָ נִצַּח, מְשַׁמַּע וְלֹא בִימִינִי לְפִי שֶׁהַכָּל תְלוּי בִימִין ה' כִּי הִיא כְּנֶגֶד יָד כְּהֵה שְׁלִי, וְעַל כֵּן צוּה ה' לְהַנִּיחַ הַתְּפִלִּין אֲשֶׁר שֵׁם ה' חֲקוֹק בְּהֵם עַל יָד כְּהֵה, לְהוֹרוֹת שִׂיד ה'

צוואת משה

שויתי יהוה לנגדי תמיד

שנת זכור אזכרנו עוד לפיך

כי לא ידע האדם את עתו עת לעשות לה'

הרבו תורתכם לרומם בית אלקינו ולהעמיד חרבותיו

אתם בני ובנותי חתני ונכדי ובניהם שמעוני וחיו, אל תט לבכם לדבר רע להתעולל עלילות ברשע את אנשים פועלי און החדשים מקרוב באו נתרחקו מאת ה' ותורתו בעו"ה אל תדורו בשכונתם ולא תתחברו עמהם כלל וכלל ובספרי רמ"ד אל תשלחו יד, אז רגליכם לא ימעדו לעולמי עד. תנ"ך עם פירש"י ותורה עם פי' רמב"ן תהגו ותלמדו את בניכם כי הוא ראש אמונת אומן ובו תחכמו מכלכל דרדע והימן, ואם ח"ו תתנסו בנסיון רעב וצמא ועוני, ה' יצילכם, עמדו בנסיון הלז, ואל תפנו אל האלילים ואל תפנו אל מדעתיכם והבנות יעסקו בספרי אשכנז בגופן שלנו המיוסדים על אגדת חז"ל ולא זולת כלל ומנעו רגליכם מטרטריאות הלילה וחלילה אני אוסרכם באיסור גמור ותזכו לחזות בנועם ה' ובשמחתו את בניו בבי"א.

ואם ירום ה' קרניכם ויחוס לחוננכם כאשר אקוה בעזוה"י אל תרימו ראשיכם בגאווה וגודל לב נגד שום אדם כשר ח"ו, דעו כי אנחנו בני אברהם יצחק ויעקב, תלמידי משה רבינו ע"ה, עבדי מלך דוד, אבינו אמר ואנכי עפר ואפר רבינו אמר ונחנו מה, מלכנו אמר ואנכי תולעת ולא איש והמלך המקווה יתגלה בדמיון עני רוכב על החמור א"כ גאווה וגודל לב מניין לנו.

התחזקו ואמצו בשקידה ועיון רב בתורת ה' עשו קיבוץ וריבוץ ופעלים לתורה ברבים, ואם מעט לפניכם מאותו המעט אשר חננכם ה' למדו ברבים בכל מאמצי כח ובאופן שידעתם תום לבבכם שהקב"ה יודע מכם שאין בכם תערובת כוונה כי אם לכבוד שמו הגדול ית' וית' ולסניו לא יבא חנף.

וארא אל אברהם וגוי ושמי הי לא נודעתי להם. (ו, ג)
לבן אמור לבני ישראל הי. (ו, ג)

הנה ביאר הרמז"ן בשם הראצ"ע שלאבות נראה ה' בשם שדי, שהוא שם המנלח מערכות שמים ועשה עמהם נסים גדולים שלא נחצטל מהם מנהג העולם, ברעב פדה אותם ממות וצמלחמה מידי חרב, ונתן להם עושר וכבוד ככל יעודי החורה בצרכות וצקללות, אשר הם נסים נסתרים וחסד בהם לרואים שהם מנהגו של עולם, אבל בשם יו"ד ה"א אשר צו נהיה כל הווה לא נודעתי להם, לצרוא להם חדשות בשינוי החולדות. ולכן אמור לבני ישראל אני ה', וחודיע להם פעם אחרת השם הגדול כי צו אני עושה עמהם להפליא, וידעו כי אני ה' עושה כל ע"ש. היינו, שהנסים שעשה הקצ"ה עם האבות היו דררי הטבע, ולא השתנו בהם סדרי הבריאה, ולכן נקראו נסים נסתרים, משא"כ ביציאת מצרים עשה הקצ"ה לישראל נסים גלויים בשינוי מנהגי הטבע לעין כל, וזה שאמר למשה שידיע להם את שם ה' הגדול אשר צו יעשה עמהם נפלאות.

וייש להוסיף ולבאר, דהנה דברי ה' אל משה רבינו כאן הם תשובה על מה שטען לפניו למה הרעתה לעם הזה וגו' ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה. ולפי דברי האבן עזרא יש לבאר את תשובת הקצ"ה למשה על טענתו למה התגבר עתה השעבוד, דכיון שלאחר שצא משה לפני פרעה לבקש לשלח את ישראל ויחוגו לה' במדבר, אילו היה

משלחם היה אפשר לאחר מכן להסביר הגאולה בדרך הטבע, שמה שידל את ישראל לשלח את ישראל והוא הנסים לזה היושר, או שהיה שוטה וסגר ששאל ייחוי במדבר ויחזרו, ועכ"פ היה אפשר לחלוק את יציאת מצרים בדרך הטבע.

אבל כיון שהקצ"ה הרי רצה לעשות עמהם נסים שלא בדרך הטבע. כדי שיהי הכל כי אני ה', כמו שכתב הראצ"ע ויקרא ע"י השתדלותו של משה נעשה עתה להקרא שפרעה הגביר את השעבוד והרע לישראל ואז ממילא כשיצאו ישראל ממצרים דעו את שאינו דררי הטבע אלא י' עשה נפלאות מחוץ לדרך הטבע. וזהו שהשיב הקצ"ה למשה אני ה' וגו', כיון שצרכו להראות את שאינו עושה נפלאות מחוץ לדרך הטבע מטעם זה נגרם שמתחילה לאחר דיבור עם פרעה הרע לעם הזה, כדי שלא יוכנו לחנות זאת בהשתדלותך, ומעתה ואילך תראה אשר אעשה לפרעה כי ביד חזקה ישלחם וגו'. ויראו הכל כי אני ה' משנה מערכות הטבע.

*

הנה מצוהר מדברי האבן עזרא שחלקים הנסים שנעשו לאבות מהנסים שנעשו לישראל במצרים, שלאבות נעשו נסים דררי הטבע ולא החצטל בהם מנהג העולם, ואילו לישראל במצרים נעשו נסים שיש בהם שינוי סדרי הטבע ושינוי החולדות, וזהו שאמר

ולפי זה יש לבאר, כיון שבגלות מצרים הרי היו ישראל בשפלות וממילא היה גם כבודו יתברך בהסתר והעלם כ"ל, ויציאת מצרים היחה ישועתן של ישראל, שעל ידה מתקיים לעלך גם עלה, שמחפרסם שם כבודו ית' בעולם על ידי ישועתן, ועל זה הרי באה ההצטחה הגדולה שלא יפרסם שם כבודו בעולם ע"י מעשים היוצאים מחוץ לדרך הטבע אלא ע"י ישועתן של ישראל לפיכך ישועת ישראל מגלות מצרים נעשתה ע"י מופתים מחוץ לדרך הטבע, כדי שעל דין יתפרסם שמו ומהיה עליה לכבודו ית'.

*

ובעיקר דברי הראצ"ע קשה, שהרי גם לאצרהם אבינו נעשו נפלאות מחוץ לדרך הטבע כמש"כ הרמב"ן (בראשית י"א, כ"ח) שנעשה לאצרהם אבינו גם מפורסם שהשליכוהו לכבשן האש וינצל ממנו ע"ש, ועוד מצינו בגמ' חעניית (כ"א ע"א) צעוצא דנחום איש גמזו דילמא הא עפרא מעפרא לאצרהם אבוהון הוא, דכי הוה שדי עפרא הוו קייפיה גילי הוו גירי, דכתיב יתן כעפר חרצו קקש נדף ע"ש, מצואר להדיא שהיו לו נסים מפורסמים שלא כדרך הטבע, ול"ע.

הקצ"ה למשה אמור לבני ישראל אני ה', שחודיע להם את השם הגדול אשר צו אני עושה עמהם להפליא ע"ש. וכמו שרואים למעשה כסדר בפרשיות אלו איך שבגלות ישראל ממצרים היחה בנסים נפלאים בשינוי מערכות הטבע, ויש להתבונן מה שנעשה הדבר דווקא באופן הזה, ולא בנסים נסתרים בדרך הטבע כמו שהיה אלל האצות.

וצראה לבאר לפי מש"כ הציח הלוי (פרשת ויגש) על הפסוק שאמר הקצ"ה ליעקב אבינו אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי לעלך גם עלה, וקדק בכפל הלשון לעלך גם עלה. וביאר הציח הלוי וז"ל דכאן באה לו ההצטחה הגדולה שבכל ההצטחות, שיהיה נקרא שמו על ישראל. והכוונה בזה, ללעולם לא יפרסם שם כבודו בעולם ע"י מעשה היוצא חוץ מדרך הטבע, רק באמצעות נורכי ישועתן של ישראל, וע"י ישועת ישראל יתפרסם שם כבודו בכל העולם. ובכל מעשה ובכל זמן שיהיו ישראל בשפלות חלילה, ממילא יהיה גם כבודו בהסתר ובהעלם וכו' ואנכי לעלך גם עלה, כשאהיה מעלה אותך אז ע"י עלייתך יתפרסם גם שמי בכל הגוים, ויהיה עליה לכבודי ע"ש.

וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב בא"ל שדי ושמי ה'

לא נודעתי להם. (ו. ג.)

חולדות עולם השפל, ולחדש אותם ומופתים שלא יכלו האצות לחדשם ע"ש. ונראה צביאור דבריו, שבכדי לקבל שלימות בדביקות צה' היא

כתב הראצ"ע והנה האצות לא הגיעה מעלתם לדבקה בשם כמשה אשר ידעו ה' פנים בפנים, על כן היה יכול משה לשנות

בישיבה ללמד דרך השם ולשמור מצוות
אברהם ע"כ.

**הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך
ישמעני פרעה ואני ערל שפתים (ו, יב)**

**הנה הטעם שבני ישראל לא שמעו אליו
היה מקוצר רוח ומעבודה קשה
כמבואר לעיל בפסוק ט', אבל משה תלה
שאין שומעים אליו בגלל שהוא היה ערל
שפתים, והטעם הוא דמשה תלה הכל
בחסרון עצמו ולא רצה לתלות איזה חסרון
בכלל ישראל. והיום כל אחד מחפש ורואה
חסרונות אצל האחרים ולא אצל עצמו, וצריך
ללמוד מכאן שההנהגה צריכה להיות להיפך,
לתלות הכל בחסרון עצמו ולומר על אחרים
שאין בהם חסרון.**

ולפי"ז יש לבאר הק"ו שאמר משה 'הן בני
ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני
פרעה', ופירש"י זה אחד מעשרה ק"ו
שבתורה, ולכאורה תמוה איזה ק"ו הוא, והרי
בני"י לא שמעו אל פרעה מחמת קוצר רוח
ועבודה קשה וזה אינו שייך אצל פרעה. ולפי
הג"ל ניחא, דכיון דמשה תלה כל החסרון בו
שהוא ערל שפתים ממילא שפיר הוי ק"ו
דאיך ישמעני פרעה, וכ"כ בשפתי חכמים
[ועי' בספר פה קדוש לר' איצ"ל מוולאז'ין
מה שחירץ].

ובפשטות יל"פ הק"ו דגוי בכל אופן גרוע
מיהודי אפילו מיהודי שבמצרים של

קוצר רוח ועבודה קשה ושפיר הוי ק"ו שאם
היהודים לא שמעו אל משה אף שהיו במצרים
של קוצר רוח ועבודה קשה ק"ו שפרעה לא
ישמע לו.

ויצוה אל בני ישראל ואל פרעה מלך
מצרים להוציא את בני ישראל וגו'
(ו, יג)

פירש"י 'ויצוה אל בני ישראל וזה עליהם
להנהיגם בנחת ולסבול אותם, ואל
פרעה מלך מצרים צוה עליו לחלוק לו כבוד
דצדיקה', ולפי"ז לא היתה כאן שליחות אל
בני ישראל ואל פרעה אלא שצוה אותו
עליהם ואודותם.

אבל בתרגום יונתן שכתב 'ואזהרנין על בני
ישראל ושלחינין לות פרעה מלכא
דמצרים לאפקא ית בני ישראל מארעא
דמצרים', ומבואר שהיתה צוה שליחות אל
פרעה להוציא את בני ישראל ממצרים, [וקצת
צ"צ לפי התרגום יונתן דתיבת 'ויצוה'
מתפרשת לב' אופנים, כלפי ישראל היינו
'אזהרנין' שצוה משה ואהרן והזהירם על
אודות בני ישראל, וכלפי פרעה היינו
'ושלחינין' ששלחם לומר לפרעה שישלח את
ישראל מארצו]. ובתרגום אונקלוס 'ופקדינין
לות בני ישראל ולות פרעה מלכא דמצרים
לאפקא ית בני ישראל מארעא דמצרים',
משמע שהיתה כאן שליחות גם לבני ישראל.
וכן משמע בכמה פסוקים שהיתה למשה

ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים לחלק.

י"ל עפ"י מ שכתב הרמז"ס בפ"ה מהל' חשיבה דבאמת הידיעה והבחירה הם לכאורה שני דברים הסותרים, דאי אפשר כלל לפי השגחנו להיות ידיעה בדבר שניתן לבחירה, אלא ידיעתו של הקב"ה הוא נשגבה מדעתנו כענין שנאמר כי לא מחשבותי מחשבותיכם וגו' עיי"ש בדבריו מש"כ בזה. וזכו שאמר כאן ואני ידעתי וגו', דבאמת הי

עדיין הדבר שקול לגמרי וחלוי בבחירתו של פרעה, ולא היתה כאן רק ידיעתו של הקב"ה בלבד, ולכן אמר כאן ואני, אבל אחר מכת צדד שכבר הקשה הקב"ה את לבו ויעלה ממנו הבחירה כמש"כ הרמז"ס בפ"ו מהל' חשיבה יעו"ש, אמר לו משה ואהרן ועבדיך ידעתי כי ערם תיראון וגו', כי כבר היתה שייכת אז גם ידיעת צו"ד, ודוק.

וארא

אלה ראשי בית אבתם.

נראה משום דכתיב תחילה ויגוס אל בני ישראל, ואיתא בספרי פי' בהעלתך כי תאמר אלי שאתם בחיך ויבין דבר לו בן בשעה שאמר לו וכו' ויגוס אל בני ישראל וכו' ע"מ שתקבלו עליכם שיביו מקללים אתכם וכו', הרי דבהך קרא נאמר דמינה אותם לפרנסים על כל ישראל, [ויש לפרש ויגוס לשון מינוי כמו למן היום אשר לויתי שופטים על עמי ישראל] [וכהנה רצות במקרא] וכן פי' גם בספורנו, והרי קי"ל דאין ממנין אלא מן המיוחסין וכדאיתא בירושלמי פ"ד דקידושין הל"ה כל שתמניבו עליך לא יבא אלא מן הצדורין שבאחיך עיי"ש, וזהו שקבע הכתוב כאן סדר יחוסם, לומר שמיוחסים היו, וראויים להתמנות. והרי כל עיקר כך דינא דאין ממנין צסנהדרין אלא מיוחסין ממש רבינו גמרינן לה,

כמצואר צסנהדרין דף ל"ו יע"ש, וזכו שהקדים הכתוב כאן בתחילת מינויין להביג סדר יחוסן, לומר שזה הי' מתנאי התמנותן, ומינייבו גמרינן גם לכל סנהדרין שלא יביו אלא מן המיוחסין כדאיתא צסנהדרין שם אהך דדומין לך. ועיין צתוס' שם שבקשו דגם בעלי מומין נמעט מהך קרא דאהך דדומין לך, ותירלו דאי לאו קרא דדומס אין צך לא הוב מסתבר למידרש אהך להכי עיי"ש בדבריהם, ולפמש"כ דצרי צתוס' מצוארים היעצ, דרק לענין יחוס דגצי משכ עזמו מצואר חנאי זה בכתוב, ע"כ שפיר דרשינן מאהך דגם צשאר סנהדרין צעינן חנאי זה של מיוחסין, משא"כ לענין צע"מ הרי צלאו הקרא דדומס אין צך, לא משכחינן כלל שיבא זה מעלה מה שאינו צע"מ, ומכ"כ למידרש קרא דאהך ע"ז.